

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему: «**Африканський вектор зовнішньої політики США та КНР на сучасному етапі: порівняльний аналіз**»

Виконала студентка 2 курсу, групи ММВ-21 спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини»

Боднаренко Христина Василівна

Керівник – к.і.н., старший викладач
Корнійчук Любов Володимирівна

Рецензент – _____

Робота допущена до захисту

(протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин від ____ 20__ року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____

Острог, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США ТА КНР НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	10
1.1. Теоретичні підходи та стан наукової розробки теми африканського вектору зовнішньої політики КНР та США на сучасному етапі	10
1.2. Джерельна база та методологія дослідження зовнішньополітичної діяльності США та КНР в межах регіону Африки.....	20
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ.....	29
2.1. Політична та економічна співпраця США і країн Африки.....	29
2.2. Військова складова й політика безпеки у відносинах США та держав африканського континенту.....	40
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ КНР В РЕГІОНІ АФРИКИ.....	52
3.1. Роль африканського регіону у геополітичній стратегії КНР.....	52
3.2. Економічне та інвестиційне співробітництво КНР із державами Африки.....	61
Висновки до розділу 3.....	69
РОЗДІЛ 4. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РЕАЛІЗАЦІЇ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КНР ТА США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	71
4.1. Проблемні завдання та виклики реалізації глобальної стратегії КНР та США в межах африканського регіону.....	71
4.2. Перспективи розвитку співпраці Китаю та США із державами Африки.....	79

Висновки до розділу 4.....	87
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	93
ДОДАТКИ.....	114

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

AfCFTA (African Continental Free Trade Area) – Африканська континентальна зона вільної торгівлі

AFRICOM (United States Africa Command) – Африканське Командування Збройних сил США

AGOA (African Growth and Opportunity Act) – Закон про зростання та можливості в Африці

AQIM (Al-Qaeda in the Islamic Maghreb) – Аль-Каїда в Ісламському Магрибі

CDB (China Development Bank) – КБР (Китайський банк розвитку)

CI (Confucius Institute) – ІК (Інститут Конфуція)

EUCOM (U.S. European Command) – Європейське Командування Збройних сил США

FOCAC (Forum of China-Africa Cooperation) – ФОКАК (Форум китайсько-африканської співпраці)

GSP (Generalized System of Preference) – ГСП (Генералізована система преференцій США)

GSPC (Salafist Group for Preaching and Combat) – Салафітська група Проповідання та Боротьби

IS-GS (Islamic State in the Greater Sahara) – Ісламська держава у Великій Сахарі

JNIM (Jama`at Nasr al-Islam wal-Muslimin) – Джамаат Наср аль-Іслам вал Муслімін

PLA (People's Liberation Army) – НВАК (Народно-визвольна армія Китаю)

PREACT (The Partnership for Regional East Africa Counterterrorism) – Партнерство для регіональної боротьби з тероризмом у Східній Африці

PSI (Pan Sahel Initiative) – Пансахельська ініціатива

SOCEAUR (Special Operations Command Europe) – Командування ССО США
«Європа»

TSCTP (Trans-Saharan Counterterrorism Partnership) – Транссахарське
антитерористичне партнерство

ВСТУП

Актуальність теми: протягом останнього десятиліття Африка стала надзвичайно важливим та перспективним регіоном. Завдяки динамічному зростанню, природнім та людським ресурсам, континент демонструє вражаючі економічні показники, що стають основою для все більш зростаючого інтересу великих держав поза регіоном. Сполучені Штати Америки традиційно підтримують багатостороннє партнерство через фінансову підтримку, розміщення військових баз, а також дипломатичні зв'язки. В той же час, Китай залучає африканські країни завдяки інвестиційним пропозиціям, інфраструктурним проектам, кредитуванню, а також ініціативі «Один пояс, один шлях».

Така конкуренція за вплив у регіоні може значною мірою вплинути на стабільність та розвиток у регіоні. Водночас, відносини США-КНР матимуть усі шанси створити новий геополітичний ландшафт в Африці. У другому десятилітті XXI століття Вашингтон намагається зберегти домінуючі позиції та запобігти розширенню впливу Пекіну, тоді як Китай прагне зміцнити свої зв'язки та створити нові ринки для власної продукції.

У середовищі, коли африканські країн отримують все більше уваги та вибору серед позарегіональних партнерів, тенденція до економічного розвитку та вражаючих масштабів інвестицій, вказує на все більше зростання впливу африканського континенту у світі. Водночас, така зовнішньополітична співпраця ставить перед Африкою низку викликів, серед яких залежність від зовнішніх донорів, потенційний політичний тиск, нерівномірний розподіл секторів економіки, вигідних, передусім, для США та КНР, а також «ресурсна пастка».

Саме така неоднозначна ситуація зумовлює актуальність теми, вивчення якої покликане охарактеризувати сучасний геополітичний ландшафт та спрогнозувати сценарії впливу Вашингтону та Пекіну на майбутнє Африки у світі.

Стан наукової розробки теми: тема даного дослідження не є глибоко досліджена, враховуючи її складність, однак існує низка ґрунтовних наукових праць, які вивчають певні аспекти африканського вектору США та КНР. Серед таких праць варто виокремити роботу Клайва Гамільтона та Марайке Ольберг, які у спільній книзі під назвою «Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ», досліджують як Комуністична партія Китаю розширює мережу неправомірних зв'язків задля посилення домінування у світі. У праці також описано методи, що використовує КПК в межах багатосторонніх відносин Китаю з країнами, що розвиваються [115]. Девід Кілкуллен у власному дослідженні з назвою «Драconi та змії: Як решта навчилася воювати із Заходом» вважає, що відносини Вашингтону з Китаєм та африканськими країнами виглядають вже по-іншому, що зумовлено, в тому числі, зростаючими амбіціями КНР [151]. Серед важливих для дослідження праць варто також згадати дослідження Пола Нантулі [159], Хічама Ель Хабті [146], Родобальдо Ісасі [136], Філіпа Качмарека [133], Єви Цешлік [132], Яна Мазурека [134] та інших.

Серед українських дослідників дана тема є маловивчена, хоча й наявні праці, в яких аналізують роль Африки у відносинах США та КНР. Серед таких: робота Володимира Пермінова та Аліни Чігіри під назвою «Африканський вектор зовнішньої політики Китаю: традиції та сучасність» [126], праця Дар'ї Лікарчук «Зовнішня політика Китаю: конфлікти, перспективи, нові сценарії» [124], робота Сергія Корсунського «Протистояння США та Китаю: хто збере більше союзників та партнерів» [123]. У названих дослідженнях автори аналізують динаміку співпраці КНР з країнами Африки.

Мета: дослідити африканський вектор зовнішньої політики США та КНР на сучасному етапі та порівняти його роль та значення у зовнішньополітичному курсі держав.

Завдання:

- окреслити теоретико-методологічні засади дослідження;

- охарактеризувати роль Африки у геополітичних амбіціях США та Китаю;
- з'ясувати та порівняти пріоритетні напрямки співпраці Вашингтону та Пекіну із країнами континенту;
- проаналізувати вплив США та КНР на розвиток африканського регіону;
- визначити проблемні та перспективні аспекти реалізації африканського вектору у зовнішньополітичній стратегії США та КНР.

Об'єктом дослідження є африканський вектор зовнішньої політики США та КНР.

Предмет дослідження: особливості, роль та значення африканського вектору у зовнішньополітичному курсі США та Китаю.

Хронологічні рамки дослідження: початок другої декади ХХІ століття до сьогодні. Нижня межа обумовлена приходом до влади Барака Обами в США і Сі Цзіньпіна в КНР, а також поступовим зростанням ролі Африки у зовнішній політиці держав. Верхня межа – сучасними актуальними тенденціями та викликами в межах досліджуваної теми.

Географічні рамки дослідження: США, КНР та країни Африки (найбільша увага приділена основним партнерам, зокрема Джибуті, Нігерії, Анголі, Кенії, Зімбабве, Південно-Африканській Республіці, Кот-д'Івуарі, Сенегалі, Сьєрра-Леоне), а також державам, де відносини виділяються складною динамікою (Південний Судан, Нігер, Чад, Демократична Республіка Конго, Малі, Камерун, Судан, Центрально-Африканська Республіка).

Методи дослідження: під час вивчення теми використано низку дослідницьких методів, зокрема: метод порівняння, завдяки якому вдалося зіставити успіхи КНР та США в африканському регіоні; метод індукції, який дозволив зробити висновки про реальний вплив Китаю на держави Африки завдяки низці показників інвестування; діахронний метод, за допомогою якого визначено динаміку співпраці США та Африки протягом 15 останніх років;

метод когнітивного картування – завдяки якому було виявлено головні поняття, якими оперував колишній президент США Дональд Трамп, а також які сценарії він передбачає сьогодні; івент-аналіз, що сприяв детальному відстеженню динаміки зустрічей та самітів в межах даної проблематики; метод побудови сценаріїв – дозволив зробити прогнози подальших напрямків співробітництва Вашингтону та Пекіну в африканському регіоні.

Джерельна база дослідження: складається з нормативно-правових актів Сполучених Штатів Америки, Китайської Народної Республіки та африканських держав; угод щодо різного рівня партнерств між вищенаведеними країнами; аналітичних звітів міністерств та відомств; статистичних даних SIPRI, CSIS, USCC, Statista, IRI, African Development Bank, The National Bureau of Asian Research, Carnegie Endowment for International Peace, UNCTAD, CLA Database, United States Institute of Peace, Africa Center for Strategic Studies та інші.

Водночас, під час дослідження були використані такі інтернет-портали: The Diplomat, Chatman House, CNN, BBC, The Guardian, The New York Times, China Focus, Washington Post, iPress, The Conversation, VOA, Reuters, Conflict Tracker, The Intercept та Дзеркало тижня.

Наукова новизна: полягає у тому, що кваліфікаційна робота є комплексним науковим дослідженням, побудованому на порівняльному аналізі зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки на африканському континенті. Вперше застосовано поліструктурний підхід для детального аналізу балансу сил у регіоні, досліджуючи зовнішньополітичні засоби для досягнення цілей Вашингтону та Пекіну. Дослідження також визначає яким чином Глобальний Південь може стати загрозою домінуванню Заходу. Прогнозуються подальші дії США з приходом Дональда Трампа на другий термін, а також інструментарій Пекіну задля відновлення своїх позицій в регіоні після пандемії Covid-19.

Практичне значення: дана наукова праця може використовуватись державними органами та дипломатичними установами для розробки та

актуалізації зовнішньополітичної стратегії. Результати дослідження можуть бути інтегровані в межах академічних програм вищих навчальних закладів та інших освітніх установ. Аналітичні висновки щодо економічної складової та інвестиційної політики США та КНР в країнах Африки можуть бути корисними для бізнес-спільнот, що сприятиме розвитку торговельних відносин. Водночас, наукова робота стане однією з основ для подальших наукових розробок, вивчення проблематики аналітичними центрами, представляючи актуальну інформацію та статистичні дані щодо африканського вектору зовнішньої політики США та Китаю.

Практична апробація: в межах даної теми написано наукову статтю «Роль африканського регіону у геополітичній стратегії Китайської Народної Республіки» у збірнику «Наукові записки студентів та аспірантів» (серія «Міжнародні відносини», вип 9, 2024 р.). Також на Науковому блозі Національного університету «Острозька академія» опубліковано статтю: «Військова присутність Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки в африканському регіоні».

Структура роботи: кваліфікаційна робота включає перелік умовних позначень, скорочень і термінів, вступ, чотири розділи із висновками до кожного, вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел та літератури, а також додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США ТА КНР НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

1.1. Теоретичні підходи та стан наукової розробки теми африканського вектору зовнішньої політики КНР та США на сучасному етапі

Важливість вивчення теоретичних підходів під час аналізу будь-якої теми навіть складно визначити. Складність полягає не в самому поясненні, а з причини комплексного, багатофункціонального вкладу, який ретроспективне дослідження певної проблематики вносить в історію та практику міжнародних відносин. Механізми, часом не завжди видимі, що рухають поведінкою міжнародних акторів, зазвичай досить складні та заплутані, і в той же час, піддаються раціональному визначенню і розумінню. Особливості еволюції та певні риси теоретико-методологічних напрямків сформували сучасну науку про вивчення міжнародних відносин, де одночасно співіснують різні, іноді полюсні погляди на той, чи інший процес на світовій арені.

У реаліях XXI століття ґрунтовне дослідження африканського континенту та діяльності глобальних гравців на ньому набувають вагомого значення. Зростання різних показників успішності країн регіону, часом навіть в геометричній прогресії, становить особливий інтерес до пошуку відповіді на питання яким чином Африка так швидко стала з регіонального світовим гравцем, що вносить відчутні зміни в реалії міжнародного правопорядку.

В межах даного дослідження, теоретичні концепції дозволяють чіткіше проаналізувати мотивацію та цілі, що впливають на зовнішньополітичні рішення двох світових лідерів – Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки щодо взаємовідносин з африканськими партнерами. Завдяки методологічним основам, вивчення зовнішньої політики США та КНР в Африці дозволяє визначити стратегії та їхню реалізацію, інструменти впливу, причинно-наслідкові зв'язки, а також мотивацію співпраці трьох окремо вивчених сторін.

Із кінця 90-х років ХХ століття протистояння Сполучених Штатів та Китаю в центрі уваги багатьох науковців, що аналізують дану проблематику в межах різних теоретичних концепцій. Дискусія найчастіше розвивається між представниками двох фундаментальних теорій міжнародних відносин – між реалістами та лібералістами. Водночас, наступальна стратегія КНР та криза влади в США дає ще більше підстав для детального вивчення та переосмислення ролі двох глобальних сил у світі.

Основні ідеї реалістів зводяться до наступних причинно-наслідкових принципів: єдиним актором міжнародних відносин є держави; ці державні утворення керуються найперше національними інтересами; національні інтереси забезпечуються за допомогою сили. Окрім того, послідовники реалізму – неореалісти наголошують на динаміці сили та анархічній природі міжнародної системи.

У своїй роботі «Трагедія великодержавної політики» Джон Міршаймер розкриває поняття «наступального реалізму»¹, в контексті якого стверджує, що у міжнародній системі, наповненій невизначеністю щодо намірів інших держав, найкращий спосіб, завдяки якому можна отримати перевагу над іншими – це максимізація сили та прагнення до гегемонії. Однак намагання до забезпечення власної безпеки часто призводить до конфліктів з іншими сторонами. Таке явище Дж. Міршаймер охрестив «трагедією великодержавної політики». В межах «наступального реалізму», зростання Китаю загрожує Сполученим Штатам, створюючи неминучий конфлікт, оскільки Вашингтон прагне зберегти власну гегемонію, а Пекін – її здобути².

Таким чином, Африка стала однією з арен конфронтації двох світових лідерів за прагнення до гегемонії. Окрім того, даний регіон ми також можемо розглядати як інструмент забезпечення власної безпеки, однак за межами своїх кордонів. Боротьба за лідерство, конфлікт з приводу ресурсів, прагнення

¹ Mearsheimer J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, NY: W.W. Norton & Company, 2001. – 592 p.

² Mearsheimer J. J. *China's Unpeaceful Rise*. *Current History*. Vol. 105. No. 690. 2006. – pp. 160-162.

безпеки – це основні явища, якими оперують США та КНР на африканському континенті.

На противагу, лібералізм менше схильний до критичних опцій та прогнозує більш оптимістичні перспективи для африканських країн зокрема. Ендрю Моравчик та Джеффри В. Легро підкреслюють економічну взаємозалежність та використання міжнародних інститутів як фактору впливу на пом'якшення конфлікту³. За такою логікою, спільна участь у СОТ, G20, МВФ, а також взаємна залученість до африканських регіональних організацій, як от Африканський союз, підтримують ідеалістичні аргументи про те, що взаємна вигода перешкоджає ескалації. Однак критики цієї думки, за прикладом Самуеля Філіпса Гантінгтона, зазначають, що така взаємозалежність може скоріше посилити напруженість, особливо у випадках, як от військова присутність США та КНР в Африці, а саме змагання впливу над певними територіями.

Встановлення демократичних режимів у двох державах знижує ймовірність війни між ними – такими гіпотезами оперує теорія середнього рівня. Однак, дана концепція не завжди відповідає практиці. До прикладу, навіть після встановлення демократичного устрою 2006 року в Демократичній Республіці Конго (ДРК) збройні конфлікти тривали. Однією з причин продовження війни було саме втручання інших держав – Руанди та Уганди, що підтримували повстанські угруповання. Цікаво, що їхня мотивація включала забезпечення власної безпеки, контроль над ресурсами та вплив у регіоні.

У цьому контексті досить органічним виглядає чергове припущення реалістів, що у зовнішній політиці держави, насамперед, прагнуть безпеки. Реалісти, зазвичай, відкидають явище співпраці, прогнозуючи постійне суперництво як гру з нульовою сумою. Така реалістична, хоча, з іншого боку, ідеалістична теза, призводить до певного обмеження власне самого трактування ведення зовнішньо- та внутрішньополітичних відносин. Стверджуючи це, дослідник фактично сам себе обмежує, оскільки віра в найперше безпеку – це

³ Moravcsik A., Legro W. J. Faux Realism. *Slate Group, LLC*. No. 125, 2001. pp. 80-82.

не наслідок чи причина, це умови, які першочергово і за замовчуванням, на думку науковця, завжди присутні. Однак дана теза не враховує мотивацію ряду інших міжнародних акторів до превентивних дій, що спровоковані їхніми переживаннями щодо потенційної загрози. Історично, ці переживання отримали визначення – «дилема безпеки».

Даний термін було введено Гарвардським професором Джоном Герцем 1950 року у статті для журналу *World Politics*, а пізніше дослідження вилилось у працю «Політичний реалізм та політичний ідеалізм»⁴. Загалом, значення терміну «дилема безпеки» зводиться до того, що намагаючись власними діями покращити власну безпеку, держави ставлять під загрозу безпеку інших, а ті, у свою чергу, керуючись власними інтересами, ставлять під загрозу безпеку першої держави. У контексті зовнішньополітичних відносин США та Китаю в Африці ця дилема проявляється у конкуренції за вплив на континенті на політичні, економічні, військові та соціо-культурні механізми.

Досить цікавим виявляється застосування дилеми безпеки, оскільки часто це виглядає як дії Пекіну і реакцію, що вже, в свою чергу, сигналізує про необхідність застосування механізмів впливу Штатів з африканськими партнерами. Саме в такій послідовності. До прикладу, Китай використовує ініціативу «Один пояс, один шлях» та інвестує у перспективні проекти, зокрема будівництво портів, на що Америка реагує застосуванням ініціатив, таких як *Prosper Africa* та *Power Africa*, вважаючи китайські пропозиції загрози суверенітету африканських держав.

Центральне місце дослідження базової та найбільш послідовної школи політичного реалізму займає її засновник – Ганс Моргентау. У своєму есе «Коріння нарцисизму»⁵, написаному у співавторстві з Етель Персон, він докоряв Сполученим Штатам у зосередженості на собі в питаннях зовнішньої політики. На думку автора, це призвело до відчуження від інших держав та формулювання цілей, нереальних для тодішнього глобального порядку. Дану

⁴ Herz H. J. *Political Realism and political idealism*. *University of Chicago Press*, 1951. 302 p.

⁵ Morgenthau H., Person E. *The Roots of Narcissism*. *Howard Gotlieb Archival Research Center*. *Partisan Review* 45, no. 3, 1978. pp. 337-347.

тезу можна розглядати особливо в контексті діяльності адміністрації Дональда Трампа. Його гасло «Америка понад усе» призвело до стягнення мит, встановлення тарифів, обмеження глобального партнерства, і як наслідок – зменшення впливу у світі та створення сприятливих умов для зростання китайських амбіцій.

У традиціях класичного реалізму зародилась ще одна течія, яка досить чітко вирізняє політику Сполучених Штатів в африканському регіоні, і асоціюють її з президентами Річардом Ніксоном та Джорджем Бушем-молодшим, – назва її зовнішньополітичний реалізм. Цей підхід ставить наголос не на тому, що собою становить інша держава, чи що вона робить в межах своїх кордонів, а на тому, що ця країна робить за межами власних кордонів, себто яку зовнішньополітичну стратегію проводить. Таким чином, можна вважати, що американські лідери змогли переосмислити роль власної держави у світі, що було зумовлено непростими часами. Доречно підкреслити міжнародну війну з тероризмом, яку оголосив Дж. Буш-молодший, з огляду на майбутній вплив посилення ескалації на Близькому Сході. Можна вважати, що це стало причиною передислокування деяких міжнародних терористичних організацій в Африку і навіть утворення, або значне розширення нових афілійованих груп, як от Салафітська група Проповідування та Боротьби чи Аль-Каїда в Ісламському Магрибі.

Принципово новий підхід у розвиток теоретико-методологічних концепцій запровадив Джозеф С. Най – американський політолог і професор Гарвардського університету. Його «м'яка сила» у працях «Bound to Lead: The Changing Nature of American Power»⁶ а також «Soft Power: The Means To Success In World Politics»⁷ внесла фундаментальні зміни у розуміння інструментарію ряду держав задля досягнення мети на глобальній арені.

Прибічник ліберального інституціоналізму та частково ідей транснаціоналізму, Дж. Най вважав, що м'яка сила – це інструмент, завдяки

⁶ Nye S. J. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: Basic Books, 1990. 370 p.

⁷ Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. *Public Affairs*, 2005. 192 p.

якому здобувається здатність впливати на інших політичних акторів за допомогою використання культурної привабливості, політичних цінностей, позитивного іміджу на міжнародній арені, а не через військову агресію чи економічний тиск. Сьогодні саме цей підхід є найбільш вживаним на африканському континенті як з боку Сполучених Штатів, так і Китаю.

Останній робить акцент на інвестиційній співпраці, Інститутах Конфуція, посилення культурної дипломатії, стипендії, ОПОШ та участь у миротворчих місіях в Африці. Однак, КНР все ще важко повністю реалізувати потенціал м'якої сили, враховуючи критику щодо залежності країн і боргову пастку, непрозорість інвестицій та проблеми з правами людини.

Паралельно, США намагається розробити та інвестувати в багато соціокультурних ініціатив, зокрема програма академічного обміну Fullbright Program чи у сфері охорони здоров'я та розвитку демократичних інституцій – USAID. Намагаючись обмежити китайський вплив, Вашингтон пропонує альтернативу у вигляді прозорості та демократичних принципів. У цьому питанні саме Штати є історично більш надійним партнером, однак, дотримуючись ліберальних принципів та надаючи значну увагу розвитку демократії, така діяльність Америки досить часто сприймається африканськими державами як втручання у внутрішні справи. З такою дилемою Вашингтон не помітив, що поряд, здавалося б, в однополярному світі, зростає новий конкурент – Китай.

Окрім того, Джозеф Най розробляв концепцію поняття «Глобальний Південь». На його думку, це скоріше політичне гасло, аніж точний опис світу. В певній мірі, він порівнює та ототожнює даний термін із країнами третього світу та Рухом неприєднання. Із цієї теорії виплило нове визначення – «ринки, що розвиваються». Науковець проводить паралель, вказуючи на країни, які на початку XXI століття отримали аббревіатуру БРІК – Бразилія, Росія, Індія та Китай. І хоча тодішній керівник Goldman Sachs Джим О'Ніл говорив про це об'єднання як про країни, що розвиваються, з високим економічним потенціалом, лідери цих держав, особливо КНР та РФ, побачили у БРІК

потенційну глобальну платформу, здатну протистояти світовому американському впливу⁸.

У своїй книзі «Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу» Річард Хаас розвиває думку, що зовнішня політика Сполучених Штатів – це наслідок постійного вибору оборонної політики, законодавчої та виконавчої влади, комбінація одно- та багатосторонньої політики, і як наслідок – класична дилема «гармати замість масла»⁹.

Конструктивізм обстоює думку, що такі американські ініціативи, як Prosper Africa, Let Girls Learn та китайські проєкти за аналогією FOCAC – відображають ідентичність африканських країн, їхню культуру, соціальні та етнічні процеси, проблему гендерної рівності, а також демонструє прихильність США та КНР до невтручання у внутрішні справи, а тільки зовнішньополітичну допомогу.

Така ідея є дещо утопічною, і на підтвердження, Вокедже Хомаву – тоголезький і французький спеціаліст з культури та Стерлінг Конерс – дослідник китайської м'якої сили, у спільній праці «Африканське агентство в Інститутах Конфуція? Проблеми рівноправного культурного обміну між ІК та приймаючими країнами Африки»¹⁰ стверджують, Що Інститути Конфуція часто віддзеркалюють асиметрію влади, оскільки Пекін формує власний порядок денний, використовуючи економічний вплив, наслідком чого стає політичний тиск та реформування освіти.

Окрім того, прихильники теорії імперіалізму вважають, що саме китайські інвестиції в Африку є прямим проявом неоколоніалізму, що проявляється в експлуатації місцевих ресурсів та встановленні контролю над регіональними урядами. До прикладу, провідний китайський науковець Сян Дебао писав, що через «Один пояс, один шлях» КНР «демонструє свою

⁸ Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, Public Affairs, 2005. – 192 p.

⁹ Хаас Р. *Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу*. Пер. з англ. М. М. Климчук. – Київ: Основи, 2019. С. 258-293.

¹⁰ Homawoo W., Conyers S. African Agency within Confucius Institutes? Challenges to equal cultural exchange between CIs and African host countries. *Leadership and Developing Societies*, No. 6(1), 2024.

міжнародну комунікаційну владу та владу над дискурсом»¹¹. Ініціатива є одним з основних засобів, за допомогою яких Китай кидає виклик регіональним порядкам і просуває альтернативні моделі управління, зокрема свій так званий «авторитарний державний капіталізм», що на практиці відображається популізмом у вигляді переконань «рівності» та «співіснування» Китаю та африканських держав.

Потенційні наслідки використання корисних копалин на африканському континенті в інтересах зовнішніх гравців викликало також немале зацікавлення серед науковців. Вперше сам термін «ресурсне прокляття» ввів у обіг в 1993 році Річард Оті після опублікування дослідження під назвою: «Стійкий розвиток в економіці корисних копалин. Теза про прокляття ресурсів»¹². Оті зазначав, що в суспільстві прийнято вважати корисні копалини бажаними та вигідними, проте дуже часто наявність ресурсів становить велику небезпеку, а вигода стає фактично прокляттям. Основна ідея праці полягає у тому, що мінерали стають причиною війн регіональних та глобальних акторів, а також існує велика імовірність, що сама держава – власниця ресурсів, потрапить у пастку залежності від геологічних покладів. На сьогодні в Африці є низка держав, що потрапили в цю «ресурсну пастку», зокрема Гана, Мозамбік, Нігерія, ДРК, Нігер та Малі.

Важливим складником у дослідженні африканського вектору зовнішньої політики Китаю, стала праця Ісаака Кардона – «Китайські порти в Африці»¹³. У ній автор аналізує ключове геополітичне розташування африканського континенту та розвиває думку щодо практичних інтересів Пекіну в межах розбудови китайських портів по всій Африці.

¹¹ Xiang D. One Belt, One Road: China's Reconstruction for Global Communication and International Discourse Power. *Newsletter*, 2016(10).

¹² Auty R. Sustaining Development in Mineral Economies. *The Resource Curse Thesis*. London, Routledge, 1st edition, 1993. 284 p.

¹³ Kardon I. China's Ports in Africa. (In) *Roads and Outposts Critical Infrastructure in China's Africa Strategy*. *The National Bureau of Asian Research*. NBR Special Report, no. 98, 2022. pp. 17-28.

Спільна робота Девіда Торна та Бена Спевака під назвою «Приховані амбіції»¹⁴, а також дослідження Томаса П. Шіхі «10 фактів, які варто знати про американо-китайське суперництво в Африці»¹⁵ підкреслюють, що протистояння між США, як діючим гегемоном, і Китаєм, що прагне посісти провідну роль, є відкритим та напруженим. На думку авторів, африканський вектор зовнішньополітичної діяльності є однією з провідних арен цього суперництва, де обидві держави активно змагаються за вплив, використовуючи різні інструменти та техніки.

Доробок Кіли Террі з назвою «Китайсько-африканська міграція: складні наративи африканської мобільності та китайські мотиви»¹⁶ спростовує тезу про те, що міграційні рухи, починаючи ще з часів Мао Цзедуна – є продуктом неоколоніалізму та імперіалістичних мотивів. Террі стверджує, що побоювання щодо політичної незахищеності Африки є стереотипним і не враховує всієї глибини китайсько-африканських відносин. Окрім того, дану проблему досліджували також Джеймс То і Юн Чон Парк, які намагалися визначити актуальний стан відносин в регіоні через активність китайської діаспори.

Цікавою є позиція дослідниці Мерсі А. Куо щодо інформаційних кампаній КНР через шпигунські мережі. У своїй роботі: «Розуміння розвідувальної стратегії Китаю»¹⁷, авторка описує методи та практики, які неправомірно використовує китайська сторона задля отримання інформації на континенті. Важливим акцентом є шпигунство не стільки за життям африканських країн, скільки зацікавлення розвитком та успіхами США та інших глобальних гравців.

¹⁴ Thorne D., Spevack B. Harbored Ambitions, How China's Port Investments Are Strategically Reshaping the Indo-Pacific. *C4ADS*, April 17, 2018.

¹⁵ Sheehy P. T. 10 Things to Know about the U.S.-China Rivalry in Africa. *Unites States Institute of Peace*, December 7, 2022. URL: <https://www.usip.org/publications/2022/12/10-things-know-about-us-china-rivalry-africa> (date of access: 24.08.2024).

¹⁶ Terry K. Sino-African Migration: Challenging Narratives of African Mobility and Chinese Motives. *China Focus*, August 16, 2021. URL: <https://chinafocus.ucsd.edu/2021/08/16/sino-african-migration-challenging-narratives-of-african-mobility-and-chinese-motives/> (date of access: 20.08.2024).

¹⁷ Kuo A. M. Understanding China's Intelligence Strategy. *The Diplomat*, October 23, 2024. URL: <https://thediplomat.com/2024/10/understanding-chinas-intelligence-strategy/> (date of access: 02.11.2024).

Вивченням впливу китайських ініціатив на розвиток Африки займалися також Фергюс Келл, Джон Кемпбелл та Нолан Квін. У своїй роботі: «Боргова боротьба Кенії набагато глибша, ніж китайські позики»¹⁸, Келл на прикладі однієї країни аналізує як регіональні актори потрапляють під вплив китайських інвестицій та яке їхнє потенційне майбутнє. Водночас, стаття під назвою: «Що відбувається з демократією в Африці?»¹⁹ описує наслідки китайського тиску та загрози потраплення в боргові ями. Автори намагаються викрити реальні мотиви Китаю та спрогнозувати яким буде майбутнє Африки, яка надалі залежатиме від іноземних кредиторів.

Африканський вектор зовнішньополітичної діяльності зацікавив і українських дослідників. Серед них доречно згадати В. Гвоздь²⁰, П. Шевченка²¹, О. Воловича²², А. Гармаш²³ та С. Корсунського²⁴. Увага українських науковців приділена питаннях діяльності КНР та США в Африці. Часто ця проблематика розглядається у контексті її відображення на політиці України. Автори підкреслюють, що часто через географічну віддаленість, таке порівняння є недоцільним, однак існує очевидний зв'язок між діяльністю Штатів та Китаю і наслідками для України, особливо щодо російсько-української війни. Зокрема, російська ескалація призвела до блокування та обмеження постачання зерна на глобальні ринки, посиливши гуманітарну кризу в Африці.

¹⁸ Kell F. Kenya's debt struggles go far deeper than Chinese loans. *Chatman House*, May 31, 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/05/kenyas-debt-struggles-go-far-deeper-chinese-loans> (date of access: 07.06.2024).

¹⁹ Campbell J., Quinn N. What's Happening to Democracy in Africa? *Council on Foreign Relations*, May 26, 2021. URL: <https://www.cfr.org/article/whats-happening-democracy-africa> (date of access: 25.07.2024).

²⁰ Гвоздь В. Китай сьогодні: Підсумки Форуму китайсько-африканського співробітництва. *Strategic Group Sofia*, 2018.

²¹ Шевченко П. Китайський континент: як Пекін посилюється в Африці. *LB.ua*, 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/06/15/560567_kitayskiy_kontinent_yak_peekin.html (дата звернення: 08.09.2024).

²² Волович О. Африканська політика Китаю. *Борисфен Інтел*, 2019. URL: <https://bintel.org.ua/uncategorized/afrykanska-polityka-kytayu/> (дата звернення: 19.07.2024).

²³ Гармаш А. «Один пояс, один шлях»: наскільки шовковим буде шлях для Африки? *ADASTRA*, 2019. URL: <https://adastra.org.ua/blog/odin-poyas-odin-shlyah-naskilki-shovkovim-bude-shlyah-dlya-afriki> (дата звернення: 08.02.2024) (дата звернення: 07.08.2024).

²⁴ Корсунський С. Протистояння США та Китаю: хто збере більше союзників та партнерів. *Дзеркало тижня*, вересень, 2021. URL: <https://zn.ua/international/protivostojanie-ssha-i-kitaja-kto-soberet-bolshe-sojuznikov-i-partnerov.html> (дата звернення: 09.05.2024).

Підсумовуючи, у вивченні африканського вектору зовнішньої політики США та КНР дослідники аналізують дану тему крізь призму різноманітних теоретичних підходів. Комплексне дослідження через вибір концептуального напрямку сприяє формуванню цілісного уявлення про діяльність Штатів Китаю в Африці. Науковці присвятили цій темі низку наукових праць, охарактеризовуючи чимало аспектів та створюючи тим самим цілісне уявлення про політичний стан багатостороннього співробітництва в межах даного регіону.

1.2. Джерельна база та методологія дослідження зовнішньополітичної діяльності США та КНР в межах регіону Африки

Із початком нового століття Африка стала одним із ключових регіонів для реалізації зовнішньополітичної стратегії двох глобальних гравців – Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки. В умовах зростаючої конкуренції інтерес до африканського вектору став значно зростати серед науковців, аналітиків, військових та політичних лідерів. Тема привертає значну увагу через її важливість для міжнародної стабільності, розвитку самого континенту та впливу на світовий порядок.

Для проведення комплексного дослідження африканського вектору зовнішньої політики США та КНР на сучасному етапі необхідно було звернутися до великого масиву джерел. Їхня база включала офіційні документи, міжнародні угоди, статистичні дані, звіти аналітичних центрів, програми та стратегії і виступи політичних діячів. Значна частина джерел складається також з публікацій засобів масової інформації, які відображають актуальні події, динаміку суперництва двох акторів й реакцію африканських лідерів на це.

Однією з найважливіших груп джерел даної теми стали стратегії зовнішньої політики США та КНР щодо співпраці з африканським континентом, як на дво-, так і багатосторонньому рівні. Така взаємодія стосується також відносин із регіональними африканськими організаціями.

Розділяючи підхід обох глобальних гравців, Сполучені Штати мають кілька стратегічних документів, які визначають їхню співпрацю з країнами Африки. Ці програми охоплюють різноманітні сфери взаємодії, включаючи економіку, безпеку, охорону здоров'я, гендерну рівність, демократичне врядування та протидію зі змінами клімату. Зокрема ініціатива 21st Partnership for African Security²⁵ спрямована на боротьбу з корупцією та утвердженням справедливості, зміцнення правового громадянського суспільства. Сполучені Штати виділили більше \$6,5 млрд на підтримку миру, демократії та захист прав людини. Окрім того, за каденції Джозефа Байдена, уряд затвердив новий Фонд запобігання та стабілізації в межах Закону про глобальну крихкість 2019 року²⁶ – міжвідомчої глобальної ініціативи, покликаної стабілізувати постраждалі від конфлікту території і запобігати насильству по всьому світу.

Надважливою стратегічною програмою США в межах продовольчої безпеки Африки стала ініціатива Feed the Future²⁷. Наприкінці 2022 року, за підпису президента Америки, було виділено \$2,5 млрд на екстрену допомогу для відновлення стійкості африканських продовольчих ринків та диверсифікацію ланцюгів поставок. Окрім того, Feed the Future спрямована на підвищення урожайності, адаптацію сільського господарства до змін клімату та зменшення продовольчих втрат. Особлива увага в документі приділяється регіону Африканського Рогу, і найбільше – Сомалі.

Каденція Дж. Байдена була досить продуктивною в напрямку Африки, оскільки черговою їхньою стратегією стала Digital Transformation with Africa (DTA)²⁸, що сприяє розвитку цифрової інфраструктури, діджиталізації економічної діяльності та цифрової грамотності. Одним із найвагоміших наслідків цієї програми стало виникнення так званої африканської кремнієвої

²⁵ Fact Sheet: U.S. – Africa Partnership in Promoting Peace, Security, and Democratic Governance. *The White House*, December 15, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/12/15/fact-sheet-u-s-africa-partnership-in-promoting-peace-security-and-democratic-governance/> (date of access: 04.09.2024).

²⁶ H.R.2116 – Global Fragility Act. *Congress.gov.*, May, 2019. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/2116> (date of access: 05.09.2024).

²⁷ Feed the Future. *The U.S. Government's Global Hunger & Food Security Initiative*. URL: <https://www.feedthefuture.gov/> (date of access: 15.09.2024).

²⁸ Digital Transformation with Africa. *U.S. Department of State*, 2022. URL: <https://www.state.gov/digital-transformation-with-africa/> (date of access: 18.09.2024).

долини Konza Technopolis у Кенії. Саме цей проєкт став ключовою частиною економічного плану розвитку Кенії під назвою «Vision 2030»²⁹, спрямованого на створення технологічного хабу в Африці.

Зовнішньополітичні стратегії Китаю дещо відрізняються від концепції Сполучених Штатів в Африці, оскільки акцентують увагу скоріше на інфраструктурних проєктах, аніж підтримці соціальних аспектів. Окрім того, КНР часто формалізує ці стратегії як частину глобальних ініціатив на прикладі ОПОШ чи БРІКС та інших концептуальних документах як «Біла книга» чи «Зроблено в Китаї – 2025».

У межах ФОКАК було розроблено Пекінський план дій 2025-2027³⁰. Він передбачає інвестиційні вливання у інфраструктуру, сільське господарство, цифровізацію та зелену енергетику. Окрім того, даний документ покликаний зміцнити синергію між ОПОШ, Порядком денним Африканського союзу 2063³¹, особливо Програму розвитку інфраструктури в Африці (PIDA)³², а також Порядок денний Сталого розвитку ООН до 2030 року³³.

У 2021 році з ініціативи КНР було сформовано план розвитку: «Біла книга: Китай і Африка в нову еру»³⁴. У документі йдеться про «взаємну вигоду» та намір Пекіну підтримувати африканські уряди на міжнародному рівні. Окрім того, Китай акцентує на інвестиціях у розвиток людських ресурсів, охорону здоров'я та боротьбу з бідністю.

Дуже важливим документом китайсько-африканської взаємодії (враховуючи, що це розробка африканської сторони) є вже згаданий Порядок денний Африканського союзу 2063. В межах цієї програми було розроблено

²⁹ Kenya Vision 2030. URL: <https://vision2030.go.ke/> (date of access: 15.09.2024).

³⁰ Forum on China-Africa Cooperation: Beijing Action Plan (2025-2027). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, September, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240905_11485719.html (date of access: 11.09.2024).

³¹ Agenda 2063: The Africa We Want. *African Union*. URL: <https://au.int/en/agenda2063/overview> (date of access: 03.09.2024).

³² PIDA. URL: <https://www.au-pida.org/> (date of access: 12.09.2024).

³³ The 17 Goals: 2030 Agenda for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs of United Nations*. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (date of access: 15.09.2024).

³⁴ China and Africa in the New Era: A Partnership of Equals. *Xinhua*, November, 2021. URL: http://www.news.cn/english/2021-11/26/c_1310333813.htm (date of access: 16.09.2024).

Візію КНР і Африки до 2035 року³⁵. Вона включає взаємні пріоритети торгівлі, модернізації ряду сфер, зеленого зростання та індустріалізації.

Черговим напрямком джерельної бази даного дослідження є виступи політичних діячів. Так, на Саміті США-Африка у грудні 2022 року, президент Сполучених Штатів Джо Байден підкреслював стратегічну важливість континенту в глобальній політиці, заявивши: «США повністю підтримують майбутнє Африки»³⁶. Президент зазначив, що Вашингтон виділить \$55 млрд на розвиток технологій, енергетики, інфраструктури та охорони здоров'я. Також столицею профінансується \$75 млн для зміцнення демократичних інституцій і запобігання політичним кризам. Окрім цього, главою було піднято питання продовольчої безпеки, кліматичних змін, гуманітарних криз й поширення екстремізму, особливо в регіоні Африканського Рогу. Країн континенту було запевнено у виділення \$2 млрд на боротьбу з голодом та посиленням багатосторонньої співпраці³⁷.

Знаменною подією стали виступи Сі Цзіньпіна на самітах ФОКАК у листопаді 2021 року та серпні 2023 року. Саме на першому саміті лідер представив «Дев'ять програм співпраці»³⁸, що включають інвестиційні вливання у зелений розвиток, боротьбу зі змінами клімату, гуманітарну допомогу, просування культурного та академічного обміну. Додатково, на зустрічі організації 2024 року, африканські лідери, зокрема Президент Південно-Африканської Республіки Сиріл Рамафоса, наголосили на важливості розвитку торгівлі в межах Африканської континентальної зони вільної торгівлі,

³⁵ China-Africa Cooperation Vision 2035. *Ministry of Commerce of the People's Republic of China*, March, 2022. URL: http://mz.mofcom.gov.cn/chinanews/art/2022/art_76eee12e70674be9a6b1394a84ffbc7b.html (date of access: 18.09.2024).

³⁶ Remarks by President Biden at the U.S.-Africa Summit Leaders Session on Partnering on the African Union's Agenda 2063. *The White House*, December, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/12/15/remarks-by-president-biden-at-the-u-s-africa-summit-leaders-session-on-partnering-on-the-african-unions-agenda-2063/> (date of access: 19.09.2024).

³⁷ Remarks by President Biden at the U.S.-Africa Leaders Summit Closing Session on Promoting Food Security and Food Systems Resilience. *The White House*, December, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/12/15/remarks-by-president-biden-at-the-u-s-africa-leaders-summit-closing-session-on-promoting-food-security-and-food-systems-resilience/> (date of access: 19.09.2024).

³⁸ Africa Will Benefit from Nine Programs. *Consulate-General of the People's Republic of China in Lagos*, June, 2021. URL: http://lagos.china-consulate.gov.cn/eng/zlgxw/202112/t20211206_10462693.htm (date of access: 20.09.2024).

управління кредитами, боргові зобов'язання, а також зміцнення технологічної співпраці з Китаєм³⁹.

В даному контексті варто простежити відношення африканських лідерів і до США, оскільки, доречно відмітити, що уряди країн континенту намагаються знаходити баланс, визнаючи необхідність співпраці, як з Сполученими Штатами, так і з Китаєм. На прикладі звернення згаданого президента ПАР до лідера США – Джо Байдена у вересні 2022 року, Сиріл Рамафоса підкреслював важливість співпраці з Вашингтоном на тлі зростаючих безпекових та кліматичних викликів. Водночас, африканський лідер зауважив, що американські законодавчі ініціативи обмежують російський вплив у регіоні, окремо наголосивши, що Африка має зберігати нейтралітет в умовах відносин (читайте конфронтації) глобальних сил⁴⁰. На думку багатьох африканських урядовців, саме нейтралітет регіону у взаєминах між США та КНР дозволить їх залучати обох на свій бік та зберігати баланс у відносинах.

Наступною групою джерел на тему сучасної зовнішньополітичної діяльності США та КНР в Африці є статистичні дані. Саме ця вибірка джерел є особливо цінною у вивченні міжнародних відносин. Статистика дозволяє не лише усвідомити масштаби активності Вашингтону та Пекіну в Африці, але й оцінити їхній вплив та визначити ключові тенденції та порівняти ефективність підходів трьох сторін.

Стокгольмський інститут дослідження проблем миру (SIPRI)⁴¹ дозволив визначити негативний вплив Китаю та масштаби використання ним африканських мінералів. Також завдяки аналізу вдалось проаналізувати китайську міжнародну допомогу, значна частина якої стосується африканських держав⁴².

³⁹ Remarks by President Cyril Ramaphosa at the Forum on China-Africa Cooperation Summit Opening Ceremony. *Department of International Relations and Cooperation of the Republic of South Africa*, September 2024. URL: <https://dirco.gov.za/remarks-by-president-cyril-ramaphosa-at-the-forum-on-china-africa-cooperation-summit-opening-ceremony-5-september-2024/> (date of access: 23.09.2024).

⁴⁰ Ramaphosa, Biden Find Common Ground. *Voice of America*, September, 2022. URL: <https://www.voaafrica.com/a/ramaphosa-biden-find-common-ground/6751536.html> (date of access: 21.09.2024).

⁴¹ SIPRI. Stockholm International Peace Research Institute. URL: <https://www.sipri.org/> (date of access: 23.09.2024).

⁴² Koning D. R. Controlling Conflict Resources in the Democratic Republic of the Congo. *SIPRI Policy Brief*, July 2010.

Завдяки звітам Statista⁴³ вдалося порівняти головних торговельних партнерів країн Африки з 2001 до 2021; вирахувати кредитну історію КНР на континенті; та дослідити рівень інвестиційних вливань Америки та Китаю для розвитку африканських держав⁴⁴.

Окрім того, у написанні цього дослідження велике значення варто надати таким статистичним та аналітичним джерелам: Міжнародний республіканський інститут (IRI), UNCTAD, CLA Database, USCC, Африканська інвестиційна платформа AVCA, Африканський банк розвитку, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Центр політики глобального розвитку Бостонського університету, Фонд Карнегі за міжнародний мир, аналітичний центр C4ADS, Національне бюро азійських досліджень, Інститут Конфуція, а також Китайсько-африканська дослідницька ініціатива. Завдяки цим порталам було отримано ґрунтовну інформацію для детального і комплексного вивчення даної теми.

Звіти вищезгаданих центрів дозволили також спрогнозувати перспективи тристоронньої співпраці в межах економічного чинника. Так, до прикладу, Президент та Голова Ради директорів Африканського експортно-імпортного банку Бенедикт О. Орама у звіті інституції: «Африканський торговельний звіт 2023. Експортне виробництво та регіональні ланцюги доданої вартості в Африці в умовах нового світового порядку»⁴⁵ підвів підсумки щодо успіхів та провалів торговельної співпраці США-КНР-Африка. Також у звіті надані всі дані, що допомогли зробити прогнози щодо майбутніх цифр на 2024-2025 роки.

Часто вживаним аналітичним порталом став також Центр стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS)⁴⁶, завдяки публікаціям якого вдалось визначити як саме китайські технології створюють «розумні міста» в Африці і

⁴³ Statista. URL: <https://www.statista.com/> (date of access: 25.09.2024).

⁴⁴ Cumulative value of Chinese loans to Africa between 2000 and 2020, by country (in billion U.S. dollars). *Statista*, June 30, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1222511/leading-african-countries-with-chinese-loans/> (date of access: 07.10.2024).

⁴⁵ Oramah O. Benedict. African Trade Report 2023. Export Manufacturing and Regional Value Chains in Africa under a New World Order. *The African Export-Import Bank*, Cairo, Egypt, June 2023. URL: https://www.femise.org/wp-content/uploads/2023/11/AFRICAN_TRADE_REPORT_2023.pdf (date of access: 16.09.2024).

⁴⁶ CSIS. Center for Strategic & International Studies. URL: <https://www.csis.org/> (date of access: 26.09.2024).

який вплив це має на відносини Штатів з Африкою⁴⁷. Також CSIS допоміг виявити, чи США справді зберігають статус-кво в регіоні, або ж цю роль посіла інша глобальна сила⁴⁸. Особливо цікавою публікацією стало викриття китайського шпionажу в країнах Африки⁴⁹.

Для ґрунтового розуміння практичної реалізації зовнішньополітичної стратегії Сполучених Штатів та Китаю в африканському регіоні було також застосовано низку методологічних підходів. Значну частину дослідження отримано при застосуванні загальнонаукових методів, зокрема ретроспективного, описового, моделювання та методу вимірювання. Завдяки **порівняльному аналізу** вдалося виявити ключові відмінності та аналогії у стратегіях, цілях, мотивації та результатах для двох глобальних гравців і самого континенту. Окрім того, метод порівняння використано при прогнозуванні подальших шляхів Сполучених Штатів та Китаю в Африці та рентабельності в межах такої активності. **Причинно-наслідковий метод** був застосований задля визначення активної зовнішньої політики США та КНР в регіоні Африки в межах економічних, політичних, безпекових та геополітичних факторів. Відповідно, досліджувалось як ці фактори, а також зовнішньополітичні дії обох акторів міжнародних відносин впливають на стабільність та порядок денний на африканському континенті. **Системний підхід**, у свою чергу, дав змогу розглянути всі елементи, акторів та процеси, як частину взаємозалежної та цілісної системи; поглянути на діяльність двох сил, як частину глобальної конкуренції. Цей метод дозволив отримати всебічне розуміння динаміки взаємодії в регіоні та скласти цілісну картину з окремо визначених пазлів. Зрозуміти регіональні особливості впливу США та КНР вдалося завдяки **геополітичному аналізу**. Він дозволив оцінити яким чином географічне положення, ресурси, людський капітал впливають на міжнародну конкуренцію

⁴⁷ China's Smart Cities in Africa: Should the United States Be Concerned? CSIS, November, 2024. URL: <https://www.csis.org/analysis/chinas-smart-cities-africa-should-united-states-be-concerned> (date of access: 19.11.2024).

⁴⁸ The Potential and Limits of the New U.S. Strategy for Sub-Saharan Africa. CSIS, August, 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/potential-and-limits-new-us-strategy-sub-saharan-africa> (date of access: 12.10.2024).

⁴⁹ Survey of Chinese Espionage in the United States Since 2000. CSIS, November, 2015. URL: <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/survey-chinese-espionage-united-states-2000> (date of access: 19.09.2024).

і визначають важливість Африки для лідерського існування Вашингтону і Пекіну. Окрім того, **інституційний підхід** сприяв оцінці ролі міжнародних організацій у контексті їхніх дій, визначенню інституційних механізмів, через які здійснюється зовнішня політика усіх задіяних глобальних і регіональних гравців. Завдяки **методу синтезу** вдалося згрупувати аспекти політичної співпраці, економічної взаємозалежності, інфраструктурної та кредитної взаємовигоди, військової співпраці, культурної дипломатії; та узагальнити це в комплексну стратегію зовнішньої політики держав, а також виявити інтегральні зв'язки між ними. За допомогою **синхронного методу** досліджено одночасне паралельне застосування різноманітного інструментарію з боку США та КНР, та визначено окремі риторики африканських держав у їхніх відносинах із світовими лідерами. **Метод індукції** було застосовано задля виявлення низки зовнішньополітичних стратегій та на основі національних інтересів, і виведення з них загальних тенденцій та закономірностей у взаємній багатосторонній співпраці країн Африки щодо Сполучених Штатів та Китаю.

У науковому дослідженні було використано також експлікативні методи, зокрема івент-аналіз та метод когнітивного картування. В свою чергу, **івент-аналіз** став якісним методом під час детального вивчення дипломатичних самітів, зустрічей, телефонних дзвінків, гуманітарних ініціатив та соціальних програм. Більше того, він дозволив проаналізувати військові операції та навчання, культурні та освітні обміни і визначити як всі ці чинники впливають на реалізацію мотивів США та КНР в регіоні Африки. **Метод когнітивного картування** застосовано для аналізу сприйняття Джо Байдена, Сі Цзіньпіна та особливо Дональда Трампа всіх політичних викликів, які поставали під час їхньої каденції в межах африканського вектору.

Якісне та комплексне дослідження африканського вектору в інтересах Штатів і Китаю потребувало також застосування діахронного методу, методу побудови сценаріїв, аналізу процесу прийняття рішень, методу прогнозування, методу аналізу ситуацій, а також компаративного методу. Завдяки всім цим

методикам вдалося отримати всебічний погляд на суперництво двох держав у межах африканського континенту.

Таким чином, комплексне дослідження зовнішньополітичної діяльності США та КНР в Африці неможливе без детального вивчення всієї тематичної джерельної бази та використання методологічних технік. Саме за допомогою всіх вище названих підходів можна не лише виявити основні механізми багатостороннього впливу, але й спрогнозувати подальший розвиток подій у стратегічно важливому регіоні Африки.

Висновки до розділу 1

Дослідження африканського вектору зовнішньої політики США та КНР викликає неабиякий інтерес серед низки міжнародних та українських науковців. Вивчена література найчастіше акцентує увагу на інвестиційних проєктах, розбудові інфраструктури і військової присутності, а також суперництва двох глобальних сил у Африці. Стан наукової розробки теми свідчить про зростаючу конкуренцію США та КНР, хоча, існують наукові праці, які вивчають перспективи їхньої кооперації задля спільного розвитку.

Джерельна база дозволяє створити комплексний аналіз даної теми, що передбачає врахування позицій місцевих урядів, лідерів Вашингтону та Пекіну, публікацій ЗМІ, статистичних даних та стратегічних концепцій.

Водночас, завдяки методології, вдалося простежити динаміку зовнішньополітичної діяльності всіх згаданих держав, порівняти мотиви та інструментарій, а також оцінити їхній вплив на регіон Африки в межах глобального порядку. Аналіз джерел, літератури та застосування методології дозволило створити всеохопну оцінку та надати прогнози щодо зовнішньополітичної діяльності США та КНР на африканському континенті.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

2.1. Політична та економічна співпраця США і країн Африки

США вважають, що в більшості нагальних викликів і можливостей, із якими стикається Вашингтон, саме Африка може змінити ситуацію. США не досягне власних цілей у всьому світі – чи це пандемія коронавірусу, розбудова сильної та інклюзивної глобальної економіки, боротьба з кліматичною кризою чи відродження демократії та захист прав людини – без керівництва африканських урядів, інституцій і громадян. Сполучені Штати твердо вірять, що настав час перестати розглядати Африку як суб'єкт геополітики – і почати ставитись до регіону як до головного геополітичного гравця, яким він і став⁵⁰. Саме такою є основна суть американо-африканських відносин на сучасному етапі.

Регіоном Африки сьогодні зацікавлені чи не всі глобальні міжнародні гравці. На це є низка зрозумілих та цілком логічних причин. По-перше, вигідне геополітичне положення (наприклад важливі морські торговельні шляхи в Східній Африці). По-друге, африканські країни є найчисельнішим глобальним блоком представленим в ООН, оскільки складають близько 28% всіх голосів в Генеральній Асамблеї ООН. По-третє, на території континенту розміщено поклади стратегічних сировинних ресурсів, а деякі з них є тільки в Африці. Останнє, саме африканська молодь є кількісно найбільшою і прогнозується, що до 2030 року на неї припадатиме 42% молоді у світі⁵¹.

Додатково, розвиток глобальних демократичних стандартів і принципів суверенітету забезпечує африканським країнам інституційну підтримку для захисту їхніх ресурсів від асиметричного розкрадання. Незважаючи на значні виклики, такі як бідність, корупція та внутрішні регіональні конфлікти, Африка

⁵⁰ Antony J. B. U.S.-Africa Partnership. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/u-s-africa-enduring-partnership/> (date of access: 28.07.2024).

⁵¹ Africa dominates list of the world's 20 fastest-growing economies in 2024—African Development Bank says in macroeconomic report. *African Development Bank*. URL: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/africa-dominates-list-worlds-20-fastest-growing-economies-2024-african-development-bank-says-macroeconomic-report-68751> (date of access: 09.09.2024).

поступово наближається до умов, що сприятимуть прискоренню її економічного та соціального розвитку.

Однак, паралельно із цими процесами, за даними Африканського банку розвитку, вплив кліматичних змін щороку провокує від 7 до 15 мільярдів доларів витрат. Крім того, до 2030 року ця цифра може зрости до 50 мільярдів доларів США⁵². Зважаючи на те, що понад 600 мільйонів населення не мають доступу до електроенергії, більше половини працюючого населення заробляють менше 1,25 долара на день (межа крайньої бідності); викликів для африканських держав у питанні економічного зростання існує більш ніж достатньо.

Справедливо підкреслити, що впродовж тривалого часу африканський регіон не був у переліку основних зовнішньополітичних пріоритетів США. Найчастіше їхня діяльність обмежувалася підтримкою антитерористичних операцій, гуманітарною допомогою, боротьбою за права людини та економічним розвитком. Із поширенням впливу китайських та російських сил на континенті ця ситуація різко змінилася.

Знаковими проявами політичної підтримки США були візити на вищому та найвищому рівнях до країн Африки. До прикладу, на початку своєї каденції Барак Обама відвідав Африку на Південь від Сахари. Вже в липні 2009 року він відвідав Гану, де виголосив пам'ятну тезу, що буде відображати ставлення Сполучених Штатів до африканського регіону протягом всього його президенства: «Африці не потрібна тверда рука. Африці потрібні сильні інститути». Він також сформулював пріоритети і для західних країн: «Африці потрібне партнерство, а не опіка»⁵³.

Охарактеризовуючи політику за адміністрації Обами в регіоні, діяльність Вашингтону спиралася на чотири стовпи: створення можливостей та підтримка розвитку, стимулювання економічного зростання, торгівлі та інвестицій, підпора миру та безпеки, зміцнення демократичних інститутів. Враховуючи

⁵² Mobilising private sector financing for climate and green growth in Africa. *New African*, May 30, 2023. URL: <https://newafricanmagazine.com/29682/> (date of access: 08.06.2024).

⁵³ Клінтон Г. Важкі рішення. Пер. з англ. Лесь Герасимчук – 2-ге вид. К.: Наш формат, 2016. 544 с.

таку специфіку багатосторонньої співпраці, не дивно, що тодішнього Державного секретаря Гілларі Клінтон хвилювали наслідки дедалі більших інвестицій КНР. Що особливо непокоїло, так це той факт, що китайські, здебільшого державні компанії, скуповували концесії на африканські шахти та ліси. Саме тоді популяризувалась схема, коли китайські корпорації заходили на ринок і підписували досить вигідні контракти на видобування ресурсів і транспортування їх до Азії. На противагу, Китай створював привабливі інфраструктурні проєкти, як наприклад резиденція для Африканського Союзу в Аддис-Абебі. Саме в цей час, починаючи з 2009 року, Пекін вперше замінив Вашингтон, ставши найбільшим торговим партнером на континенті.

Варто зауважити, що в окремих сферах, до прикладу, кліматичних змін, здатність Штатів переконувати інші держави у потребі діяти відповідально великою мірою залежатиме від того, які показники демонструє сам Вашингтон і наскільки він готовий надавати фінансову і технічну допомогу. Водночас, такі сфери як боротьба з тероризмом чи непоширення ядерної зброї відображатимуть готовність гегемона вдатися до військової сили.

Прикладом, зокрема, може бути реакція Білого дому на подій в Кенії 2007 року. Під час президентських виборів того року виявили значні порушення в процесі підрахунку голосів, а також явка виборців, що в деяких виборчих округах перевищила 100%. У різних частинах Кенії спалахнуло насильство, коли прихильники опозиційного кандидата Раїла Одінга та прихильники Мваї Кібакі почали сперечатися між собою і, як наслідок, зіткнулися із поліцією. Кенія є прикладом значної частини африканських країн, які розділені багатьма племінними розламами. Їхні племена – це розділені клани, етнічні групи, що мають відмінне культурне, мовне та історичне коріння⁵⁴.

Справа в тім, що багато регіональних конфліктів і проблем зумовлені рішенням щодо поділу території, оскільки кордони проводили без урахування етнічних, племінних і релігійних відмінностей. Окрім того, ще одним типовим явищем є так звані старіючі лідери при владі. Особливо це стосується колишніх

⁵⁴ Rice C. Democracy. Stories from the Long Road to Freedom. New York: Twelve, 2017. – 148-172 p.

героїв національно-визвольних рухів, котрі вважають себе батьками нації. Такі особистості часто відмовляються покидати пост і йти на пенсію. Найвідомішим прикладом був Роберт Мугаве, президент Зімбабве протягом 37 років, який славився критикою в бік Сполучених Штатів.

Однак, США завжди прагнуть бачити прозорий, справедливий та інклюзивний виборчий процес. Проте внаслідок подій в Кенії, волонтери Корпусу миру, які є невід'ємною частиною загальної системи допомоги США, були виведені через нестабільність та громадські заворушення 2008 року, але вже через декілька місяців програма відновила свою роботу.

Кенійське керівництво, як і багато лідерів інших африканських держав прагнули більшої допомоги, однак Вашингтон тоді і зараз дотримується єдиної лінії у питаннях демократичних змін. Його цікавлять легітимність виборів, відсутність політичного насильства, прагнення до низького рівня корупції. Таким чином, для виправлення виборчої системи в Кенії США запропонували новообраному президенту Кібакі допомогу в реєстрі виборців й електронному підрахунку голосів. Фактично, ця система позитивно себе зарекомендувала, коли 2010 року держава проголосувала за нову конституцію та під час проходження президентських виборів і обрання Ухуру Кеніятті в 2013 році. Штати навіть розширили фінансування для утримання кенійського війська, покликаного боротись проти Аш-Шабаб, афілійованого угруповання Аль-Каїди⁵⁵.

Окрім того, з 2018 року американо-кенійські відносини носять статус стратегічного партнерства та базуються на п'яти головних аспектах: економічний розвиток, оборона, демократія та цивільна безпека, глобальні та регіональні проблеми, а також охорона здоров'я⁵⁶.

Цікаво, що свою робочу поїздку до Африки 15-20 листопада 2021 року Державний секретар Ентоні Блінкен розпочав саме з Кенії, тим самим підтвердивши рівень стратегічного партнерства. З президентом Ухуру

⁵⁵ Клінтон Г. Важкі рішення. Пер. з англ. Лесь Герасимчук – 2-ге вид. К.: Наш формат, 2016. – 260-262 с.

⁵⁶ The United States and Kenya: Strategic Partners. *U. S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/the-united-states-and-kenya-strategic-partners/> (date of access: 13.08.2024).

Кеніятою та міністром закордонних справ Рейчел Омамою окрім двосторонньої співпраці між Вашингтоном та Найробі було також обговорено безпекові питання, викликані настроями в Судані, Ефіопії та Сомалі. Водночас, під час поїздки держсекретар відвідав Нігерію та Сенегал, де обговорив виклики глобальної безпеки охорони здоров'я, розширення доступу до енергії, відновлення демократії, цифровий сектор, вклад жінок-підприємців, а також боротьбу з пандемією COVID-19⁵⁷.

У своїй праці «Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу» Річард Хаас робив досить важливий наголос на тому, що зовнішня політика Сполучених Штатів є предметом постійного вибору акцентування на внутрішніх чи зовнішніх справах, комбінування між односторонньою та багатосторонньою політикою, пошук найраціональнішого використання і поєднання інструментів оборонної політики; та знаходження балансу між законодавчою і виконавчою владами при формуванні зовнішньої політики⁵⁸.

Таким важливим прикладом неминучого компромісу стала реакція на події в Єгипті. Адміністрація Обама свого часу з різних причин критично поставилась до єгипетського президента Сісі. Це було пов'язано із жорсткими діями Каїра щодо політичних опонентів, пов'язаних з «Братами-мусульманами». У той же час Штати вважали, що важливо і надалі підтримувати Єгипет, оскільки така необхідність була викликана боротьбою з тероризмом на Близькому Сході, стабілізацією ситуації в Лівії та збереження партнерських відносин з Ізраїлем. Водночас, не існувало жодних гарантій, що в результаті тиску єгипетський уряд пом'якшить свою політику або що черговий уряд держави буде більш надійним. У результаті американська лінія коливалася між підтримкою і співпрацею з одного боку та критикою з іншого, зокрема відмовою від надання Каїру певних видів озброєння.

⁵⁷ Travel to Kenya, Nigeria, and Senegal, November 15-20, 2021. *U.S. Department of State*, November, 2021. URL: <https://www.state.gov/secretary-travel/travel-to-kenya-nigeria-and-senegal-november-15-20-2021/> (date of access: 18.08.2024).

⁵⁸ Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу. Пер. з англ. М. М. Климчук. Київ: Основи, 2019. 376 с.

Незважаючи на те, що частка Африки у щорічному фінансуванні США стабільно зростає останні два десятиліття, прихід до влади Дональда Трампа у 2017 році сигналізував про радикальний розрив такої позитивної динаміки. Проте, навіть враховуючи риторику адміністрації, країни континенту продовжували і надалі отримувати близько семи мільярдів доларів США щорічно. Інвестиційна політика спрямовувалась на відкриття ринків для товарів і послуг США, що є досить логічним пріоритетом враховуючи тезу «Америка понад усе». Торгова політика віддавала перевагу двостороннім, а не багатостороннім угодам. Водночас, існували своєрідні «каральні» заходи для тих держав, які діяли всупереч взаємній «вільній» торгівлі. Зокрема для Руанди було призупинено безмитний доступ на ринок Сполучених Штатів відповідно до Закону про зростання та можливості в Африці (AGOA) після введення Кігалі високого мита на імпорт вживаного одягу⁵⁹. Така політика пояснює зниження торгівельних потоків у 2018 році до 41 мільярда доларів, порівняно із 100 мільярдів доларів у 2008 році.

Наведемо ще одне порівняння: протягом років в кріслі президента, Дональд Трамп не ініціював спільних американо-африканських зустрічей в багатосторонньому форматі, на відміну від свого попередника Барака Обами, або ж свого наступника – Джо Байдена.

У 2014 році президентом Обамою зініційований Саміт лідерів Сполучених Штатів Америки та Африки. На ньому запрошені 50 лідерів держав обговорювали питання розширення ринків, енергетичну та продовольчу безпеку, права людини, боротьбу ЛГБТ – спільнот, роль релігійних менших у просуванні миру та процвітання і ряд інших критично важливих питань. Однак, незважаючи на голосні промови про поглиблення співпраці між Америкою та

⁵⁹ Tanzania, Uganda survive as Rwanda is removed from Agoa beneficiaries list. *Tralac*, April 3, 2018. URL: <https://www.tralac.org/news/article/12904-tanzania-uganda-survive-as-rwanda-is-removed-from-agoa-beneficiaries-list.html> (date of access: 13.09.2024).

Африкою, «розділених океаном, але поєднаних спільною історією»⁶⁰, на практиці США повільно втрачали вплив в регіоні.

Цікавим спостереженням стала наявність «фірмових» президентських ініціатив щодо африканського регіону. Власне, першим таким стратегічним документом став Надзвичайний план президента Сполучених Штатів для боротьби зі СНІДом⁶¹ за каденції Дж. Буша. Далі була ініціатива «Сильна Африка»⁶² Барака Обами. Дональд Трамп, в свою чергу, керувався «Процвітаючою Африкою»⁶³. Зокрема, очіувалося, що з приходом до влади Байдена ця ініціатива буде розвиватися і надалі.

На практиці очікування справдилися, оскільки з початку 2021 року на підтримку проекту було укладено 1695 угод на суму 63,5 мільярдів доларів в межах 41 країни (див. Додаток А). Зокрема протягом 2023 року укладено 547 інвестиційних угод на суму 14,2 мільярди доларів, що на 67% більше, ніж у 2022 році⁶⁴. Окрім того, за перше півріччя 2024 року, уряд сприяв укладанню 401 угоди на суму 3,1 мільярда доларів, що є беззаперечним доказом зростаючої динаміки взаємодії між США та африканськими державами.

Ці численні договори дозволяють розвивати співпрацю в галузі безпеки та ефективного управління, охорони здоров'я та продовольства; розширюють масштаби торгівлі та інвестицій, прокладають курс для розвитку цифрової трансформації, а також поглиблюють позитивну динаміку з діаспорою на тлі історичної взаємодії.

Із інформації вище стає зрозуміло, що американо-африканське партнерство на різних рівнях не є питанням принаймні останніх років. Однак, саме адміністрація Джозефа Байдена зробила значні кроки у плануванні

⁶⁰ Америка готова інвестувати мільярди доларів у розвиток Африки. Але чи зможе вона випередити росію. *iPress*, 19 грудня, 2022. URL: https://ipress.ua/news/ameryka_gotova_investuvaty_milyardy_dolariv_u_rozvytok_afryky_ale_chy_zmozhe_vona_vyp_eredyty_rosiyu_337315.html (дата звернення: 16.09.2024).

⁶¹ The United States President's Emergency Plan for AIDS Relief. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/pepfar/> (date of access: 09.09.2024).

⁶² Power Africa. *USAID*. URL: <https://www.usaid.gov/powerafrica> (date of access: 17.09.2024).

⁶³ Prosper Africa. *Main page*. URL: <https://www.prosperafrica.gov/> (date of access: 18.09.2024).

⁶⁴ США інвестують до Африки, щоб протистояти впливу Китаю. *Голос Америки*, 15 грудня, 2023. URL: <https://www.holosameryky.com/a/us-invests-in-africa-in-effort-to-counter-chinese-influence-/7399487.html> (дата звернення: 06.09.2024).

трансформації цих відносин. Зокрема, у серпні 2022 року було опубліковано «Стратегію США щодо Африки на південь від Сахари»⁶⁵. У ній визначено чотири пріоритетні напрямки роботи протягом п'яти років.

По-перше, це сприяння відкритості та відкритому суспільству, що в свою чергу передбачає сприяння прозорості та підзвітності уряду; посилення уваги до верховенства права, справедливості та гідності; допомогу африканським державам більш прозоро використовувати власні природні ресурси.

По-друге, просування демократичних зусиль та подолання викликів безпеки. Цей напрямок передбачає співпрацю з членами Альянсу з метою припинення хвилі авторитаризму та захоплення влади військовими методами. Цікаво, що в такому порядку денному Сполучені Штати особливо опираються на інших регіональних африканських партнерів, які досягли більшого успіху в питанні демократичних змін. Також, це підтримка громадян, розширення прав і можливостей соціально обмежених груп та зосередження уваги на правах жінок, молоді та чесних виборах. Водночас, це підтримка регіональної стабільності та безпеки, а також зменшення загрози з боку терористичних угруповань.

По-третє, сприяння економічному зростанню та відновлення після пандемії. Діяльність передбачає визначення пріоритетів та розробку плану, підтримку ініціативи з виготовлення вакцин. Також в документі йдеться про низку ініціатив з боку США, покликаних подолати кризу COVID-19, зокрема Партнерство з глобальної інфраструктури та інвестицій, проекти «Процвітання Африки та «Сильна Африка», а також новостворена ініціатива з цифрової трансформації. Важливо зазначити, що цей пункт не оминув питання криз, спровокованих зокрема російсько-українською війною.

По-четверте, це підтримка у збереженні динаміки адаптації до кліматичних змін. Передбачає партнерство в межах управління та збереження багатих природних екосистем, підтримку задля підвищення стійкості громад і

⁶⁵ Fact Sheet: U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa. *The White House*, August 8, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/08/08/fact-sheet-u-s-strategy-toward-sub-saharan-africa/> (date of access: 27.09.2024).

ланцюгів поставок, підвищення енергетичної безпеки та налагодження державно-приватного партнерства з метою збереження важливих ресурсів, важливих для гарантування альтернативних енергетичних технологій.

Оцінюючи вищенаведену стратегію, варто відмітити, що всі пріоритети не передбачають реальних існуючих проблем та потенційних загроз на континенті. Проблема криється в межах самого регіону. Африканське суспільство насправді тривалий час звикло вирішувати проблеми за рахунок зовнішніх факторів чи партнерів, чи то Штати, Китай, чи Росія. Однозначно, фінансова підтримка тут критично необхідна і без неї регіон швидко впаде в стагнацію. Проте африканським інститутам та суспільству загалом варто скоріше переймати досвід та розвивати економіку в межах власних держав. Даний континент має надзвичайно важливий актив, на відміну від всіх інших регіонів. Він не обтяжений технологічним минулим, яке зараз сповільнює необхідні зміни в багатьох країнах. Простіше кажучи, від звичайного дерев'яного колеса набагато швидше можна перейти до робототехніки, оминаючи етап дизельних автомобілів.

Над цією дилемою, проте, африканські лідери роздумують вже не вперше. 13-15 грудня 2022 року відбувся Саміт лідерів США та Африки, куди зібралися всі 49 запрошених африканських лідерів, представники Африканського союзу, президент та віце-президент США. Значна увага приділялася розбудові та розвитку африканського бізнесу, виробничого потенціалу; переймання та запровадження нових технологій; підтримка діаспори; нові інвестиції; цифрова трансформація; розвиток інфраструктури і звісно імпортно-експортні операції.

Вагомим доповненням співпраці супердержави та суперконтиненту став Порядок денний Африканського Союзу 2063⁶⁶. Цей документ відображає стратегічні цілі досягнення розквіту континенту, а для Штатів є дорожньою картою у питанні багатосторонньої співпраці. Для країн-членів Африканського

⁶⁶ Agenda 2063: The Africa We Want. *Main page of African Union*. URL: <https://au.int/en/agenda2063/overview> (date of access: 03.09.2024).

союзу ця стратегія є не просто генеральним планом перетворення Африки на континент майбутнього, але й певний флагманський проєкт у трансформації та модернізації більш ніж 20 сфер економічного та соціального життя.

Окрему увагу варто приділити «коридору Лобіто». Це непересічний приклад координації США, Африки та Європи. Підписаний у жовтні 2023 року на форумі Global Gateway Forum, Меморандум окреслює співпрацю між Сполученими Штатами, Європейським Союзом, Демократичною Республікою Конго, Замбією, Анголою, Африканським банком розвитку, а також Африканською фінансовою корпорацією. Активність покликана підтримати транспортну інфраструктуру, сприяти торгівлі та економічному розвитку й стимулювати капіталовкладення у вищенаведені африканські країни⁶⁷. «Коридор Лобіто» – це залізничний проєкт, який проходить не просто через три держави Африки, але й простягається через Танзанію аж до Індійського океану. Залізниця з'єднає африканські держави з глобальними ринками, а розширення залізничної лінії Бенгела тільки посилить регіональну торгівлю та пришвидшить економічне зростання. Саме розширення «коридору Лобіто» через Танзанію є актуальною темою з серпня 2024 року⁶⁸.

Значну увагу тривалий час притягує Закон про зростання та можливості в Африці (AGOA). Угода була прийнята ще 2000 року, однак і до сьогодні залишається дієвою, та в якомусь розумінні знаковою. Покликана сприяти економічному зростанню та зменшенню бідності шляхом надання африканським відповідним країнам безмитного доступу до ринку Сполучених Штатів для понад 6500 товарів, Закон є безпрецедентним інструментом якомога дієвішої й безпосередньої співпраці на багатосторонньому рівні.

Умови AGOA базуються на Генералізованій системі преференцій США (GSP), яка вимагає регулярного доступу від Конгресу. Для того, щоб відповідати критеріям і бути відповідною державою-бенефіціаром, країна

⁶⁷ What Is Africa's Lobito Corridor? *United States Institute of Peace*, June 18, 2024. URL: <https://www.usip.org/blog/2024/06/what-africas-lobito-corridor> (date of access: 08.10.2024).

⁶⁸ US set to extend African railway project through Tanzania. *VOA*, August 29, 2024. URL: <https://www.voanews.com/a/us-set-to-extend-african-railway-project-through-tanzania-/7764561.html> (date of access: 17.10.2024).

зобов'язана продемонструвати повагу до верховенства права, прав людини та головних стандартів праці⁶⁹.

Така ситуація частково створює певні недоліки, оскільки незважаючи на те, що критерії побудовані задля створення однакових умов, є певні країни, які отримують більше вигоди. Зокрема, Кенія, Лесото, ПАР, Мадагаскар, Маврикій, Ефіопія та Гана. На противагу, ЦАР, Бурунді, Екваторіальна Гвінея, Гамбія не отримали значних перспектив. Такий розрив зумовлений недоліком орієнтації американського ринку саме на ті країни, які вже маю певну розвинену інфраструктуру, в той час як інші держави не мають можливості створити будь-які умови. Особливо це стосується секторів легкої та харчової промисловості.

Власне, наявність таких крайнощів та нерівності в різних державах одного регіону породжує численні виклики не тільки для такого гегемон як США, але й для всієї світової спільноти. Дотримуючись єдиної стратегії тривалий час, Вашингтон намагався вирішити наріжне питання: як можна сприяти підтримці потужного поступу в деяких країнах Африки, і при цьому змінювати настрої там, де поширені злидні та безвладдя?

Підсумовуючи, варто зазначити, що значну частину XXI століття африканський регіон не був у переліку стратегічного партнерства, однак із приходом інших загрозливих для Америки гравців, ситуація значною мірою виправилась. Вашингтон у своїй багатосторонній співпраці намагається утримувати баланс – розвивати демократію, підтримуючи економічний розвиток, освіту, систему охорони здоров'я, і водночас «тримаючи залізну руку» в тих державах, де відчувається відкат від ліберального устрою. США чітко усвідомлюють проблематику африканського суспільства, однак питання власного майбутнього у руках самого об'єднаного континенту Африки.

⁶⁹ About AGOA. *AGOA.info*. URL: <https://agoa.info/about-agoa.html> (date of access: 09.08.2024).

2.2. Військова складова й політика безпеки у відносинах США та держав африканського континенту

Після розпаду Радянського Союзу та краху двополярної системи, західний світ відчував певне розгублення. Як показала практика, на певному рівні це призвело до надмірного оптимізму і сподівання, яке найкраще сформулював президент Джордж Буш-старший: «новий світовий порядок – це світ, де діяльністю держав керує верховенство права, а не закон джунглів»⁷⁰, однак на практиці не все так однозначно.

В нову еру XXI століття Сполучені Штати ввійшли з вірою, що світ вільніший від загрози терору, сильніший у прагненні справедливості, переконливіший у питаннях глобальної безпеки та об'єднаний спільними цінностями. Багато спостерігачів вважали, що американські здобутки в Перській затоці 1991 року впровадили революцію у військовій сфері та довели повне домінування США на суші, у повітрі, та на морі. Однак події 11 вересня 2001 року цю віру знищили.

У квітні 1998 року Аль-Каїда випустила фетву⁷¹, в якій закликала масово вбивати американців і євреїв. Пізніше того ж року терористичне угруповання одночасно підірвало посольство США в столиці Кенії Найробі та в найбагатшому місті, колишній столиці Танзанії Дар-ес-Саламі. Загибло 224 людини, поранених більше 5000. Тоді керівник центральної розвідки США у 1993 році, адмірал Джеймсі Вулсі досить влучно підкреслив: «Так, ми вбили великого дракона, але зараз живемо в джунглях з неймовірним розмаїттям отруйних змій»⁷².

Боротьба з тероризмом та насильницьким екстремізмом є однією з найважливіших проблем на африканському континенті. Найбільш смертоносною терористичною організацією джихадистів визнано Боко Харам, і

⁷⁰ Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit. Public Papers. *George H. W. Bush Presidential Library & Museum*, 1990-09-11. URL: <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/2217> (date of access: 20.09.2024).

⁷¹ Ухвала, яка стосується конкретного питання в ісламському праві.

⁷² Kilcullen D. *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*. Oxford University Press, New York, 2020. – 336 p.

діє вона в основному на території Нігерії, Камеруну та Нігеру. Окрім того, саме в регіоні Сахелю відображається найбільший показник експансії терористичних угруповань.

Серед головних терористичних угруповань, що діють у вищезгаданому регіоні, варто назвати Аль-Каїду в Ісламському Магрибі (AQIM), Боко Харам, Ісламську державу у Великій Сахарі (IS-GS), Джамаат Наср аль-Іслам вал Муслімін (JNIM), а також інші. Ці організації не тільки численні, але й мають зв'язки з міжнародними терористичними мережами⁷³.

Наприкінці 2023 року зафіксовано підвищення кількості терористичних атак на 99%, а також на 43% збільшення кількості смертей, спровокованих екстремізмом. Окрім того, в Нігерії економічні збитки від тероризму склали 2,4 відсотка державного ВВП. Також у Буркіна-Фасо та Малі витрати на виправлення наслідків досягли 1,9 відсотка ВВП⁷⁴. Поза тим, Нігерія найбільше потерпає від терористичних проявів, оскільки в Африці більше немає країни з таким високим рівнем терористичної загрози, яка також є однією з перших у світі.

Варто підкреслити високий рівень ефективності допомоги США для країн Африки. Питання охоплює не тільки сферу боротьби з тероризмом, але й боротьбу з наркотиками, зміцнення надійності прикордонних пунктів, превентивне виявлення незаконного товарообігу, і як наслідок знищення показників рівня контрабанди. Одночасно, Вашингтон намагається підтримувати демократичні уряди та надавати протидію авторитарному керівництву, яке прийшло до влади незаконними шляхами.

Події 11 вересня 2001 року стали каталізатором виникнення за підтримки Штатів низки регіональних організацій у боротьбі з тероризмом як метод найдієвішого захисту за межами держави і самих США. Зокрема, наступного року Державним департаментом США розпочалося фінансування

⁷³ Wang T., Li J. Differentiation and recombination of extremist groups in Sahel from sociocultural perspective. *Arab World Studies* 4, 98-120 p.

⁷⁴ Fight against terrorism and violent extremism. *Amani Africa*, February 22, 2024. URL: <https://amaniafrica-et.org/fight-against-terrorism-and-violent-extremism/> (date of access: 24.08.2024).

Пансахельської ініціативи (PSI) – програмою, покликаною посилити американо-африканську співпрацю; зміцнити кордони для відстеження переміщення людей; проти обміну зброї, торгівлі наркотиками та руху міжнародних терористів. Ініціатива діяла в межах північноафриканських держав, зокрема Малі, Мавританії, Нігеру та Чаду. Окрім того, в перших двох, Європейське командування Збройних сил США (EUCOM), Командування ССО США «Європа» (SOCEUR), а також Сили спеціальних операцій армії США навчали певні місцеві військові підрозділи технікам мобільності, зв'язку, наземної навігації й тактики малих груп⁷⁵. Одним із найвизначніших успіхів Пансахельської ініціативи стало захоплення Абдерразака ель-Пара (Амарі Сайфі), який відіграв ключову роль в екстремістській Салафітській групі Проповідання та Боротьби (GSPC) – сьогодні це угруповання носить вже згадану назву Аль-Каїда в Ісламському Магрибі (AQIM).

Фінансування Пансахельської ініціативи в перший рік становило 6,25 мільйонів доларів. Пізніше, намагаючись підтримати програму, Державний департамент США виділив ще 1,5 мільйона доларів. Однак, навіть незважаючи на певні успіхи, програма була обмежена і територіально, і стратегічно, і фінансово. Саме тому, Пансахельську ініціативу видозмінили, утворивши Транссахарське антитерористичне партнерство (TSCTP), приєднавши до вже існуючих членів Алжир, Марокко, Туніс, Нігерію та Сенегал.

Зрозуміло, що з початком нового століття Сполучені Штати справді визнано провідним гравцем у міжнародній боротьбі з тероризмом. До того ж, до всіх вищенаведених програм також варто віддати належне Партнерству для регіональної боротьби з тероризмом у Східній Африці (PREACT). Це багатовекторна та багаторічна ініціатива уряду США, спрямована на знищення регіональних терористичних мереж. До неї входить низка східноафриканських

⁷⁵ Pan Sahel Initiative (PSI). *Global Security.org*. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/ops/pan-sahel.htm> (date of access: 02.08.2024).

країн, серед яких зокрема і Сейшельські острови, Мозамбик, Руанда, Південний Судан, Судан, Бурунді, Джибуті та Коморські острови⁷⁶.

Однак, американська стратегія боротьби у регіоні не особливо змогла зупинити погіршення безпекової ситуації, крім того, вона сприяла зростанню ризику державних переворотів у країнах, які отримували допомогу. Виникнення цих проблем можна пояснити низкою факторів, включно з розбіжностями в мотивації та спроможності до співпраці, а також труднощами у сфері безпеки. Намагаючись змінити ситуацію, адміністрація США розширювала фінансування та направляла нові загони американських військових для інструктування африканських колег. Так, у 2008 році виникло Африканське командування збройних сил США (AFRICOM)⁷⁷.

Це об'єднання за час своєї діяльності регулярно стикається із труднощами, і хоча в історії є низка перемог, виникнення нових викликів для африканських країн ставить під питання ефективність командування. Зокрема, зростання чисельності ІДІЛу в Судані, Чаді, Нігері, Лівії, Ефіопії, Еритреї; розвиток діяльності Аш-Шабаб в Сомалі, загроза Боко-Харам в Чаді, Камеруні та Нігері – відображають часткове нерозуміння регіональних безпекових проблем в Африці.

Проте, справедливо відзначити, що в межах Африканського командування у 2015 році було започатковано Африканське миротворче партнерство швидкого реагування⁷⁸. Його метою стала ефективна відповідь на виклики безпеці та оперативне розгортання підрозділів миротворців у шести країнах-партнерах США: Руанді, Ефіопії, Гані, Сенегалі, Танзанії та Уганді.

Додатково, в межах військової сфери діє Державна програма партнерства. Загалом вона охоплює понад 100 держав-партнерів, а кількість африканських країн налічує 20. Протягом останніх років ця ініціатива включала понад сотню

⁷⁶ Partnership for Regional East Africa Counterterrorism (Preact). *U.S. Department of State*, February 14, 2019. URL: <https://www.state.gov/partnership-for-regional-east-africa-counterterrorism-preact/> (date of access: 14.06.2024).

⁷⁷ United States Africa Command. *Main page*. URL: <https://www.africom.mil/> (date of access: 28.09.2024).

⁷⁸ Global Peace Operations Initiative. *United States Africa Command*. URL: <https://www.africom.mil/what-we-do/security-cooperation/global-peace-operations-initiative> (date of access: 09.10.2024).

заходів на підтримку цілей співробітництва в галузі безпеки та допомогла захистити ліберальні режими в деяких країнах⁷⁹.

Окремою сторінкою військової складової та політики безпеки в американо-африканських відносинах є підтримка Вашингтоном демократичних сил та протидії збройним конфліктам у Африці.

Африка на південь від Сахари була та залишається регіоном із найбільшою кількістю збройних конфліктів, навіть незважаючи на те, що більшість конфліктів відзначаються низькою інтенсивністю. До прикладу, у 2018 році в цьому регіоні діяло щонайменше 11 збройних конфліктів. Численні воєнні сутички у регіонах поширилися за межі держав і регіонів через транснаціональну діяльність ісламістських екстремістських груп, інших воєнізованих формувань і злочинних мереж. Ці конфлікти пов'язані з гострою бідністю, політичною нестабільністю, економічними труднощами, етнічною та релігійною напругою і слабкою стійкістю суспільства. Ситуацію ще більше загострюють зміни клімату, корупція, недосконала економічна політика і боротьба. Бойові дії, що розпочалися в Судані 15 квітня 2023 року між військовими силами під командуванням двох ворогуючих генералів, спричинили гуманітарну кризу та переросли у масштабну громадянську війну. У регіонах Сахелю напруженість посилили державний переворот у Нігерії та рішення Малі про вислання миротворців ООН.

Військовий конфлікт між Збройними силами Судану (SAF) під керівництвом Абделя Фаттаха аль-Бурхана та Силами швидкого реагування (RSF) під проводом Мухаммеда Хамдана «Хемедті» Дагало, призвели до великих людських втрат – 15 тисяч громадян. Крім того, з початку конфлікту в квітні минулого року, чисельність переміщених осіб становить понад 8,2 мільйони, що призвело до наймасштабнішої кризи, переповнюючи табори біженців в

⁷⁹ State Partnership Program. *United States Africa Command*. URL: <https://www.africom.mil/what-we-do/security-cooperation/state-partnership-program> (date of access: 17.08.2024).

Чаді, Ефіопії, Південному Судані, та викликаючи значне занепокоєння щодо можливого масового потоку біженців до Європи⁸⁰.

Вашингтон критикували ще у 2019 році – за адміністрації Трампа. Зокрема, йшлося про звинувачення Білого дому про ігнорування різанини, внаслідок якої загинуло понад 120 людей. Окрім того, США разом із регіональними та європейськими партнерами тиснули на цивільні сили Судану, щоб ті, разом з військовими, взяли участь при перехідному уряді у 2022 році. Проте попередня угода, внаслідок якої було створено перехідну Суверенну раду Судану, у підсумку стала інструментом керівника Збройних сил Судану. І хоча вже за адміністрації Дж. Байдена було заморожено 700 мільйонів доларів на розвиток країни, розгорнута широка співпраця із Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, щоб заморозити ще 6 мільярдів, до жодного з лідерів перевороту так і не було застосовано особистих санкцій⁸¹.

Чому інтереси Сполучених Штатів в Судані є надзвичайно важливими? Справа у тому, що по-перше, країна має стратегічне розташування, і з боку економіки, геополітики, і військової сфери; по-друге, для США Судан є скоріше ареною китайсько-російського впливу, а не тероризму; і по-третє – Вашингтон небезпідставно побоюється, що вищезгаданий конфлікт може призвести до невігідних Америці альянсів. Йдеться про Єгипет, Саудівську Аравію, а також Ефіопію та тлі єгипетсько-ефіопського конфлікту через Греблю Відродження.

Досить важливою віхою у військовій співпраці США та країн Африки є широкомасштабна діяльність американських військових баз. Важливо зазначити, що це також дієвий інструмент у стратегічному суперництві Штатів з Китаєм. Окрім того, що регіон приваблює через геополітичне розташування, природні ресурси та зростання тероризму в Сахелі та Африканському Розі, військові бази США забезпечують платформу для моніторингу, координування

⁸⁰ Civil War in Sudan. *Global Conflict Tracker*, October 3, 2024. URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/power-struggle-sudan> (date of access: 06.10.2024).

⁸¹ The US and the Sudan Conflict: Motives and Ability to Influence Events. *Arab Center for Research and Policy Studies*, June 27, 2023. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/the-us-and-the-sudan-conflict-motives-and-ability-to-influence-events/> (date of access: 27.08.2024).

та підтримки союзників. Водночас, бази дозволяють стримувати вплив Китаю, який активно нарощує свою економічну та військову присутність в регіоні.

Під час візиту підрозділу, який уславився боями з американськими силами у Корейській війні, Сі Цзіньпін сказав: «Наші військові завжди були сильні духом... У минулому в нас було більше духу, ніж сталі. Але тепер ми маємо достатньо техніки»⁸². Такою тезою очільник Китаю намагається повернутися спостерігачів спогадами в «століття національно приниження» і знову нагадати, що Пекін нарешті повернув національну велич і має всі інструменти, щоб завойовувати світ.

Незважаючи на те, що американських форпостів у Африці є не один десяток, основною базою Сполучених Штатів на африканському континенті є Кемп Лемон'є в Джибуті. Окрім того, що це найбільша та єдина постійна американська база в Африці; основна база операцій AFRICOM, Джибуті також стало місцем дислокації першої військової бази КНР за кордоном. З цього порівняння стає абсолютно зрозуміло важливість не тільки країни, а й регіону. Кемп Лемон'є є важливим центром проведення антитерористичних операцій у Сомалі, Ємені та загалом регіоні Східної Африки. Одночасно, база забезпечує контроль над стратегічним маршрутом – Баб-ель-Мандебською протокою, через яку рухається 10% світової морської торгівлі. Спочатку військовою базою опікувався Корпус морської піхоти США, однак у 2006 році Кемп Лемон'є передали під опіку Військово-морських сил США.

Ще однією пам'ятною базою військових сил Сполучених Штатів є Кемп Сімба у Манда Бей, Кенія⁸³. Ескадрилья 475-ї експедиційної авіабази забезпечує базові операції та координаційну підтримку для тринадцяти партнерів, що включає безпечну зону посадки для логістичних операцій, евакуацію особового складу, спостереження та діяльність розвідувальних місій.

⁸² Єрґін Д. Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти. Пер. з англ. Остап Гладкий. – К. : *Лабораторія*, 2022. – 151-162 с.

⁸³ CSL Manda Bay welcomes SECDEF, Kenya Defence Force leaders. *U.S. Air Forces in Europe - Air Forces Africa*, September 29, 2023. URL: <https://www.usafe.af.mil/Units/435th-Air-Expeditionary-Wing/News/Article/3542164/csl-manda-bay-welcomes-secdef-kenya-defence-force-leaders/> (date of access: 29.09.2024).

У січні 2020 року бойовики Аш-Шабаб та радикального ісламістського угруповання в Сомалі, здійснили атаку на Кемп Сімба. Внаслідок сутички загинуло двоє американських солдат, декілька поранені, шість літаків та гелікоптерів були знищені, а також зруйнована частина інфраструктури самої бази. Важливо зазначити, що наявність іноземних військових баз, з одного боку, знижує рівень терористичних атак на місцеве населення, але з іншого – навпаки розбурює терористів до дії.

Водночас, в Кенії розміщується ще одна військова база США – Момбаса. У січні 2023 року вона стала площадкою для спільних навчань ВМС США, Кенії, Катару, а також медичних працівників Ізраїлю. Військові провели обмін інформацією щодо водолазних операцій, реагування на масові поранення, тактичної допомоги пораненим у бойових діях та ремонту двигунів малих човнів, медики зустрілися, щоб попрактикуватися у лікуванні пацієнтів у разі масових поранень та під час тактичних бойових дій⁸⁴.

Завдяки супровідним картам розсекречених документів Африканського командування 2019 року, можна також проаналізувати розміщення постійних та тимчасових військових баз в Африці. Місцями стабільної дислокацій американських військово-морських сил США стали Нджамена (Чад); Уагадугу (Буркіна-Фасо); Лібервіль (Габон); Дакар (Сенегал); Аккра (Гана); Ентеббе (Уганда). Водночас, розміщення в Тріполі та Місураті (Лівія); Гаруа та Маруа (Камерун); Бамако (Малі); Бізерта (Туніс); Баледогл, Босасо, Галькайо, Кісмайо та Могадішо (Сомалі); Арліт, Діффа (Нігер) не є постійними місцями дислокації США⁸⁵.

Окрім вищенаведених баз у Нігері, США також тривалий час мали доступ ще до двох баз – Агадес та Ніамей. Вони використовувались найчастіше задля операцій з безпілотниками та розвідувальної діяльності. Варто зауважити, що

⁸⁴ Kenya, U.S. & Partners Complete Central Partnership Station in Mombasa. From U.S. Naval Forces Central Command Public Affairs. *America's Navy*, January 27, 2023. URL: <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/3280265/kenya-us-partners-complete-central-partnership-station-in-mombasa/> (date of access: 09.08.2024).

⁸⁵ Pentagon's own map of U. S. bases in Africa contradicts its claim of "light" footprint. *The Intercept*, February 27, 2020. URL: <https://theintercept.com/2020/02/27/africa-us-military-bases-africom/> (date of access: 13.07.2024).

бази в цьому регіоні відіграють визначну роль у підтримці союзників для боротьби проти ряду ісламських екстремістських організацій, зокрема Боко Харам та Аль-Каїда.

Однак, після приходу до влади у 2023 році військової хунти, яка припинила підписану угоду між США та Нігером, американські війська були виведені з авіабази 101 в Ніамеї та авіабази 201 в Агадесі до середини вересня 2024 року. Цей процес був розпочатий після встановлення спільних домовленостей щодо умов виведення близько 1000 військових та американської техніки⁸⁶.

Останніми роками Сполучені Штати збільшили кількість та інтенсивність навчань в межах як в межах ініціативи AFRICOM, так і на двосторонньому рівні з країнами Африки. Одними з таких стали навчання Флінтлок в межах програми зі Спільного навчання по обміну (JCET). Ініціатива була спеціально розроблена для підтримки потреб під час військових навчань американських сил спеціального призначення за кордоном. Флінтлок – це щорічні навчання, які проводяться близько 2 тижнів та об'єднують військових США, Європи та африканських держав. Останні роки збір проводився в Гані та Кот-д'Івуарі⁸⁷. Для порівняння, обмін зброєю, підготовка місцевих збройних сил та власне самі військові навчання, дозволяють Сполученим Штатам підтримувати стабільність і гарантувати безпеку власних інтересів, зокрема, в тих регіонах, де Китай намагається посилити економічний і військовий вплив через ініціативу «Один пояс, один шлях» та інші інвестиційні проекти.

Окрім того, американські військові бази мають переваги перед китайськими, зокрема у сфері розвідки та безпеки, оскільки Вашингтон має якісніші технологічні ресурси, розвинену систему розвідки та сильну підтримку союзних військ, наприклад європейських. З іншого боку, недоліком для Штатів є їхній переважно оперативний і тактичний характер, а не стратегічна

⁸⁶ US military completes withdrawal from Niger. *CNN*, September 16, 2024. URL: <https://edition.cnn.com/2024/09/16/politics/us-military-niger-withdrawal/index.html> (date of access: 18.09.2024).

⁸⁷ U. S. Africa Command Launches Multi-Nation Special Warfare Exercise. *U. S. Department of Defense*, May 14, 2024. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3775192/us-africa-command-launches-multi-nation-special-warfare-exercise/> (date of access: 04.10.2024).

діяльність, яка б дозволила укріпити вплив в довгостроковій перспективі, активно протидіючи китайським амбіціям.

На дипломатичному рівні Сполучені Штати співпрацюють з Африканським Союзом. Зокрема, підтримуючи Місію Африканського союзу в Сомалі (AMISOM), реалізовану у 2007-2022 роках та видозмінену на Перехідну місію Африканського союзу в Сомалі (ATMIS). Ця програма покликана забезпечити безпеку з поступовим передаванням влади місцевим сомалійським силам⁸⁸. Окрім внутрішніх безпекових питань, США підтримує спільні зусилля у боротьбі проти Аш-Шабаб. Водночас, Сполучені Штати співпрацюють в рамках навчань, передачі обладнання, розвідувальної діяльності та фінансової підтримки миротворчих сил ATMIS. Вашингтон також намагається спрямовувати багатосторонню співпрацю задля майбутнього самостійного забезпечення безпеки в регіоні.

Окрім вищезгаданих навчань Флінтлок, Сполучені Штати щорічно проводять одні з наймасштабніших військових навчань «African Lion 24». Ініціатива об'єднує тисячі військовослужбовців США, НАТО та чотирьох африканських держав – Тунісу, Марокко, Гани та Сенегалу⁸⁹. Командувач Африканського командування США Майкл Ленглі неодноразово наголошував, що виклики на африканському континенті не можуть бути вирішені однією країною, і не можуть бути нав'язані зовнішніми акторами⁹⁰ – саме це лежить в основі стратегії AFRICOM.

На тлі все більш зростаючих загроз на африканському континенті, Сполучені Штати намагаються підтримувати регулярний діалог за допомогою зустрічей та телефонних розмов. Зокрема, наприкінці вересня 2023 року під час першого турне до Африки в якості міністра оборони США, Ллойд Остін зустрівся з лідерами Джибуті, Кенії та Анголи на тлі все більш зростаючого

⁸⁸ ATMIS. *Main page*. URL: <https://atmis-au.org/> (date of access: 27.09.2024).

⁸⁹ African lion. *U. S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/Spotlights/African-Lion/> (date of access: 12.08.2024).

⁹⁰ AFRICOM Commander Stresses Cooperation, Consultation with African Nations. *U. S. Department of Defense*, September 12, 2024. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3904143/africom-commander-stresses-cooperation-consultation-with-african-nations/> (date of access: 04.10.2024).

насильства в регіоні. Увага міністра була зосереджена на ефективності боротьби з тероризмом, зокрема підривної діяльності Аш-Шабаб⁹¹. На зустрічах американський чиновник обговорив також місію кенійських поліцейських на Гаїті які, однак, припинили свою діяльність в Карибському басейні вже через пів року – у лютому 2024 року.

Практичними зобов'язаннями внаслідок поїздки африканськими державами стало посилення оборонних відносин, ефективна співпраця у боротьбі з тероризмом, торгівлю зброєю та зміцнення регіональних сил для протидії екстремізму. Водночас, Ллойд Остін не оминув питання впливу російських парамілітарних груп, зокрема групу Вагнера, таким чином, підкреслюючи готовність США протидіяти зовнішньому втручанням в регіоні.

Загалом, військова присутність Сполучених Штатів на африканському континенті є надзвичайно важливою як для самої Африки, так і для реалізації глобального лідерства та покровительства Вашингтону. Особливо тісна співпраця між цими державами відбувається в регіонах, де підвищений рівень екстремізму, зокрема Сахель, а також наявність військових баз США, як от регіон Африканського Рогу. Саме присутність Штатів у вигляді американських військових дозволяє країнам континенту ефективно протидіяти новим викликам.

Висновки до розділу 2

Особливості впровадження багатосторонньої політики США на африканському континенті охоплюють низку сфер, серед яких варто виокремити політичну, економічну, оборонну та безпекову. Такий комплексний підхід покликаний підтримувати стабільність, демократію, економічне зростання, посилення гарантій безпеки та захист прав людини. Вашингтон активно підтримує демократичні вибори в африканських державах задля

⁹¹ US Defense Secretary Completes First Tour Across Africa. *Voice of America*, September 27, 2023. URL: <https://www.voanews.com/a/us-defense-secretary-completes-first-tour-across-africa/7288232.html> (date of access: 13.08.2024).

забезпечення справедливого політичного процесу та здійснює політичний тиск на уряди, які не дотримуються принципів верховенства права.

Водночас, така співпраця значно ослаблюється в країнах, де все-таки до влади приходять військова хунта, як наприклад у Нігері 2023 року. США в таких випадках змушені обмежувати фінансову та військову підтримку, що послаблює регіональну стабільність, особливо враховуючи, що присутність військових баз дозволяє здійснювати контроль над стратегічними морськими шляхами та забезпечувати безпеку континенту. З іншого боку, в історії існують випадки, коли Вашингтон використовував санкції і тиск партнерів. Однак, часто це використовували інші великі держави, зокрема КНР та РФ, для реалізації власних мотивів.

На дипломатичному рівні, регулярні саміти дозволяють зміцнити багатосторонні зв'язки та забезпечити платформу для швидкого реагування на регіональні проблеми, виклики і потреби. Внаслідок таких зустрічей досить часто народжуються нові стратегії та ініціативи, що сприяє поглибленню міжнародної співпраці та утвердженню ролі Сполучених Штатів як глобального лідера. Водночас, така активність дозволяє конкурувати з Китаєм, який часто створює обмежувальні заходи співпраці з африканськими країнами, навіть незважаючи на його прагнення бути покровителем Глобального Півдня.

Американо-африканське співробітництво має як свої переваги, так і недоліки. З одного боку, Сполучені Штати надають значну допомогу задля гарантування безпеки та проведення демократичних процесів. Однак, з іншого боку, більшість запропонованих ініціатив носять оперативний, а не стратегічний характер, що унеможлиблює побудову довгострокової стабільної ініціативи, яка б давала розуміння регіональним африканським партнерам реальних успіхів через 10-15 років. Незважаючи на те, що американська підтримка високо цінується, проте є менш привабливою, на відміну від мільярдних інвестицій з китайського боку.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ КНР В РЕГІОНІ АФРИКИ

3.1. Роль африканського регіону у геополітичній стратегії КНР

Вперше Сполучені Штати звернули реальну увагу на Китайську Народну Республіку у 1972 році, коли тодішній президент Річард Ніксон здійснив свою історичну подорож через Тихий океан. Обидві сторони надзвичайно ризикували, враховуючи, що це були роки у розпалі холодної війни. Вашингтон усвідомлював серйозність політичних наслідків для лідерів обох держав через проявлену слабкість з боку КНР і «поступливість комунізму» зі сторони США⁹².

Американські лідери вже тоді наголошували, що в разі, якщо з часом Пекін перейде до реформ і модернізації, він зможе стати конструктивною світовою потугою й важливим партнером Штатів. Вони також попереджали, що це буде непросто, і тому Америці варто бути розумною й обачною в тому, як саме залучати цю зростаючу державу. Однак, хто ж міг передбачити наслідки зростання економіки «з китайською специфікою».

Із приходом у 2013 році Сі Цзіньпіна, було введено нову ініціативу, що стала основою реалізації цілей Китаю на міжнародній арені – ініціатива «Один пояс, один шлях» (ОПОШ). Далі була участь очільника КНР у Всесвітньому форумі в Давосі 2017 року; регулярні саміти, в яких брали участь не тільки все більше лідерів держав, а й керівники міжнародних фінансових та інвестиційних установ; внесення рішенням Комуністичної партії Китаю проєкту ОПОШ до Статуту КПК; поглинаюча присутність КНР в Африці, Південній Америці та Європі. Все це дозволило аналітикам стверджувати, що Піднебесна поступово досягає успіхів на шляху до минулої величі.

Основною причиною вищезгаданого проєкту стало побоювання Китаю, що внаслідок глобальної економічної кризи він може сповільнити темпи зростання. Водночас, надання пріоритету інвестиційним пропозиціям в Африці стимулює відкриття нових ринків для китайської промисловості, яка страждає

⁹² Клінтон Г. Важкі рішення. Пер. з англ. Лесь Герасимчук – 2-ге вид. К.: Наш формат, 2016. – 76-78 с.

від надмірної інтенсивності; сприяє виникненню нових робочих місць; створює нові можливості для китайських компаній.

Варто одразу підмітити, що коли держава приєднується до ОПОШ, фактично, таким чином, вона підписується під наративом Комуністичної партії Китаю. Найчастіше після підписання угоди про співробітництво – приєднанні до ініціативи, африканські лідери та найвищі урядовці переймають мовні звороти КНР, просуваючи її імідж, що хоче постати перед світом за допомогою м'якої сили.

Державні китайські корпорації в Африці найчастіше інвестують в розвиток дорожньої інфраструктури, розбудову портів, залізниць, аеропортів, реалізацію енергетичної мережі та розширення власної освітньої системи в межах реалізації стратегії «м'якої сили». В даному регіоні Китай особливо цікавлять порти – через їх залежність від морської торгівлі та через стратегічне використання. З цієї тези, оцінюючи мапу Африки, можемо передбачити, якими країнами Пекін цікавиться впритул.

Незважаючи на офіційні запевнення Китаю, що розбудова портів має на меті сприяти торгівлі, насправді – це довгострокові плани, пов'язані з посиленням стратегічного тиску, включаючи непомітне розширення власної військової присутності. Інвестиції в порти розглядаються як засоби, за допомогою яких КНР може підсилювати, найперше, власний політичний тиск з метою обмеження держав-одержувачів і розвитку інфраструктури подвійного використання задля сприяння майбутнім операціям військово-морського флоту⁹³.

Однією з таких цілей стала Нігерія, яка на півдні омивається водами Гвінейської затоки Атлантичного океану. Протяжність берегової лінії країни – 853 кілометри. Наприкінці 2022 року запрацював перший в Нігерії повністю автоматизований глибоководний порт Леккі. Він став найбільшим портом в Західній Африці, вартістю 1,6 мільярдів доларів США. Це спільний проект, з

⁹³ Thorne D., Spevack B. Harbored Ambitions, How China's Port Investments Are Strategically Reshaping the Indo-Pacific. *C4ADS*, April 17, 2018.

одного боку, урядів Нігерії та штату Лагос, а з іншого – сингапурської компанії Tolarams Group та китайського магната China Harbour Engineering Company (CHEC). Зовсім не дивно, що після передачі порту урядові Нігерії, Китай зберіг за собою 52,5% акцій⁹⁴.

Черговим фактором важливості співпраці КНР з Нігерією є паралельна всеохопна підтримка Сполучених Штатів, що дозволяє Пекіну використовувати африканський плацдарм в регіоні Західної Африки та протистояти впливу США. В цьому контексті, показовим є лобіювання американського уряду перемістити виведені військові бази з Нігеру та Чаду до Нігерії. Уряд останньої відмовився від пропозиції, на що, не в останню чергу, повпливала китайська пропаганда в місцевих ЗМІ.

Чуй Цзянь Чунь – китайський посол в Нігерії зазначав, що Пекін за останні 20 років побудував вже понад 100 морських портів по всій Африці. Водночас він вказував, що за цей час Китай також розбудував дорожню інфраструктуру – понад 100 тисяч кілометрів та залізниць – близько 10 тисяч кілометрів⁹⁵.

Для більш чіткого розуміння: станом на 2022-2023 роки, Китай побудував, інвестував або експлуатував термінали у понад 61 африканському порті в 30 державах. Водночас, залишалось ще 8 прибережних країн, що не користуються китайською морською інфраструктурою, і 16, які не мають виходу до моря, а отже, можливості розбудувати глибоководні порти. Проте і тут китайсько-африканське співробітництво знайшло консенсус: завдяки інвестиційним проектам та розвитку транспортної інфраструктури, ресурси та ринки цих шістнадцятьох країн стали більш доступними.

Найбільший інтерес китайських компаній в рамках розбудови портової мережі припадає на західну частину африканського континенту – вже

⁹⁴ У Нігерії запрацював перший сучасний глибоководний порт. *Elevatorist*, 26 січня 2023. URL: <https://elevatorist.com/novosti/15988-u-nigeriyi-zapratsyuvav-pershiy-suchasniy-glibokovodniy-port> (дата звернення: 28.08.2024).

⁹⁵ China has built 100 seaports in Africa – ambassador. *Hellenic Shipping News*, November 11, 2022. URL: <https://www.hellenicshippingnews.com/china-has-built-100-seaports-in-africa-ambassador/> (date of access: 07.10.2024).

експлуатуються 33 порти. З логіки вище зрозуміло, що найчастіше в цьому регіоні термінали побудовані задля експорту корисних копалин. Зокрема, бокситів, міді, кобальту та інших критично важливих мінералів. Другою за чисельністю є Східна Африка – 17 проєктів. Стратегічним тут є близькість до Суецького каналу, а також вихід в Індійський океан. Північна Африка – третій за чисельністю регіон – 9 портів. Зрештою, в Південній Африці реалізують 3 одиниці: два порти у Намібії і один в Південно-Африканській Республіці (див. Додаток Б).

З приходом до влади Сі Цзіньпіна, КНР ставила за мету до 2049 року – сторіччя заснування Комуністичної партії Китаю, стати державою світового рівня. Навряд чи самі китайські чиновники були готові до того, що вже через 10 років ця країна досягне поставленої цілі. Враховуючи той факт, що Китай вважає себе покровителем країн, що розвиваються, Африка відіграє ключову роль у досягненні стратегії Пекіну. Водночас, КНР усвідомлює, що без заручення підтримки Глобального Півдня загалом, і Африки зокрема, китайські прагнення у перебудові світового порядку та реформування міжнародних інституцій будуть беззмистовними та малоімовірними.

Китайці ретельно вибирають місця, обачно розгортають сили, визначають пріоритети співробітництва і повільно проникають в економіку та суспільне життя африканських країн. Комуністичний Китай прагне створити, передусім, «держави глобальної підтримки», а це варто прирівнювати до тих країн, які можна скерувати до дій, що відповідають стратегічним потребам та національним інтересам КНР.

За останні 10 років в Китаї найбільш вражаючий ріст на міжнародному рівні продемонстрували виробники будівельного обладнання – з 10% до 30%. Серед найвизначніших компаній, що експортують свої товари до Африки, стали XCMG, Zoomlion, Sany, LiuGong, Shantui та Hengli. Із 2015 року Пекін експортує приблизно п'яту частину саме в Африку. Такі цифри вказують на черговий фактор важливості континенту для Китаю.

Технічно, основним механізмом багатосторонньої координації африканських держав з КНР є ФОКАК – Форум китайсько-африканської співпраці. Заснований 2000 року, ФОКАК служить плацдармом для діалогу та швидкої багатовекторної координації, просуваючи поставлені цілі та долаючи нові виклики. Проєкт заснований на принципах партнерства, та спільної допомоги, яка лежить в основі економічної, політичної, гуманітарної, культурної сфер. Варто зауважити, що протягом понад 20 років, еволюція співробітництва поширилася не тільки на найвищому рівні, а й серед людей, неурядових організацій, університетів та аналітичних центрів. Від початку свого заснування, в рамках ініціативи проводяться регулярні саміти та міністерські зустрічі, на яких обговорюються стратегічні питання багатостороннього співробітництва.

Із початку свого заснування саміти ФОКАК проводилися в Ефіопії, Єгипті, Південно-Африканській Республіці та Сенегалі. Остання така зустріч відбулася у вересні 2024 року в Пекіні, наслідком якої стало підписання КНР та 53-ма країнами Пекінської декларації про спільне створення всепоглинаючого китайсько-африканського співтовариства зі спільним майбутнім в новій ері⁹⁶. На цій зустрічі Сі Цзіньпін запропонував 10 дій на 3 роки в рамках партнерства, які включають освітню сферу, торгівлю, кооперацію промисловості, зв'язок, охорону здоров'я, сільське господарство, культурні та міжлюдські обміни, зелений розвиток і колективну безпеку. Показним стали слова генерального секретаря КНР про те, що «Китай і африканські країни «приречені» бути хорошими друзями, хорошими братами і хорошими партнерами, а співпраця між КНР та Африкою є чудовим прикладом співпраці Південь-Південь»⁹⁷. Така риторика була відповіддю на тезу Заходу, що Китай перемагає на Глобальному

⁹⁶ Beijing Declaration on Jointly Building an All-Weather China-Africa Community with a Shared Future for the New Era. *Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China*, September 5, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240905_11485993.html (date of access: 13.10.2024).

⁹⁷ (FOCAC) Xinhua Commentary: FOCAC illustrates China's vision and aspirations for Global South. *China-Africa Forum*, September 3, 2024. URL: https://2024focacsummit.mfa.gov.cn/eng/zxyw_1/202409/t20240903_11483926.htm (date of access: 17.10.2024).

Півдні. Цікаво, що сам Пекін вважає себе частиною цього блоку, навіть незважаючи на географічні рамки.

Загалом Форум покликаний розвивати чотири основні напрямки: інфраструктуру, торгівлю та інвестиції, освіту та розвиток людського потенціалу, а також безпеку і гуманітарну допомогу. Увагу варто звернути на два останні пункти, оскільки вони не є такими однозначними, як здається.

Розбудова освітніх мереж для Китаю в Африці виконує власні мотиви. Пекін надає стипендії африканським студентам, фінансує програми стажування та створює спільні науково-технічні проекти. Студентів, які приїжджають з усього африканського континенту, намагаються заохочувати різними грантами; освітніми моделями 2+1, за якими африканці мають можливість чергувати навчання в Китаї та на батьківщині; системами подвійних дипломів та низка інших. КПК зацікавлена в тому, щоб іноземні студенти заохочували інших користуватися такою можливістю, оскільки фінансування нових ініціатив розподіляється таким чином, що витрати стають значно меншими. Водночас, азійська країна намагається використовувати як трудові ресурси за межами своїх кордонів, так і віднайти «мозкові центри», які потенційно в майбутньому можна буде залучати до передових програм на рівні державних масштабів.

Окрім того, Китай поширює «м'яку силу» в регіоні завдяки створенню мереж Інституту Конфуція (ІК). Така система в Африці діє вже близько 20 років. Тільки на території Східної Африки діють 16 інформаційних центрів Інституту Конфуція в 9 країнах. Кооперація їхніх співробітників та студентів призвела до створення Східноафриканського альянсу Інститутів Конфуція. Загалом на африканському континенті діє 61 Інститут Конфуція в 48 африканських державах⁹⁸, і на протиположних тенденціям на Заході, в Африці на сьогодні не закрита жодна китайська інституція. Цікаво, що саме африканська країна – ПАР маючи 6 Інститутів Конфуція, є першою у світі за чисельністю їх розміщення.

⁹⁸ President of CIEF Attends the Opening Ceremony of the 2024 Joint Conference of Confucius Institutes in Africa. *Confucius Institute*, June 1, 2024. URL: <https://ci.cn/en/xwzx/kyxw/4eff6c12-66a2-4d97-b171-5c0e7673ec3a> (date of access: 18.07.2024).

Використовуючи мовну дипломатію, Китай намагається просувати власні геополітичні цілі, створюючи імідж країни-покровителя з давньою історією, багатою культурою та тисячолітньою величчю. Водночас, ІК сприяють інституціоналізації зовнішньої політики Китаю щодо Африки, де окремим питанням є вплив китайської діаспори.

За межами КНР проживає понад 60 мільйонів осіб, які за етнічністю є китайцями. Саме ця спільнота є сильною перевагою для держави у прагненні просувати власні глобальні інтереси. Із початку XXI століття діяльність КПК спочатку була спрямована на побудову коаліцій з некомуністичними організаціями всередині самого Китаю, а пізніше партія переключилась на ширше коло спільнот – співвітчизників за кордоном. Китайців, які переїхали недавно і є мігрантами, називають сіньцяо, а якщо це громадяни КНР, які проживають за кордоном постійно – це хуацяо. Однозначно, що вони з більшою імовірністю зберігатимуть зв'язки з Китаєм, які КПК використовує як політичний важіль тиску. Останніми роками на африканському континенті стрімко зростає кількість китайських мігрантів. Наведемо декілька цифр: 400 тисяч в ПАР, 130 тисяч в Намібії, по 100 тисяч на Мадагаскарі та в Замбії, по 50 в Анголі, Кенії, Уганді, ДРК та Нігерії, 40 тисяч в Алжирі та Чаді, і це не весь список⁹⁹. Порівняно з іншими розвиненими регіонами, така статистика здається невеликою, однак саме приріст за останні роки показує видозмінену ситуацію на континенті.

Окрім того, проаналізувавши потоки мігрантів – багато китайців емігрували до Африки разом із китайськими державними чи приватними компаніями, з якими підписали контракти в сфері будівництва, гірничовидобувної чи нафтової промисловості. Така тенденція наводить на логічний висновок – Китай використовує Африку в якості ділянки, яку обробляють китайці для самого ж Китаю. Роль Африки однозначно важлива, однак в цьому рівнянні, її вплив фактично мінімальний.

⁹⁹ Terry K. Sino-African Migration: Challenging Narratives of African Mobility and Chinese Motives. *China Focus*, August 16, 2021. URL: <https://chinafocus.ucsd.edu/2021/08/16/sino-african-migration-challenging-narratives-of-african-mobility-and-chinese-motives/> (date of access: 18.08.2024).

Небезпека криється у використанні китайських інституцій та діаспори в якості агентів впливу КПК за кордоном. Департамент роботи Єдиного фронту – це відділ Центрального комітету КПК, і покликаний активно залучати діаспорні громади задля пропаганди позитивного іміджу КНР, і що особливо важливо, для моніторингу внутрішньої ситуації в країнах перебування. Єдиний фронт, у свою чергу, – це стратегія Пекіну, що включає мережі груп під контроль партії і використовує їх для просування власних інтересів¹⁰⁰. Така діяльність є показником нового явища, яке в теорії міжнародних відносин вже отримало назву «гостра сила». У випадку Китаю, це пов'язано з прагненням контролю над інформаційним середовищем в інших країнах.

Оскільки компетенція розвідувальних служб КНР набагато ширша, ніж в європейських країнах чи США, то вони потребують більше ресурсів. Глава держави це розуміє і дбає про їх виділення. Зростання авторитету китайських розвідувальних служб набуло загрозливих масштабів, особливо після 2017 року.

Китайські інститути неодноразово використовувалися для збору розвідувальних даних про діяльність військових баз та навчань іноземних країн та легіонів. Особливий інтерес це викликає у Народно-визвольної армії Китаю. Подібні інституції мобілізують діаспору в політичних та соціальних процесах, включаючи вибори чи прихід військового режиму в країнах зі слабким рівнем демократії та нестабільною політичною ситуацією¹⁰¹.

Міністерство державної безпеки КНР – інституція, яка, умовно кажучи, поєднує в собі функції ФБР і ЦРУ, опікується 18-ма відділами, кожен з яких має своє покликання і коло агентів. У контексті нашого дослідження варто виокремити 2-й відділ, який керує агентами, що використовують дипломатичні, журналістські чи інші пов'язані з урядом прикриття. Також цікавий 10-й відділ,

¹⁰⁰ China's Overseas United Front Work: Background and Implications for the United States. *U.S. Economic and Security Review Commission*, August 24, 2018. URL: <https://www.uscc.gov/research/chinas-overseas-united-front-work-background-and-implications-united-states> (date of access: 30.08.2024).

¹⁰¹ Survey of Chinese Espionage in the United States Since 2000. *CSIS*, November, 2015. URL: <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/survey-chinese-espionage-united-states-2000> (date of access: 19.09.2024).

який відповідає за зовнішню безпеку і керує китайськими студентськими організаціями за кордоном. 11-й відділ, до складу якого входить аналітичний центр Китайський інститут сучасних міжнародних відносин, веде дослідження та розбудовує шпигунські мережі в освітній сфері за кордоном¹⁰².

Китайські студенти та трудові мігранти, які перебувають за межами своєї держави, також підпадають під нагляд, зокрема для моніторингу потенційних загроз для китайського уряду. Такі громадяни можуть служити джерелами інформації для розвідувальних структур, беручи участь у зборі даних щодо діяльності регіональних або інших держав, чи досліджуючи стратегічну інфраструктуру. Крім того, розширення впливу через таку мережу стає частиною китайської стратегії «військово-цивільного злиття», яка має на меті об'єднати цивільні та військові ресурси для забезпечення національної безпеки¹⁰³.

Отже, регіон Африки відіграє вагомий роль в геополітичних прагненнях Китаю. На це вказує вплив континенту на міжнародні організації та ОПОШ. Водночас, наявність корисних копалин, включаючи нафту, алмази та інше є критично важливими для Пекіну. Надаючи кредити та розбудовуючи інфраструктуру, КПК посилює вплив на африканські країни, використовуючи їхні слабкі демократичні інститути та обмежуючи їхній вплив у прийнятті спільних рішень. Використання освітньої мережі, зокрема Інститутів Конфуція, дозволяє створювати центри китайського ідеологічного впливу та поширювати шпигунську мережу. В країнах з нестабільною політичною ситуацією, такі ініціативи Китаю часто сприймаються без критики, що дозволяє країні посилювати свій вплив і стежити за іншими великими державами в регіоні.

¹⁰² Гамільтон К., Ольберг М. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ. Пер. з англ. Юлія Каздобіна. – К.: Наш Формат, 2023. – 166-191 с.

¹⁰³ Chinese Malign Influence and the Corrosion of Democracy. an Assessment of Chinese Interference in Thirteen Key Countries. *Department of External Affairs, International Republican Institute*. URL: https://www.iri.org/wp-content/uploads/2019/06/chinese_malign_influence_report.pdf (date of access: 23.10.2024).

3.2. Економічне та інвестиційне співробітництво КНР із державами Африки

Важлива ознака сучасної економіки КНР полягає в тому, що сама політика промисловості значною мірою сконцентрована на групі виробників, які належать до державного сектора або пов'язані з державою. Ці державні компанії захищені від хаотичного ринку завдяки високим планкам для капіталу, однак їх достатньо в кожному секторі, щоб створювати високу конкуренцію. Окрім того, у практиці Пекіну існують факти створення спеціальних компаній – державних фондів підтримки, в яких керівники та інші приватні акціонери мають доволі значну частку акцій.

Починаючи з 2000 років Китай суттєво змінив динаміку торговельних відносин на африканському континенті, витісняючи традиційних партнерів, зокрема ЄС та США. Такій тенденції сприяло введення низки ініціатив, серед яких вже згаданий Форум китайсько-африканської співпраці. Пекін пропонував країнам Африки значні інвестиції, однак у вигляді кредитів, а також інфраструктурних проєктів та торговельних угод без умов про дотримання політичної демократичної стабільності, що, у свою чергу, вимагали Європейський Союз та Сполучені Штати. На перший погляд для африканських країн, таке співробітництво виявилось вигідним обом сторонам, проте з часом, а особливо з появою ініціативи ОПОШ, динаміка відносин стала нерівномірною та нерівноцінною.

На відміну від західних країн, які підтримували торговельний баланс на континенті, Китай пропонував гнучку модель, орієнтовану на вигідну для обох сторін співпрацю. Показником зацікавленості зокрема є дані Statista, де вказується, що ще у 2021 році основним торговим партнером Африки був ЄС із 23% загальної торгівлі; Китай був на другому місці, поступаючись Союзу лише одним відсотком¹⁰⁴. Сьогодні ж Пекін є найбільшим торговим партнером Африки і забезпечує фінансування великої частки інфраструктурних проєктів

¹⁰⁴ Leading trade partners of Africa from 2019 to 2021. *Statista*, June 30, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1234977/main-trade-partners-of-africa/> (date of access: 09.09.2024).

на континенті, зокрема розбудову залізниць, автомобільних доріг, мостової та виробничої інфраструктури.

Згідно даних Африканського банку розвитку, у 2022 році темпи економічного зростання на африканському континенті сповільнилися на 4,1%¹⁰⁵, однак темпи розвитку і надалі залишаються стійкими, що робить Африку одним із найбільш вагомих та надійних регіонів у світі, випереджаючи Європу та Західну півкулю. Водночас, у 2023 році сукупне ВВП чорного континенту становило \$ 3,1 трлн, що на 3,7% більше за попередній рік. Передбачається, що у 2024 році темпи зростання перевищать понад 5% у 22-х африканських країнах¹⁰⁶.

Такі показники дають підстави вважати, що африканський континент демонструє значний потенціал для економічного зростання та інвестиційної привабливості, особливо для таких країн як КНР. Африка має одинадцять з двадцяти найшвидше зростаючих економік у світі: Нігер – 11,2%; Сенегал – 8,2%; Руанда – 7,2%, що перевищує світові показники у 2,9%¹⁰⁷. Однак, не варто розуміти під колективним зростанням однакову ситуацію в усіх країнах. Прогноз зростання на 2024-2025 рік не є однорідним у регіонах чи економічних спільнотах, що відображають відмінності в структурі економіки, залежності від сировини та реакції внутрішньої політики з метою пом'якшення впливу таких потрясінь.

Головним органом в Китаї, який вимагає від виробників та компаній, що перебувають у державній власності, дотримання правил, є Китайський банк розвитку (КБР) – основний інвестиційний банк держави та найбільш ефективна фінансова інституція. Окрім того, Банк є рушійним стимулятором підприємств з виробництва обладнання для експорту. Деякі з найбільших позик призначені для прямих інвестицій у сировину з боку нафтовидобувних концернів.

¹⁰⁵ African Economic Outlook 2024. *African Development Bank Group*. URL: <https://www.afdb.org/en/knowledge/publications/african-economic-outlook> (date of access: 09.09.2024).

¹⁰⁶ GoGlobal Insights: 18 Chinese Companies Exploring African Opportunities. *Equal Ocean*, October 31, 2023. URL: <https://equalocean.com/analysis/2023103120332> (date of access: 08.10.2024).

¹⁰⁷ China-Africa Economic Bulletin, 2024 Edition. *Boston University Global Development Policy Center*. URL: <https://www.bu.edu/gdp/2024/04/01/china-africa-economic-bulletin-2024-edition/> (date of access: 18.10.2024).

Паралельно, значна кількість інвестицій – це інфраструктурні проєкти в країнах, що розвиваються. Тут криється чергова пастка для африканських країн – китайські державні будівельні компанії займаються будівництвом, при цьому державні виробники Китаю експортують та встановлюють обладнання.

Китайські виробники в Африці складають регіональну конкурентоспроможність найчастіше у виробництві гірничовидобувної техніки, технологіях, суднобудуванні, будівельному обладнанні, тепловій, вітряній та гідро-електроенергії, фармацевтиці, телекомунікаціях та інфраструктурних проєктах. Найбільші з таких корпорацій – China Shipbuilding, China Oilfield, China International Marine Container, Sinovel чи CSR Corp. У сфері технологій та електронної комерції – це Transsion Holdings, Huawei, Voke, Kunlun Tech, Egatee та інші.

Цікавою є компанія Shein, яка вийшла на африканський ринок у 2022 році, розпочавши з Марокко. Це мережа онлайн-магазинів модного та спортивного одягу, заснованого в Китаї. Концерн незмінно входить до числа найкращих комерційних програм на африканському континенті. Найкращі показники було зафіксовано в Південній Африці. Тут Shein обійшла Walmart і Amazon та стала найбільш завантажувальною програмою для покупок в Google Play. Однак, бізнес-практика компанії також викликає багато питань, оскільки підприємство не котирується на фондовій біржі та жодного разу не публікувало річних звітів.

Типова модель китайських виробників обладнання – це імпорт ключових технологій та їх поглинання на початковому етапі випробувань на внутрішньому ринку. Далі компанії підіймають планку технологічних вимог у період підвищеної експортної дисципліни. Китай продовжує успішно інвестувати в Африку, що підтверджують цифри китайсько-африканської торгівлі за 2022 рік, і становлять \$ 257,67 млрд. Не дивно, що в цьому рівнянні,

89% африканського експорту – це сировинні ресурси, такі як нафта, мідь, залізна руда, кобальт та боксити¹⁰⁸.

Африканські лідери визнають, що майбутнє Африки залежить від економічної інтеграції. Вони вважають, що більшість їхніх країн є неконкурентноспроможними на світовому ринку. Окрім того, виступаючи на засіданні Африканського банку розвитку у лютому 2024 року, міністр фінансів та економічного розвитку Зімбабве Мтулі Нкубе зазначив, що його країна, як і ряд інших, очікує сповільнення економічного зростання через кліматичні процеси, які відбуваються в регіоні¹⁰⁹. Залежність економічного розвитку від сектору сільського господарства, клімату та наявності корисних копалин – це одна з ключових характеристик промислової експортно-орієнтованої Африки.

Вагомим успіхом до процвітання континенту стало створення Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA). Організація покликана перетворити Африку на єдиний економічний блок, сприяючи інвестиціям та знижуючи бар'єри для торгівлі. Започаткована у 2018 році, AfCFTA об'єднала 55 країн, таким чином створивши найбільшу зону вільної торгівлі у світі, інтегруючи ринок в понад \$3,4 трлн. Базова угода передбачає поступове скасування тарифів на 90% відсотків товарів, що за оцінками Світового банку може підвищити рівень економічного зростання на 7%¹¹⁰.

Африканська континентальна зона є ефективним інструментом регуляції багатосторонніх відносин для Китаю, як найбільшого торгового партнера Африки. КНР покриває майже 20% африканського імпорту і близько 16% експорту. У 2018 році китайські товари та послуги в Африці склали \$104,91 млрд, а темпи зростання цих відносин були найшвидшими у світі. Однак активність торгівлі на континенті має відверто китайські риси.

¹⁰⁸ Oramah O. B. African Trade Report 2023. Export Manufacturing and Regional Value Chains in Africa under a New World Order. *The African Export-Import Bank*, Cairo, Egypt, June 2023.

¹⁰⁹ Africa dominates list of the world's 20 fastest-growing economies in 2024—African Development Bank says in macroeconomic report. *African Development Bank*. URL: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/africa-dominates-list-worlds-20-fastest-growing-economies-2024-african-development-bank-says-macroeconomic-report-68751> (date of access: 28.09.2024).

¹¹⁰ Free Trade Deal Boosts Africa's Economic Development. *World Bank*, June 30, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/free-trade-deal-boosts-africa-economic-development> (date of access: 27.07.2024).

Навіть незважаючи на те, що обсяг торгівлі у 2023 році досягнув історичного максимуму у розмірі \$282 млрд, для Китаю це становить лише 4,7% власної глобальної торгівлі. Окрім того, існує відчутний дисбаланс в китайсько-африканських відносинах, адже, Пекін експортує на континент значно більше, ніж імпортує (див. Додаток В).

Після пандемії Covid-19 розпочалася тенденція зниження показників імпорту нафти для Китаю з Африки, і зростання постачання цього продукту з країн Перської затоки, Росії та інших азійських країн. Імпорт збільшився на понад 40% майже для всіх торгових партнерів Китаю в Азії. Небачене доти зростання китайського експорту нафти з Малайзії (408%), Об'єднаних Арабських Еміратів (254%), Казахстану (214%) та Кувейту (41%) (див. Додаток Г). Така активність спровокована прагненням Піднебесної скоротити транзитні шляхи і таким чином, зменшити витрати на перевезення, навіть незважаючи на зростання цін на нафту після початку пандемії та російсько-української війни.

Сьогодні попри певний скептицизм щодо швидкого зростання заборгованості, африканські держави вважають співробітництво з Китаєм своєю можливістю для досягнення економічних цілей. Система надавання кредитів Китаю для Африки є одним зі стратегічних інструментів, який вчергове дозволяє Пекіну зміцнити свій вплив на континенті. Для повного розуміння, регіон добровільно обирає шляхи співпраці, яка відкриває перед ним можливості для швидкого зростання та покращення інфраструктури, енергетики, транспорту, залізничного та морського сполучення, що є невід'ємною частиною задля досягнення успіху держав.

На противагу, Китай приваблює африканські державні інституції з приємними пропозиціями фінансування: низькі відсоткові ставки, довгострокові терміни повернення кредитів, мінімальні обмеження у використанні коштів (на відміну від США), – робить кредити значно привабливішими, порівнюючи західні альтернативи. Однак, в цій історії Африка вже потрапила в «боргову пастку», що поступово призводить до втрати

економічної та навіть політичної незалежності від КНР, що в свою чергу зменшує можливість альтернативних варіантів та маневрів.

Із 2000 по 2020 рік, спільно африканські держави заборгували Китаю \$182,3 млрд в межах 1306 наданих кредитів¹¹¹. Найбільшим отримувачем китайських позик в регіоні була Ангола: надані кредити склали \$42,6 млрд, тобто приблизно 23,4% всіх кредитів на континенті. Найбільше позик було надано у сфері розвитку енергетики – 40 кредитів (\$25,9 млрд); транспорту – 70 угод (\$7 млрд); а також промислових і торговельних послуг – 12 контрактів (\$3 млрд). Ефіопія та Замбія розміщені на наступних сходинках, по \$13,7 млрд та \$10,1 млрд загального державного боргу відповідно (див. Додаток Г).

Станом на 2022 рік, борг Африки перед Китаєм становив 13% загального зовнішнього боргу, що був майже тотожний показникам Світового банку. Хоча Анголі та Кенії вдалося уникнути дефолту, такі країни як Ефіопія, Замбія, а також Гана, оголосили про дефолт і неможливість рефінансувати борг КНР. Використовуючи ретроспективний та порівняльний методи, така тенденція стала відображенням поступового «затягування кола» китайських амбіцій та відтиснення інших партнерів в Африці.

Проте, навіть незважаючи на усвідомлення критичної ситуації в регіоні, місцеві чиновники і далі використовують китайські кредити, навіть на частковий обмін національного суверенітету. Зокрема, у серпні 2020 року міністр фінансів Нігерії Чібуїке Амаечі під час виступу на національному телебаченні заявляв, що не вважає пункт 1 статті 8 в китайсько-нігерійському кредитному контракті про відмову від «суверенного імунітету» реальною загрозою для національного суверенітету і причиною потенційного дефолту¹¹². Підписаний урядом Абуджі та Експортно-імпортним банком Китаю в 2018 році, контракт нібито «засвідчує суверенітет Нігерії» щодо позики у розмірі

¹¹¹ Chinese Loans to Africa Database. *Boston University Global Development Policy Center*. URL: <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> (date of access: 02.10.2024).

¹¹² Transport Minister Pushes Back Against Accusations that Chinese Loans Compromise Nigeria's Sovereignty. *China Global South Project*, August 4, 2020. URL: <https://chinaglobalsouth.com/2020/08/04/transport-minister-pushes-back-against-accusations-that-chinese-loans-compromise-nigerias-sovereignty/> (date of access: 03.10.2024).

\$500 млн на реалізацію другого етапу проєкту з розбудови національної інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій.

Із одного боку, регулярні хвилеподібні надмірні кредити Китаю дійсно можуть призвести до поступової втрати спочатку контролю над економікою, а потім – втрати державного суверенітету. З іншого – це може бути новий рівень китайського неокolonіалізму, інструментом якого є «Один пояс, один шлях».

У практиці китайсько-африканських відносин вже були епізоди, що свідчили про усвідомлення критичної ситуації та намагання переорієнтації на інших глобальних партнерів задля зменшення впливу Пекіну. У 2020 році Кенія розпочала пошук нових джерел фінансування власного економічного розвитку, в обхід китайським мотивам. Кредитування в країні різко зросло за каденції Ухуру Кеніятти завдяки позикам від китайського EXIM Bank. Справедливо відзначити, що завдяки інвестиціям КНР до Кенії, розбудовано порти, залізниці, покращено аеропорти та іншу інфраструктуру. Найбільш знаковим проєктом стали технополіс Konza, також відомий як африканська кремнієва долина; та залізниця Найробі-Момбаса. Колія була націлена, найперше, перевозити товари з порту Момбаса до столиці Кенії, однак вона також сприяла ефективному перевезенню 10 мільйонів пасажирів. Цей інфраструктурний проєкт сприяв розбудові економічного ландшафту та зміцненню бізнесу і сфери послуг, однак не вберегло Кенію від межі дефолту.

Усвідомлюючи власну помилку, пов'язану з недосконалим плануванням, завищенням рентабельності та роздутим будівництвом, країна розпочала диверсифікацію зовнішніх партнерів¹¹³. У той час як китайські інвестиції значно розширили інфраструктуру, Кенія серйозно побоюється боргової пастки та китайського впливу всередині країни. З протилежного боку, розуміючи, що Найробі «вислизає», Китай надав державі доступ до Ініціативи G20 щодо призупинення обслуговування боргу (DSSI) у 2021 році. Разом із ще 15-ма африканськими країнами, чотири китайські кредитори, серед яких Банк

¹¹³ Kenya Looks Beyond China for New Sources of Development Finance. *China Global South Project*, January 20, 2020. URL: <https://chinaglobalsouth.com/2020/01/20/kenya-looks-beyond-china-for-new-sources-of-development-finance/> (date of access: 08.10.2024).

розвитку, Експортно-імпортний банк, Промисловий і комерційний банк та Китайське агентство міжнародного співробітництва з розвитку, списали для Найробі \$378 млн¹¹⁴. Однак, враховуючи загальний борг у розмірі \$9,3 млрд, станом на 2022 рік, ця сума виявилася мізерною.

Після створення першої китайської закордонної бази в Джибуті, Пекін профінансував проєкт багатофункціонального порту Дорале, розташованого в 5-ти кілометрах від столиці Джибуті. Основна частка акцій належить China Merchants Port Holdings. Порт вміщує судна вантажопідйомністю близько 100 тисяч тон та є одним із найсучасніших в Африці. Водночас, з порту іде пряме залізничне сполучення маршрутом Джибуті-Аддис-Абеба. Загальний обсяг інвестицій в проєкт склав понад \$590 млн, а його діяльність допомогла скоротити розвантаження товарів з декількох тижнів до лічених днів¹¹⁵.

Черговим глобальним проєктом вищезгаданої China Merchants Port Holdings в Східній Африці став порт Багамойо в Танзанії. Ця інвестиція стало причиною кількарічного конфлікту між урядом Додоми та Пекіну. Підписана ще у 2013 році, угода виявилася відверто експлуаторською, що стало причиною відтягування початку будівельних робіт з боку місцевої влади. Вартість понад \$10 млрд стала непосильною для Танзанії, навіть враховуючи часткове фінансування Китаю на умовах неповернення¹¹⁶. Таким чином, навіть враховуючи річну пропускну здатність у 10 млн контейнерів, що дозволяє вірити у швидку самоокупність, занепокоєння щодо боргових зобов'язань стало важливим уроком для інших африканських країн.

Серед енергетичних проєктів найбільш масштабним є будівництво гідроелектростанції Мамбілла в Нігерії, потужністю 3050 МВт на річці Донга. Фінансування вартістю \$5,8 млрд для країни стало також причиною

¹¹⁴ Global DEBT relief dashboard. *China-Africa Research Initiative*. URL: <https://www.sais-cari.org/debt-relief> (date of access: 09.10.2024).

¹¹⁵ Doraleh Multipurpose Port. *Djibouti Ports & Free Zones Authority*. URL: <https://dpfza.gov.dj/facilities/DMP> (date of access: 08.10.2024).

¹¹⁶ China Pushes for Implementation of Tanzania's Bagamoyo Port. *The Maritime Executive*, April 29, 2022. URL: <https://maritime-executive.com/article/china-pushing-for-implementation-of-tanzania-s-bagamoyo-port> (date of access: 24.09.2024).

величезного зовнішнього боргу перед Китаєм¹¹⁷. Крім того, невідомо який вплив на екологію спричинить поява ГЕС.

Отже, Китай є найбільшим торговим партнером країн Африки, однак його стратегія затягує країни в «боргову пастку». Хоча активність КНР в регіоні є причиною розбудови портів, залізниць, енергетики, видобувної та іншої промисловості, співпраця з країнами регіону діє не на рівних умовах. Таким чином, використання інфраструктурних проєктів та економічного співробітництва, стає інструментом часткового обмеження суверенітету для держав Африки.

Висновки до розділу 3.

Із початку XXI століття Африка відіграє вагомий роль в геополітичній стратегії КНР. Враховуючи потреби останньої, континент є важливим джерелом викопних ресурсів, включаючи нафту та різні мінерали. Водночас – це найбільший блок в ООН та інших міжнародних організаціях, що спровокує Китай схилити африканські країни на свій бік. Пекін також використовує регіон у прагненні змінити світовий порядок та норми, на яких він побудований.

Багатостороннє співробітництво характеризується активним залученням Пекіну в різні економічні сфери. Головною моделлю цих відносин є саме торгівля, інвестицій та надання кредитів. З одного боку, Китай пропонує фінансування на м'яких умовах, сприяючи економічному розвитку та підвищуючи конкурентоспроможність багатьох країн. Таким чином, вони отримують ресурси, для швидких темпів розвитку і створення робочих місць.

Проте, співпраця з Китаєм має певні ризики. Зокрема, швидке накопичення кредитів створення глобального зовнішнього боргу, загрожує економічній стабільності та навіть суверенітету держав. Такі відносини не є

¹¹⁷ 3,050 MW Mambilla Hydroelectric Power Project. *PIDA*, September 6, 2023. URL: <https://www.aupida.org/project/3050-mw-mambilla-hydroelectric-power-project/> (date of access: 18.08.2024).

взаємовигідними, і все більше викликають занепокоєння щодо політичного тиску Китаю.

РОЗ РОЗДІЛ 4. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РЕАЛІЗАЦІЇ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КНР ТА США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

4.1. Проблемні завдання та виклики реалізації глобальної стратегії КНР та США в межах африканського регіону

У другій половині ХХ століття територію африканського континенту було довільно поділено колоніальними державами на понад 50 країн. Така система поділу була надзвичайно несправедливою, оскільки не враховувала історичних, етнічних, релігійних, міжплеменних та кланових чинників. Якщо ми поглянемо на географічну карту Африки, то побачимо низку кордонів, створених «під лінійку», а дехто вважає, що державні кордони африканських країн чимось нагадують американські штати. Така несправедливість призвело до багатьох конфліктів, спровокованих також конкуренцією за ресурси та політичною маргіналізацією деяких етнічних груп.

Прикладами міжплеменних конфліктів є афар – напівкочовий кушитський народ на Африканському Розі, що був розділений між Ефіопією, Еритреєю та Джибуті. Також, варто згадати відомий конфлікт, з погляду міжнародної судової практики, між хуту і тутсі, що призвело до геноциду в Руанді 1994 року. Черговий поділ, що спричинив етнічну напруженість і постійні конфлікти – колоніальний кордон між народами йоруба і хауса. Ці приклади є свідченням того, як довільне розділення спричинило порушення соціального, етнічного, релігійного устрою африканських племен та кланів, і призвів до проблем у встановленні стабільного політичного порядку на континенті.

Складність стабілізації державного устрою – є другим викликом для африканських країн та їх партнерів. Неконституційна зміна уряду, недотримання та нехтування термінів повноважень вищим керівництвом, дестабілізація держави через приход військової хунти до влади – все це сприяє

політичній нестабільності¹¹⁸. Така незахищеність є причиною і водночас наслідком переворотів та утвердження авторитарних режимів, що значно ускладнює співпрацю з демократичними партнерами, і насамперед США.

Іншою проблемою, яка існує швидше для самого регіону, є нестача або відсутність політичної волі. Більшість країн готові співпрацювати з Китаєм чи Росією, навіть на умовах, що ставлять під загрозу державний суверенітет і можуть призвести до повної залежності від зовнішньої допомоги та інвестицій. Часткова втеча від відповідальності та обов'язків африканців дозволяє авторитарним великим країнам, використовувати даний фактор на власний розсуд. Приклад Китаю наведено у попередньому розділі.

Одним із найвагоміших таких чинників є поклади корисних копалин на африканському континенті. Країни багаті на ресурси стають мішенню як для регіональних, так і глобальних кравців, що прагнуть контролювати такі цінні вичерпні активи. Окрім того, саме нерівномірний розподіл мінеральних ресурсів часто призводить до внутрішньоконтинентальних конфліктів між самими країнами Африки.

Саме контроль над видобутком золота і олов'яних руд став головною причиною конфлікту на сході Демократичної Республіки Конго. Хоча справжньою першопричиною був міжетнічний конфлікт за території та місцеву політичну владу, бізнес на корисних копалинах дозволяє повстанцям фінансувати власну війну¹¹⁹.

Типовим ресурсом, який часто спричиняє конфлікти між державами (і не тільки в Африці), є нафта. Війна за неї точиться сьогодні в декількох країнах регіону, зокрема в Нігерії та Південному Судані. Два різних регіони Африки, однак проблеми схожі. У західноафриканській країні сутички між іноземними енергетичними компаніями Royal Dutch Shell, Total Energies, Chevron, Exxon

¹¹⁸ The Crisis of African Democracy. Coups are a Symptom – not the Cause – of Political Disfunction. *Foreign Affairs*, January/February, 2024. URL: <https://www.foreignaffairs.com/africa/crisis-african-democracy> (date of access: 08.09.2024).

¹¹⁹ Tsabora J. Fighting the 'resource wars' in the Democratic Republic of the Congo: an exploratory diagnosis of the legal and institutional problems. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. Vol. 47, No. 1, March 2014, pp. 109-128.

Mobil, Eni та місцевою нафтовою фірмою Dangote призвели до регулярних затримок постачання і дефіциту сирої нафти¹²⁰. У Південному Судані боротьба за ресурси призвела до збройних повстань, гуманітарної кризи, порушення прав та свобод, а також масштабних міграційних процесів¹²¹.

Важливо зазначити, що найчастіше до так званого «ресурсного прокляття» призводять корупція та нехтування повноваженнями. Африканські держави потребують відповідального урядування та звітності вищого керівництва. На одному рівні тут також варто віднести зовнішній фактор, а саме зацікавлення іноземних інвесторів і партнерів бажаючих вести бізнес.

Яскравим прикладом реалізації вищенаведеної тези є країна в Південній Африці Ботсвана. Держава не має виходу до моря і в середині минулого століття була однією із найбідніших на континенті. Однак в 1967 році тут було виявлено великі родовища діамантів. З одного боку, громадяни отримали неочікувану можливість збагатитися, однак, в той же час, Габороне розуміло загрозу зі сторони інших великих міжнародних гравців, що мали власні інтереси в регіоні.

Одним із напрямків виникнення проблем на континенті є історичні дані, коли багато держав відчували «прокляття ресурсів». Суть не тільки у розкраданні іншими державами природних багатств, коли іноземні уряди та компанії експлуатували приватні установи, залишаючи місцевих жити в злиднях. Одночасно, відстежується марнування самих жителів Африки несподіваних статків через корупцію та свідомо корисливе керівництво. Однак Ботсвана стали винятком. Завдяки заснуванню національного трастового фонду, країна почала стабільно та швидко розвиватися. Система дозволяла вкладати дохід від видобутку діамантів у освіту, медицину, інфраструктуру та

¹²⁰ Nigerian Energy News. *NOG Energy Week*. URL: <https://www.nogenergyweek.com/media-centre/news-centre/2020/december/iocs-divestments-threat-to-nigeria-s-oil-sector-fgmittances/> (date of access: 17.08.2024).

¹²¹ Busingye G. Resource Conflicts in Africa. In: Kuwali, D. (eds) *The Palgrave Handbook of Sustainable Peace and Security in Africa*. Palgrave Macmillan, Cham, 2022.

зростання інших промисловостей. Поряд із цими змінами укорінилася і демократія та чесні, вільні суспільно-політичні процеси¹²².

У таких умовах Сполучені Штати намагаються просувати належне врядування, прозорість та підзвітність в африканських, багатих на ресурси, країнах. Водночас, Вашингтон заохочує ініціативи, спрямовані на боротьбу з корупцією, надає гуманітарну допомогу та підтримує залучення миротворчих зусиль в зонах конфлікту.

Китай, в свою чергу, використовує більш прагматичний підхід, що відображається у зосередженні на економічному розвитку, кредитуванні та інфраструктурних проєктах, які дозволяють створювати нові робочі місця для місцевого населення. Однак, КНР відноситься саме до тих іноземних партнерів, які намагаються використати ресурсні війни та недемократичні процеси в Африці на власну користь, що робить країну, хоч і бажаною в регіоні, проте вкрай ненадійною.

Незважаючи на нерівномірний геологічний розподіл на континенті, наявність ресурсів приваблює чи не всіх великих світових гравців. Хоча Вашингтон та Пекін мають протилежні підходи до співпраці, вони однаково зацікавлені Африкою, з чого виникає чергова проблема – конкуренція за лідерство в регіоні.

Серед багатьох сфер, в яких конкурують США та КНР є також військова справа. Проаналізувавши динаміку останніх років, можна зауважити таку тенденцію: в той час, як Сполучені Штати змушені скорочувати чисельність військових на континенті через виведення легіонів та закриття військових баз в Нігері, або ж Чаді, Китай стрімкими кроками розширює свою військову присутність в регіоні.

На саміті Форуму китайсько-африканської співпраці в Пекіні на початку вересня 2024 року, Сі Цзіньпін оголосив про намір виділити \$140 млн військової допомоги та проведення навчань китайськими інструкторами для

¹²² Клінтон Г. Важкі рішення. Пер. з англ. Лесь Герасимчук – 2-ге вид. – К.: Наш формат, 2016. – 260-263 с.

понад 6000 африканських військових і 1000 поліцейських¹²³. Також глава держави пообіцяв інвестувати чергові \$50 млрд, що в перспективі призведуть до створення 1 мільйона робочих місць.

Додатково, Комуністична партія Китаю використала саміт ФОКАК для того, щоб висунути свій наратив про непевну роль Заходу і показати Китайську Народну Республіку як альтернативу Штатам. Водночас, господарі заходу дипломатичними шляхами продемонстрували своє бачення Африки як на ключову для їхнього довгострокового бачення протидії Сполученим Штатам у світі.

Дуже важливим показником стала також статистика африканських «відкриттів» для Китаю. Мається на увазі перша китайська військова закордонна база, дислокована в Джибуті (поряд з найбільшою американською базою Кемп-Лемон'є – і це не просто збіг), перше ротаційне розгортання кораблів ВМС Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) для протидії піратству, і згаданий вже ФОКАК, як один із перших багатосторонніх форумів Китаю за кордоном¹²⁴. Незважаючи на те, що країна розгорнула широкомасштабну кампанію на східному узбережжі Африки, а особливо в Аденській затоці, ймовірно Пекін буде і надалі поширювати вплив на західну частину континенту, зокрема Гвінейську затоку.

Протягом 2016-2020 року Китай також був другим найбільшим постачальником зброї на південь від Сахари після Росії. Озброєння включало безпілотники, артилерійську та вогнепальну зброю, бронетехніку, ракети, літаки, радары та космічні системи. Однак з 2022 року, на цей показник певною мірою вплинула російсько-українська війна, адже поступове зменшення поставок з боку Москви, дозволило КНР вийти на лідерські позиції і експортувати зброю щонайменше 21-й країні в регіоні¹²⁵.

¹²³ China pledges \$50B and 1M jobs in renewed outreach to Africa. *The Washington Post*, September 5, 2024. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/09/03/china-africa-forum-belt-road/> (date of access: 10.09.2024).

¹²⁴ Ditter T, Haney K, Tsai T-K, Reid C. The Military and Security Dimensions of the PRC's Africa Presence. Changes in a Time of Global Shocks. *CAN Corporation*, October 2024.

¹²⁵ China Becomes Africa's Top Weapons Supplier, But Motive and Quality Stir Debate. *Africa Defense Forum*, July 23, 2024. URL: <https://adf-magazine.com/2024/07/china-becomes-africas-top-weapons-supplier-but-motive-and-quality-stir-debate/> (date of access: 18.07.2024).

Аналізуючи діяльність Сполучених Штатів в даній сфері, можна зробити два висновки: або Вашингтон зайняв позицію вичікування, або відносно пасивну роль. Водночас, є всі підстави вважати, що з приходом до влади Дональда Трампа на другий термін президентства, ситуація особливо не зміниться.

Генерал-лейтенант сухопутних військ Збройних сил США у відставці та Радник з національної безпеки Президента США Дональда Трампа у 2017-2018 роках у своїй книзі «Поля битв. Боротьба за захист вільного світу»¹²⁶ стверджує, що воля Сполучених Штатів ослаблена. Коли зовнішня політика Америки перемкнулася з надмірного оптимізму на відстороненість, політика ідентичності почала взаємодіяти з новими формами популізму. Така взаємодія розділила Вашингтон і зменшила довіру зовнішніх партнерів та внутрішніх виборців до американських демократичних принципів, інституцій та процесів. Військовий вважає, що жоден з діючих сьогодні конфліктів, в яких бере участь його країна, не матимуть швидкого розв'язання, а стратегії необхідно підтримувати протягом певного часу, залишаючи при цьому гнучкість та здатність пристосуватися до мінливих умов. Із його твердження можна зробити висновок, що саме популізм зробив країну ослабленою зсередини, однак послідовність та прагнення демократичного світу є важливими вимірами стратегічної компетентності США за кордоном.

Є велика імовірність, що під час перебування в кріслі президента, Трамп розпочне нові торговельні війни з Китаєм та подальші мита на американський імпорт. Такий підхід може також розпалити глобальні конфлікти і щодо Африки. Окрім того, стратегія «Америка понад усе» призведе до континент не буде входити в, принаймні, топ-10 пріоритетів адміністрації президента, керуючись транзакційним стилем керівництва та власними переконаннями. Однак, враховуючи масштаби регіону, скоріше за все, тактика США щодо Африки не буде кардинально видозмінена, просто вона включатиме чистий

¹²⁶ Макмастер Г. Поля битв. Боротьба за захист вільного світу. Пер. з англ. Надія Коваль. К.: Наш Формат, 2023. 424 с.

прагматизм із більшим навантаженням на вигоду, що є вже багаторічною практикою Китаю.

У XXI столітті глобальним викликом не тільки для африканського континенту, а й для всього світу є поширення екстремізму та терористичної діяльності. Тероризм є багатовекторною проблемою, яка зачіпає особисті інтереси держав та вимагає індивідуального реагування кожної з них.

Як головні інвестори Африки, Сполучені Штати та Китай наражаються на значну небезпеку. Зростання екстремізму становить загрозу стабільності інвестиційний проєктів, веде підривному діяльність реалізованої інфраструктури, демократичних процесів та забезпечення прав людини, а також створює смертельну небезпеку для іноземних військових та миротворчих легіонів. Крім того, проаналізувавши рівень поширення тероризму з початку XXI століття, можна зробити висновок, що розбудова військової інфраструктури Пекіну та Вашингтону, певною мірою, посилила дестабілізацію регіону.

З метою покращення ситуації, Сполучені Штати проводили низку навчань, підписували велику кількість безпекових угод з умовами гарантування безпеки, а також вели практичну діяльність спільно американо-африканських збройних загонів. На відміну від США, Китай в межах антитерористичного підходу більше зосереджувався на багатосторонньому економічному досвіді в інвестиційних проєктах, спрямованих усунути першопричину тероризму через подолання бідності та забезпечення робочими місцями місцеве населення.

Загалом, обидві країни в Африці реалізовували ті стратегії, з якими вони були знайомі давно, і в яких мали більший відсоток успіху. США особливо наголошують на військовій підготовці та прямому втручанні, тоді як Китай зосереджується скоріше на економічному зростанні та інфраструктурі. Такі розбіжності призвели до середовища конкуренції, в якій обидва гравці однаковою мірою прагнуть досягти лідерства у впливі на африканську безпеку.

Тероризм породжує чергові проблеми, пов'язані з міграційними та гуманітарними кризами в Африці. Розгорнута діяльність AQIM, IS-GS чи Бoko-

Харам призвела до масштабного насильства, нестабільності та переміщення населення по всьому континенті.

З останніх відкритих даних, терористична діяльність в регіоні змусила покинути своє житло понад 40 млн людей у 2020 році, що значно більше, ніж в попередні роки (див. Додаток Д). Варто також відзначити, що 80% з цих мігрантів – внутрішньоконтинентальні, оскільки більшість з них не є біженцями, а робочою силою, яка прагне кращого працевлаштування. Однак тероризм і збройні конфлікти посідають наступні сходинки.

Протягом декількох років, країною, з якої виїжджає найбільша кількість біженців – є Південний Судан (2,3 млн). Він також посідає четверте місце в світі за кількістю мігрантів у світі – після Сирії, України та Афганістану. На другому та третьому місці – Демократична Республіка Конго та Судан із кількістю 900 тис. та 800 тис. відповідно¹²⁷.

До п'ятірки країн, що приймають мігрантів всередині регіону входить Південно-Африканська Республіка, Кот-д'Івуар та Нігерія. Така статистика свідчить про високий економічний потенціал цих країн, а також їхню привабливість через відносну безпеку для африканців. Незважаючи на те, що в ПАР та Нігерії мігранти становлять менше 5% від населення, африканські іноземці однаково сприяють економічній стабільності, заповненню дефіциту робочої сили та соціальному благополуччю¹²⁸.

Переміщення людей на континенті є досить поширеною практикою та причиною гуманітарних криз. Біженців, які втікають від наслідків терору, дуже часто залишаються без води, їжі та інструментів для виживання. У спеціальних таборах для ВПО погані умови та антисанітарія можуть призвести до епідемій та смертей. Водночас, терористичні угруповання за таких умов отримують можливість легко вербувати бойовиків, торгувати людьми, або експлуатувати їх до роботи.

¹²⁷ Migration and Migrants: Regional Dimensions and Developments. IOM, *World Migration Report*. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-3/africa> (date of access: 05.08.2024)

¹²⁸ African Migration Trends to Watch in 2023. *Africa Center for Strategic Studies*, January 9, 2023. URL: <https://africacenter.org/wp-content/uploads/2023/03/African-Migration-Trends-2023.pdf> (date of access: 12.08.2024).

Сильнішу позицію в регіоні задля протидії тероризму та поширенню гуманітарних криз зайняли Сполучені Штати Америки. Вони регулярно надають гуманітарну допомогу, підтримують миротворчі місії та беруть участь у антитерористичних операціях з метою стабілізації постраждалих країн та африканських громадян.

Підсумовуючи, в Африці існує досить багато викликів та проблем, що перешкоджають стабільній та взаємовигідній багатосторонній співпраці США та КНР. Обидві країни ризикують власними інтересами та намагаються допомогти у вирішенні низки питань. Серед таких етнічні конфлікти, рівень демократичних процесів, міграція, тероризм, суперництво та нерівномірний економічний фон африканських держав. Намагаючись стабілізувати ситуацію, США використовують військовий потенціал та нові ініціативи. Китай, у свою чергу, намагається впливати за допомогою економічного чинника.

4.2. Перспективи розвитку співпраці Китаю та США із державами Африки

У XXI столітті глобалізація торкнулася фактично кожного. Станом на сьогодні, це не питання вибору, а швидше неминуче явище. Торгівля, міграція та співробітництво виступають двигунами і для Африки. Регіон наділений багатим культурним спадком та значними природними ресурсами – активами, що значною мірою приваблюють зовнішніх інвесторів. Завдяки американським інноваціям та китайським амбіціям, розвиток інфраструктури, сільського господарства, енергетики, цифрових технологій та охорони здоров'я стали ключовими напрямками співпраці з африканськими країнами.

Зростання економічних зв'язків Китаю з державами Африки значною мірою посилило політичний вплив у регіоні. Пекін розуміє це та приділяє якомога більше уваги посиленню двосторонніх відносин, про що свідчить динаміка останніх двох років. Із початку 2024 року КНР розширила співпрацю із 17-ма країнами з метою об'єднати Глобальний Південь під проводом Китаю, що стало рекордною кількістю за такий короткий проміжок часу. Серед країн

Африки, виділено Габон, Еритрею, Сьєрра-Леоне, Демократичну Республіку Конго, Бенін, Замбію та Ефіопію¹²⁹.

Тенденції співпраці в межах порівняння американо-африканської та китайсько-африканської співпраці є досить неоднорідними. В той час, як Вашингтон намагається посилити стратегічні відносини з економічно розвиненими гравцями в регіоні, що також зумовлено їхнім рівнем політичної волі, Пекін – навпаки, робить ставку на країнах, що розвиваються, і становлять більшість на континенті, тим самим підвищуючи власний рейтинг серед загальної кількості африканських держав. Багато з партнерів, з якими Китай налагоджує відносини останніми роками – перебувають у конфліктних ситуаціях зі Сполученими Штатами. Таким чином, можна стверджувати, що Пекін намагається ще більше заохочувати відхід країн від позитивних стосунків із Вашингтоном.

Із огляду на дані Африканського банку розвитку протягом 2010-2020 років, незважаючи на те, що торгівля з Африкою відіграла позитивну роль для експортної історії Китаю, акцент останнього було зроблено на північну та південну частини континенту¹³⁰. Однак, КПК зуміла зробити висновки, і з 2021 року почала розвивати відносини спочатку зі Східною, а пізніше із Західною Африкою.

Наслідки пандемії значно скоротили частоту багатосторонніх форумів та двосторонніх зустрічей, однак нова фаза китайсько-африканської дипломатії з 2023 року відображає намагання керівництва Комуністичної партії побудувати міцний фундамент, що зародився в попередні роки, особливо на фоні максимально низького рівня прямих іноземних китайських інвестицій з 1993 року. Показник у \$33 млрд у 2023 році є прірвою, враховуючи \$344 млрд

¹²⁹ Xi Elevates China's Ties with Record Number of Nations to Counter US. *Bloomberg*, January 10, 2024. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-09/xi-elevates-ties-with-record-number-of-nations-to-counter-us> (date of access: 08.10.2024).

¹³⁰ Chen W., Wu B., Guo Q. The efficiency of China's export trade with Africa and its influence mechanism. *African Development Review*, Vo. 36, Issue 2, June 2024. – P. 187-200.

інвестиційних вкладень за кордоном у 2021 році¹³¹. Такі показники викликали у африканських партнерів переживання щодо успіху існуючих проєктів. Саме тому активне залучення регіону протягом останніх двох років дозволило Китаю здебільшого уникнути репутаційних збитків.

Про регулярність дипломатичних візитів свідчить серія переговорів на найвищому рівні на початку вересня 2024 року. Сі Цзінпін провів декілька зустрічей та поспілкувався із президентами Сьєрра-Леоне – Джуліусом Маада Біо¹³², Габону – Брісом Клотером Олігі Нгема¹³³, Замбії – Хакаінде Хічілема¹³⁴, а також прем'єр-міністром Ефіопії Абієм Ахмедом Алі¹³⁵. В цей же час паралельно відбувалися зустрічі на міністерському рівні в Еритреї¹³⁶, ДРК, та Беніні¹³⁷. Загалом, Сі Цзінпін особисто зустрівся із 36 представниками африканських урядів. Під час діалогу лідери обговорювали питання стратегії спільного розвитку, обмінювалися досвідом щодо державного управління та обговорювали перспективи подальшої реалізації проєктів у сфері сільського господарства, інфраструктури, енергетики, охорони здоров'я та технологій. Дана ініціатива відбулася на полях саміту ФОКАК у Пекіні 4-6 вересня 2024 року, куди прибули глави 51 держави Африки – фактично всі запрошені.

В межах американо-африканської співпраці варто виділити успіхи у сфері освіти. Тенденції, які простежуються останніми роками, дозволяють зробити

¹³¹ Foreign investment in China falls to the lowest level in 30 years. *Al Circle*, August 24, 2024. URL: <https://www.alcircle.com/news/foreign-investment-in-china-falls-to-the-lowest-level-in-30-years-111793> (date of access: 16.09.2024).

¹³² Xi Jinping Meets with President of Sierra Leone Julius Maada Bio. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, September 4, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240905_11485556.html (date of access: 13.09.2024).

¹³³ FOCAC Interview: China is a true friend that stands with Gabon through thick and thin, says Gabonese president. *Belt and Road Portal News*, September 5, 2024. URL: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/035KJMOT.html> (date of access: 16.09.2024).

¹³⁴ Xi meets Zambian president. *The State Council of the People's Republic of China*, September 4, 2024. URL: https://english.www.gov.cn/news/202409/04/content_WS66d861b6c6d0868f4e8ea9ab.html (date of access: 13.09.2024).

¹³⁵ Xi Jinping Meets with Ethiopian Prime Minister Abiy Ahmed Ali. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, September 4, 2024. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2913_665441/2984_663984/2986_663988/202409/t20240906_11486307.html (date of access: 17.09.2024).

¹³⁶ Li Qiang Meets with Eritrean President Isaias Afwerki. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, September 3, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240904_11484903.html (date of access: 17.09.2024).

¹³⁷ The Benin Model: China's Africa Strategy in Action. *Geopolitical Monitor*, October 25, 2024. URL: <https://www.geopoliticalmonitor.com/the-benin-model-chinas-africa-strategy-in-action/> (date of access: 29.10.2024).

припущення, що освітні ініціативи стали перспективними напрямками між Сполученими Штатами та африканським регіоном.

Започаткована президентом Бараком Обамою у 2010 році, Ініціатива молодих африканських лідерів (YALI) на практиці розширила доступ до освіти для мільйонів африканців¹³⁸. Програма налічує понад 600 тисяч студентів, що сприяє політиці управління ризиками, вивченню інструментів гендерної рівності, розширення прав жінок, а також підприємництву. Сьогодні американо-африканська мережа університетів та освітні ініціативи дозволяють отримати можливість для навчання молодим перспективним лідерам, надаючи гранти та сприяючи вихованню нового покоління кваліфікованих фахівців. З іншого боку, в певному вимірі, не освіта веде до економічного прогресу, а економічний прогрес спонукає родини давати освіту своїм дітям, що, своєю чергою, уможлиблює подальший розвиток економіки. Вища освіта потенційно може стати каталізатором для подолання не тільки економічних, але в першу чергу, соціальних та політичних викликів. Такий комплексний підхід сприяє всеохопному співробітництву в Африці.

В межах YALI розроблено флагманську програму – Вашингтонська стипендія Манделі¹³⁹. Дана ініціатива спрямована скоріше на впровадження інновацій та просування позитивного іміджу серед молоді 25-35 років. Під час шеститижневого обміну африканські студенти переймають досвід у американських колег, приватних фірмах, державних установах та органах влади. І хоча дана ініціатива не є загальновідомою, активність розширює можливості публічної дипломатії Сполучених Штатів.

Окрім вищезгаданих ініціатив, Вашингтон підтримує численні проекти, спрямовані на підвищення якості освіти на африканському континенті. Вони включають обмін досвідом серед викладачів, розробку навчальних програм та дослідницьких проектів, вирішення регіональних викликів крізь призму впровадження американського досвіду. Серед таких проблем є роль та

¹³⁸ Young African Leaders Initiative. *Main page*. URL: <https://yali.state.gov/> (date of access: 15.10.2024).

¹³⁹ Mandela Washington Fellowship. *Young African Leaders Initiative*. URL: <https://yali.state.gov/mwf/> (date of access: 17. 10.2024).

сприйняття жінки в африканському соціумі. Започаткована Мішель Обамою, ініціатива «Let Girls Learn» дозволяє розкрити потенціал молодих дівчат завдяки якісній освіті, таким чином, забезпечуючи рівні умови з чоловічим населенням¹⁴⁰. Варто зауважити, що для кращої координації США та континенту, існує окрема лінія співпраці ЮНІСЕФ – Африканський союз¹⁴¹.

Однак, і в освітній програмі є низка викликів: обмежене фінансування, бюрократична складність, точкові, а не багатовекторні стратегії співпраці та інше. Але зважаючи на тенденції XXI століття, є велика імовірність ці виклики вирішити. Сполучені Штати використовують досить дієву методику під назвою «цифрова дипломатія». Вона присутня майже у всіх основних галузях партнерства, і освіта не виключення. Саме тому, розвиток даної сфери є надзвичайно перспективним та довгостроковим напрямком, який варто розвивати і надалі, адже обмін досвідом дозволить США залучати кваліфікованих спеціалістів з усієї Африки.

Серед перспективних напрямків діяльності, Вашингтон за президенства Джозефа Байдена відновив широку підтримку щодо актуалізації та подовження терміну дії Закону про зростання і можливості Африки, дія якого завершується 30 вересня 2025 року. Варто підкреслити, що одним з головних стимуляторів пролонгації AGOA є підтримка тих галузей, в яких американсько-африканське співробітництво досягло особливого успіху. Крім того, саме ця ініціатива понад два десятка років залишається найважливішим механізмом економічних відносин Білого дому з країнами Африки і надалі сприяє створенню тисяч робочих місць по дві сторони Атлантичного океану.

Прикладом такого успіху є відсоткове відношення торгівлі несировинними товарами. Зокрема USITC DataWeb – головного джерела даних про вільну торгівлю і тарифи Сполучених Штатів, з 2001 по 2022 рік експорт

¹⁴⁰ Let Girls Learn. *The White House, President Barack Obama, Archives*. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/letgirlslearn> (date of access: 17.10.2024).

¹⁴¹ Transforming Education in Africa. An evidence-based overview and recommendations for long-term improvements. *A Report by UNICEF and the African Union Commission*, 2021. URL: <https://www.unicef.org/media/106691/file> (date of access: 16.09.2024).

сирої нафти з африканських країн скоротився в половину, в той час, як експорт несировинних товарів збільшився на 241%¹⁴².

Враховуючи пріоритетність розвитку торговельних відносин, а також прагнення США балансувати між економікою та безпекою в регіоні, Вашингтону варто розвивати партнерство в межах діючої Африканської континентальної зони вільної торгівлі. За часу каденції Джозефа Байдена ініціатива стала багатообіцяючою можливістю для інвестування в африканську інфраструктуру, заохочуючи американські корпорації вкладати кошти та розвивати приватні партнерські відносини.

З іншого боку, існує велика імовірність, що повторне обрання Дональда Трампа призведе до впровадження нових тарифів, що свідчитиме про поворот в бік протекціонізму. Саме від такої діяльності може постраждати діяльність найамбітнішої програми AfCFTA. Незважаючи на те, що в межах цього проєкту африканські країни торгують більше з рештою світу, аніж в межах континенту, дані Світового банку показують, що до 2035 року програма може вивести з крайньої бідності понад 50 млн людей та збільшити доходи на \$571 млрд¹⁴³. Звичайно, AfCFTA не є єдиним механізмом координації в африканському регіоні, проте цілі в її межах цілком можуть досягнути створення повноцінного митного союзу та вільного пересування людей, послуг і товарів у довгостроковій перспективі.

Китай активно намагається протистояти впливу США в Африці. Задля цього він використовує декілька глобальних організацій, серед яких є БРІКС. Після приєднання Ірану, Ефіопії, Єгипту та Об'єднаних Арабських Еміратів, можна впевнено стверджувати, що Глобальний Південь у вигляді БРІКС кидає виклик Заходу і в подальшому співпрацюватиме задля встановлення «нового

¹⁴² Trade Data Reports. DataWeb, *The Premier Source of Free U.S. Trade & Tariff Data*. URL: <https://dataweb.usitc.gov/> (date of access: 23.10.2024).

¹⁴³ Africa pursues free trade amid global fragmentation. *World Bank*, July 26, 2023. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/trade/africa-pursues-free-trade-amid-global-fragmentation#:~:text=World%20Bank%20research%20shows%20that,world%20than%20with%20each%20other> (date of access: 17.09.2024).

демократичного ладу» та нового світового порядку, де США втратять позицію гегемона.

На останньому саміті в Казані наприкінці жовтня 2024 року, окрім загальних фінансових зобов'язань, обговорювалось питання альтернативи домінуючим західним платіжним системам. Зокрема, країни БРІКС оголосили про плани відмовитися від SWIFT. Іншим важливим аспектом стала розробка нової валюти, що свідчить про наміри членів створити нову платформу для трансакордонних акцій та в перспективі – протиставлення схожої історії створення та реалізації євро. Передбачено, що нова система буде контролюватися виключно банками країн членів¹⁴⁴.

У контексті геополітичних амбіцій інших позарегіональних учасників, варто охарактеризувати роль Росії в регіоні Африки. Російський вплив поки обмежується військовою сферою переважно у вигляді ПВК Вагнера, яку використовують військові уряди на основі контрактів задля власної безпеки і впевненості у міцних позиціях на керівних державних посадах. Хоча найманці виконують переважно роль «охоронців», це далеко не єдине їхнє покликання – вони здійснюють також економічний та політичний вплив і слугують проміжною ланкою між РФ та обраними африканськими державами. Про більш глобальні наміри Кремля свідчить вже згадана участь в БРІКС та прийом останнього саміту. Під час зустрічі Путін запропонував розширити Раду Безпеки ООН за рахунок країн Африки, які беруть участь в організації¹⁴⁵. Такої лінії дотримується і КНР.

Сі Цзіньпін у власній статті, опублікованій для бразильського видання *Folha de S.Paulo* під назвою «Китай-Бразилія: зі спільним майбутнім і дружбою, яка долає відстані, настав час плисти разом під відкритими вітрилами»¹⁴⁶

¹⁴⁴ The BRICS Summit 2024: An Expanding Alternative. *The Council on Foreign Relations*, November 7, 2024. URL: <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/brics-summit-2024-expanding-alternative> (date of access: 12.11.2024).

¹⁴⁵ Putin concludes BRICS summit with call for UN reform. *Africa News*, October 24, 2024. URL: <https://www.africanews.com/2024/10/24/putin-concludes-brics-summit-with-call-for-un-reform/> (date of access: 26.10.2024).

¹⁴⁶ Jinping X. China-Brasil: Com futuro compartilhado e amizade que supera distâncias é hora de navegarmos juntos sob velas cheias. *Folha de S.Paulo*, 16.nov.2024.

ззначив про важливість просування реформ СОТ, МВФ, Світового банку, а також розширення представництва Глобального Півдня. Окрім того, на зустрічі з Путіним наприкінці жовтня 2024 року, Сі Цзіньпін заявив: «Механізм БРІКС є найважливішою платформою солідарності і співпраці між ринками, що формуються, і ринками, що розвиваються. Це основна сила для просування рівноправної, впорядкованої багатопольярної, інклюзивної та економічної глобалізації¹⁴⁷. Такі заяви звучали неодноразово і з боку китайського, і з боку російського керівництва. Саме тому можна висунути припущення, що обидві країни будуть і надалі просувати БРІКС у світі, роблячи акцент саме на африканських членах, оскільки вони становлять більшість не тільки в асоціації, але й в межах ООН.

Ключем до успіху ефективного співробітництва Штатів та Китаю з Африкою є розвиток військово-морської сфери. Для останньої розміщення військових баз створює політичний капітал з високим ступенем стимулювання економічного розвитку. Окрім того, присутність іноземних легіонів є досить важливою з точки зору безпеки регіону та легітимності правового режиму. Проте, розгортання сил може також негативно вплинути на внутрішню стабільність африканських країн, про що свідчить все більш неоднозначна та часом ворожа позиція місцевих урядів щодо питання зовнішнього втручання.

Сполучені Штати в цьому питанні займають лідерство, оскільки протягом десятиліть зарекомендували себе як надійні та довготривалі партнери серед африканських держав. Завдяки розміщенню американських легіонів, регіональні військові групи мають можливість переймати досвід через численні тренування та експертні консультації. Окрім того, США сприяють повномасштабній боротьбі з тероризмом, беручи безпосередню участь у протидії, особливо в Сахельському регіоні. Вашингтону варто надалі працювати над збільшенням військової присутності на континенті, передусім

¹⁴⁷ Xi highlights BRICS' role in driving multipolarity, globalization ahead of Kazan Summit. *The State Council of the People's Republic of China*, October 23, 2024. URL: https://english.www.gov.cn/news/202410/23/content_WS671827d6c6d0868f4e8ec2ee.html (date of access: 06.10.2024).

через різке її скорочення протягом останніх 5 років. Також, завдяки технологічним інноваціям та сучасному озброєнню, США мають усі шанси підвищити популярність серед місцевих лідерів.

Щодо успіхів Китаю в даній сфері, варто віднести боротьбу з бойовиками-хуситами та піратами в Аденській затоці¹⁴⁸. У будівництві військових баз в Пекіна порівняно небагато досвіду, проте якість та ефективність давно переважили чисельність. Піднебесна також досягла високого рівня завдяки китайським інвестиціям, що неодмінно супроводжується подальшим регіональним співробітництвом. Китаю необхідно залучати більше партнерів та інвестицій задля розбитку мережі військово-морських портів чи баз. У ситуації намагання КНР зайняти місце глобального лідера – така стратегія є запорукою успіху.

Загалом, завдяки співпраці США та КНР, в регіоні Африки розвинуто численну кількість всеохопних перспективних напрямків діяльності. Серед них інвестиційні проекти, військовий обмін досвідом, освітні програми, розбудова багаторівневої інфраструктури, спільна участь у різносторонніх організаціях та запровадження спільних практик в різних сферах. Розвиток цих активностей дозволить глобальним лідерам досягти мети на африканському континенті.

Висновки до розділу 4

Африканський континент є одним із проблемних, та водночас надзвичайно перспективних регіонів світу. Маючи значний потенціал, що охоплює високий показник молодого населення, наявність природних та людських ресурсів, швидкі темпи економічного зростання, покращення показників захисту прав людини – створюють широку сферу діяльності для іноземних інвесторів.

¹⁴⁸ Is China eyeing a second military base in Africa as the US struggles to maintain one in Niger? *Chatman House*, May 14, 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/03/china-eyeing-second-military-base-africa-us-struggles-maintain-one-niger> (date of access: 08.09.2024).

З іншого боку, все ще високий рівень крайньої бідності, державні перевороти, поширення екстремізму, висока смертність, етнічні конфлікти, «ресурсне прокляття», становлять значні виклики для США та КНР.

Обидві країни залучають багато ресурсів задля подолання цих проблем, а також розвивають та інвестують для просування перспективних напрямків діяльності. Усвідомлюючи крайню необхідність африканської співпраці, позарегіональні гравці намагають комплексно вивчити регіональний ландшафт задля виявлення можливостей всеохопного партнерства з континентом.

ВИСНОВКИ

Із початку нового століття світ переживає значні трансформації, зумовлені глобалізацією, зростанням конкуренції між великими державами, а також переосмисленням ролі регіональних акторів у міжнародній системі. В таких умовах Африка виступає одним з ключових регіонів, де пересікаються інтереси глобальних гравців. Зростаюче геополітичне значення континенту пояснюється його величезним економічним потенціалом, значними природними ресурсами, кількістю державних гравців та демографічним зростанням, що робить Африку важливим полем для реалізації стратегій одночасно Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки.

Чинники, що стимулюють обидві держави проявляти підвищений інтерес до Африки, включають також найбільші темпи зростання ринку споживання, а демографічний вибух в регіоні сприяє формуванню молодого, працездатного населення. Інфраструктурна слабкість регіону, з одного боку, є викликом, але з іншого боку – вона відкриває простір для економічної експансії та інвестицій.

Дослідження африканського вектору зовнішньої політики США та КНР на сучасному етапі потребує застосування різноманітних теоретичних підходів, які дозволяють ґрунтовно пояснити мотиви, стратегії та наслідки діяльності обох країн в африканському регіоні. Зокрема, теорії реалізму і неореалізму акцентують увагу на силовому балансі та прагненні Вашингтону та Пекіну до забезпечення власних інтересів, а країни Африки використовують цей чинник за допомогою власних ресурсів та геополітичної переваги. Конструктивізм допомагає зрозуміти роль ідей, культурних факторів та ідентичності, яку формують міжнародні відносини, зокрема у співпраці КНР з африканськими країнами через ідею Глобального Півдня. Лібералізм і неолібералізм розглядають важливість економічної взаємодії, торгівлі та інститутів у зміцненні глобального порядку. На практиці, теорія реалізму найчастіше застосовано на прикладі Китаю, і лібералізм – це прерогатива Сполучених Штатів. Інституціоналізм дозволяє оцінити вплив міжнародних організацій та норм на політику двох держав у регіоні. Застосування теорії дилеми безпеки

пояснює напруженість між США та КНР у змаганні за вплив, а концепція «м'якої сили» дозволяє оцінити мирні способи просування інтересів обох країн, зокрема культурний вплив і гуманітарну допомогу.

Стан наукової розробки теми є значним, про що свідчить вагомий перелік літератури. Водночас такі дослідження мають певні недоліки. Зокрема, недостатньо уваги приділено питанням екстремізму, що зростає в регіоні і створює загрози стабільності. Мало вивчено пошук реальної протидії США проти впливу Китаю, а також реальні причини та наслідки етнічних конфліктів, які значно впливають на політичну ситуацію і часто стають причиною повалення демократичних режимів.

Окрім того, джерельна база дослідження дозволяє зробити комплексний аналіз теми. До таких джерел варто віднести офіційні документи, стратегії, програми, аналітичні звіти, статистичні дані, а також публікації в засобах масової інформації. Такий набір джерел дозволяє всебічно оцінити динаміку зовнішньополітичної діяльності обох держав у регіоні.

Також у дослідженні використано різноманітні методи, що забезпечують комплексний підхід. Зокрема, під час написання наукової роботи було використано описовий, причинно-наслідковий, порівняльний, системний, синхронний, діахронний методи, івент-аналіз, метод когнітивного картування та декілька інших. Поєднання цих методологічних підходів дозволяє глибше зрозуміти складність і багатогранність взаємодії глобальних акторів у регіоні. Водночас, вони забезпечують комплексний аналіз, виявляючи як сильні сторони, так і прогалини в існуючих дослідженнях, що вказує на необхідність подальшого вивчення.

Політична та економічна стратегія США в Африці базується на підтримці демократичних принципів, сприянні економічному розвитку та забезпеченні регіональної безпеки. Через такі програми, як AGOA та ініціативи на кшталт Power Africa чи Prosper Africa, Вашингтон прагне стимулювати торгівлю, залучати інвестиції та підтримувати розвиток інфраструктури. На відміну від Китаю, американський підхід акцентує увагу на дотриманні прав людини,

прозорості та верховенстві права, що надає йому переваги перед демократичними країнами Африки. Водночас, цей підхід має обмеження, оскільки США не завжди можуть конкурувати з масштабними інфраструктурними проектами КНР, що часто реалізуються швидше і з вигіднішими для регіону умовами.

Окрім того, у військовій та безпековій сфері, співпраця США з африканськими країнами базується на стримуванні тероризму, забезпеченні стабільності та боротьбі з незаконною торгівлею. Значущим елементом американської політики є діяльність AFRICOM, спрямованого на підтримку регіональних сил безпеки, навчання місцевих військових і організацію операцій проти терористичних угруповань. Водночас, у цій сфері США зустрічають значні виклики, оскільки навіть незважаючи на численні антитерористичні операції, такі угруповання, як Аль-Каїда в Ісламському Магрибі чи Джамаат Наср аль-Іслам вал Муслімін, продовжують поширювати свій вплив.

Африка відіграє ключову роль і у геополітичній стратегії Китаю, який бачить континент як невід'ємну частину ОПОШ. Завдяки значним інвестиціям у транспортну та енергетичну інфраструктуру, Пекін прагне створити зручні торговельні маршрути і забезпечити доступ до природних ресурсів. Китай активно фінансує великі інфраструктурні проекти, надає кредити на вигідних умовах і використовує свою економічну потужність для зміцнення політичних зв'язків з африканськими країнами.

Китайські компанії займаються не лише будівництвом, а й створенням робочих місць, хоча більшість із них призначені для китайських робітників. Континент також став значним ринком для збуту китайських товарів, що зміцнює позиції КНР у міжнародній торгівлі. Проте таке співробітництво створює загрози для Африки: надмірна залежність від китайських кредитів призводить до «боргової пастки».

Змагання між США та КНР в Африці проявляється як конкуренція за вплив і першість. США намагаються зберегти свою роль як гаранта безпеки і партнера у розвитку, тоді як Китай пропонує економічний підхід без

політичних умов. Водночас, обидві країни стикаються з викликами, де Штати борються з тероризмом і корупцією, тоді як Пекін зустрічає критику через посилення боргового тиску і недотримання прозорості.

Сполучені Штати разом з Китаєм переживають численні виклики та перспективи в межах африканського вектору, що відображає їхнє прагнення досягти впливу в регіоні. Водночас, підходи обох держав суттєво відрізняються, що створює основу для порівняння їхніх успіхів і труднощів. Китай демонструє переваги в економічній експансії через інвестиції, інфраструктурні проєкти та використання «м'якої сили». Натомість Штати зосереджені на зміцненні демократичних інститутів, безпеки та торгівлі, що створює довготривалі партнерські стосунки. Водночас, Китай здобуває довіру за рахунок масштабності проєктів, тоді як США орієнтуються на стабільність і розвиток.

Обидві країни продовжують розширювати свої сильні сторони. Китай посилює роль Африки у своїй ініціативі «Один пояс, один шлях» та ФОКАК, а США акцентують увагу на соціально-економічних аспектах, що сприяють сталому розвитку регіону. Перспективи для обох держав залежать від здатності адаптувати свої підходи до зростаючих викликів Африки, таких як тероризм, корупція та політична нестабільність.

У цілому, африканський регіон сьогодні стає ареною геополітичного суперництва між США і КНР, де кожна держава використовує власні унікальні стратегії. Таким чином, Африка є важливим центром економічного, політичного й стратегічного тяжіння в умовах сучасних трансформаційних процесів у міжнародних відносинах. Результати змагання Сполучених Штатів та Китаю матимуть довготривалий вплив як на Африку, так і на глобальний баланс сил загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Америка готова інвестувати мільярди доларів у розвиток Африки. Але чи зможе вона випередити росію. *iPress*, 19 грудня, 2022. URL: https://ipress.ua/news/ameryka_gotova_investuvaty_milyardy_dolariv_u_rozvytok_afryky_ale_chy_zmozhe_vona_vuperedyty_rosiyu_337315.html (дата звернення: 26.07.2024).
2. Глава МЗС Китаю запланував турне країнами Африки. *Дзеркало тижня*, 11 січня, 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/china/hlava-mzs-kitaju-zaplanuvav-turne-krajnami-afriki.html> (дата звернення: 16.07.2024).
3. США інвестують до Африки, щоб протистояти впливу Китаю. *Голос Америки*, 15 грудня, 2023. URL: <https://www.holosameryky.com/a/us-invests-in-africa-in-effort-to-counter-chinese-influence-/7399487.html> (дата звернення: 06.09.2024).
4. У Нігерії запрацював перший сучасний глибоководний порт. *Elevatorist.com*, 26 січня 2023. URL: <https://elevatorist.com/novosti/15988-u-nigeriyi-zapratsyuvav-pershiy-suchasniy-glibokovodniy-port> (дата звернення: 28.08.2024).
5. (FOCAC) Interview: China is a true friend that stands with Gabon through thick and thin, says Gabonese president. *Belt and Road Portal News*, September 5, 2024. URL: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/035KJMOT.html> (date of access: 16.09.2024).
6. 3,050 MW Mambilla Hydroelectric Power Project. *PIDA*, September 6, 2023. URL: <https://www.au-pida.org/project/3050-mw-mambilla-hydroelectric-power-project/> (date of access: 18.08.2024).
7. About AGOA. *AGOA.info*. URL: <https://agoa.info/about-agoa.html> (date of access: 09.08.2024).
8. Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit. Public Papers. *George H. W. Bush Presidential*

- Library & Museum*, 1990-09-11. URL: <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/2217> (date of access: 28.10.2024).
9. Africa Command Faces Challenges Across Continent, Commander Says. *U.S. Department of Defense*, April 7, 2016. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/715911/> (date of access: 11.08.2024).
10. Africa dominates list of the world's 20 fastest-growing economies in 2024—African Development Bank says in macroeconomic report. *African Development Bank*. URL: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/africa-dominates-list-worlds-20-fastest-growing-economies-2024-african-development-bank-says-macroeconomic-report-68751> (date of access: 09.09.2024).
11. Africa pursues free trade amid global fragmentation. *World Bank*, July 26, 2023. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/trade/africa-pursues-free-trade-amid-global-fragmentation#:~:text=World%20Bank%20research%20shows%20that,world%20than%20with%20each%20other> (date of access: 17.09.2024).
12. Africa Terrorism Bulletin. *African Centre for the Study and Research on Terrorism*, No: 016, August 2019. URL: <https://caert.org.dz/Media-review/Terrorism-bulletin/BULLETIN%20-%2016.pdf> (date of access: 13.09.2024).
13. Africa Will Benefit from Nine Programs. *Consulate-General of the People's Republic of China in Lagos*, June, 2021. URL: http://lagos.china-consulate.gov.cn/eng/zlgxw/202112/t20211206_10462693.htm (date of access: 20.09.2024).
14. African Economic Outlook 2024. *African Development Bank Group*. URL: <https://www.afdb.org/en/knowledge/publications/african-economic-outlook> (date of access: 12.08.2024).

15. African lion. *U. S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/Spotlights/African-Lion/> (date of access: 12.08.2024).
16. African Migration Trends to Watch in 2023. *Africa Center for Strategic Studies*, January 9, 2023. URL: <https://africacenter.org/wp-content/uploads/2023/03/African-Migration-Trends-2023.pdf> (date of access: 12.08.2024).
17. AFRICOM Commander Stresses Cooperation, Consultation With African Nations. *U. S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3904143/africom-commander-stresses-cooperation-consultation-with-african-nations/> (date of access: 03.09.2024).
18. Agenda 2063: The Africa We Want. *Main page of African Union*. URL: <https://au.int/en/agenda2063/overview> (date of access: 03.09.2024).
19. Al-Qa'ida in the Lands of the Islamic Maghreb (AQIM). *Counter Terrorism Guide*. URL: <https://www.dni.gov/nctc/groups/aqim.html> (date of access: 18.09.2024).
20. ATMIS. *Main page*. URL: <https://atmis-au.org/> (date of access: 27.09.2024).
21. Beijing Declaration on Jointly Building an All-Weather China-Africa Community with a Shared Future for the New Era. *Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China*, September 5, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240905_11485993.html (date of access: 02.10.2024).
22. China and Africa in the New Era: A Partnership of Equals. *Xinhua*, November, 2021. URL: http://www.news.cn/english/2021-11/26/c_1310333813.htm (date of access: 16.09.2024).
23. China Becomes Africa's Top Weapons Supplier, But Motive and Quality Stir Debate. *Africa Defense Forum*, July 23, 2024. URL: <https://adf-magazine.com/2024/07/china-becomes-africas-top-weapons-supplier-but-motive-and-quality-stir-debate/> (date of access: 18.07.2024).

24. China has built 100 seaports in Africa – ambassador. *Hellenic Shipping News*, November 11, 2022. URL: <https://www.hellenicshippingnews.com/china-has-built-100-seaports-in-africa-ambassador/> (date of access: 07.10.2024).
25. China pledges \$50B and 1M jobs in renewed outreach to Africa. *The Washington Post*, September 5, 2024. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/09/03/china-africa-forum-belt-road/> (date of access: 10.09.2024).
26. China Pushes for Implementation of Tanzania’s Bagamoyo Port. *The Maritime Executive*, April 29, 2022. URL: <https://maritime-executive.com/article/china-pushing-for-implementation-of-tanzania-s-bagamoyo-port> (date of access: 24.09,2024).
27. China’s Overseas United Front Work: Background and Implications for the United States. *U.S. Economic and Security Review Commission*, August 24, 2018. URL: <https://www.uscc.gov/research/chinas-overseas-united-front-work-background-and-implications-united-states> (date of access: 30.08.2024).
28. China’s Smart Cities in Africa: Should the United States Be Concerned? *CSIS*, November, 2024. URL: <https://www.csis.org/analysis/chinas-smart-cities-africa-should-united-states-be-concerned> (date of access: 19.11.2024).
29. China’s Wang Yi tells Blinken US should lift sanctions on Chinese firms. *Reuters*, February 18, 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/chinas-wang-yi-held-constructive-talks-with-blinken-munich-chinese-foreign-2024-02-17/> (date of access: 26.08.2024).
30. China’s mediation diplomacy hits a roadblock in Africa. *East Asia Forum*, September 21, 2024. URL: <https://eastasiaforum.org/2024/09/21/chinas-mediation-diplomacy-hits-a-roadblock-in-africa/> (date of access: 13.10.2024).
31. China-Africa Cooperation Vision 2035. *Ministry of Commerce of the People’s Republic of China*, March, 2022. URL: http://mz.mofcom.gov.cn/chinanews/art/2022/art_76eee12e70674be9a6b1394a84ffbc7b.html (date of access: 18.09.2024).

32. China-Africa Economic Bulletin, 2024 Edition. *Boston University Global Development Policy Center*. URL: <https://www.bu.edu/gdp/2024/04/01/china-africa-economic-bulletin-2024-edition/> (date of access: 18.10.2024).
33. Chinese Loans to Africa Database. *Boston University Global Development Policy Center*. URL: <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> (date of access: 17.08.2024).
34. Chinese Malign Influence and the Corrosion of Democracy. An Assessment of Chinese Interference in Thirteen Key Countries. Department of External Affairs, *International Republican Institute*. URL: https://www.iri.org/wp-content/uploads/2019/06/chinese_malign_influence_report.pdf (date of access: 23.10.2024).
35. Civil War in Sudan. *Global Conflict Tracker*, October 3, 2024. URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/power-struggle-sudan> (date of access: 06.10.2024).
36. CSIS. Center for Strategic & International Studies. URL: <https://www.csis.org/> (date of access: 26.09.2024).
37. CSL Manda Bay welcomes SECDEF, Kenya Defence Force leaders. U.S. Air Forces in Europe - Air Forces Africa, September 29, 2023. URL: <https://www.usafe.af.mil/Units/435th-Air-Expeditionary-Wing/News/Article/3542164/csl-manda-bay-welcomes-secdef-kenya-defence-force-leaders/> (date of access: 29.09.2024).
38. Cumulative value of Chinese loans to Africa between 2000 and 2020, by country (in billion U.S. dollars). *Statista*, June 30, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1222511/leading-african-countries-with-chinese-loans/> (date of access: 07.10.2024).
39. Digital Transformation with Africa. *U.S. Department of State*, 2022. URL: <https://www.state.gov/digital-transformation-with-africa/> (date of access: 18.09.2024).
40. Doraleh Multipurpose Port. Djibouti Ports & Free Zones Authority. URL: <https://dpfza.gov.dj/facilities/DMP> (date of access: 08.10.2024).

41. Fact Sheet: Accelerating the U.S. – Africa Partnership After the 2022 U.S.-Africa Leaders Summit. *The White House*, December 13, 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/12/13/fact-sheet-accelerating-the-u-s-africa-partnership-after-the-2022-u-s-africa-leaders-summit/> (date of access: 05.10.2024).
42. Fact Sheet: Accelerating the U.S. – Africa Partnership After the 2022 U.S.-Africa Leaders Summit. *The White House*, December 13, 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/12/13/fact-sheet-accelerating-the-u-s-africa-partnership-after-the-2022-u-s-africa-leaders-summit/> (date of access: 09.08.2024).
43. Fact Sheet: U.S. – Africa Partnership in Promoting Peace, Security, and Democratic Governance. *The White House*, December 15, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/12/15/fact-sheet-u-s-africa-partnership-in-promoting-peace-security-and-democratic-governance/> (date of access: 04.09.2024).
44. Fact Sheet: U.S. Strategy Toward Sub-Saharan Africa. *The White House*, August 8, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/08/08/fact-sheet-u-s-strategy-toward-sub-saharan-africa/> (date of access: 27.09.2024).
45. Feed the Future. *The U.S. Government's Global Hunger & Food Security Initiative*. URL: <https://www.feedthefuture.gov/> (date of access: 15.09.2024).
46. Fight against terrorism and violent extremism. *Amani Africa*, February 22, 2024. URL: <https://amaniafrica-et.org/fight-against-terrorism-and-violent-extremism/> (date of access: 24.08.2024).
47. FOCAC Xinhua Commentary: FOCAC illustrates China's vision and aspirations for Global South. *China-Africa Forum*, September 3, 2024. URL: https://2024focacsummit.mfa.gov.cn/eng/zxyw_1/202409/t20240903_11483926.htm (дата звернення: 05.09.2024).
48. Foreign investment in China falls to the lowest level in 30 years. *Al Circle*, August 24, 2024. URL: <https://www.alcircle.com/news/foreign-investment-in->

- china-falls-to-the-lowest-level-in-30-years-111793 (date of access: 16.09.2024).
49. Forum on China-Africa Cooperation: Beijing Action Plan (2025-2027). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, September 5, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240905_11485719.html (date of access: 11.09.2024).
50. Free Trade Deal Boosts Africa's Economic Development. *World Bank*, June 30, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/free-trade-deal-boosts-africa-economic-development> (date of access: 27.07.2024).
51. Global DEBT relief dashboard. *China-Africa Research Initiative*. URL: <https://www.sais-cari.org/debt-relief> (date of access: 09.10.2024).
52. Global Peace Operations Initiative. *United States Africa Command*. URL: <https://www.africom.mil/what-we-do/security-cooperation/global-peace-operations-initiative> (date of access: 09.10.2024).
53. GoGlobal Insights: 18 Chinese Companies Exploring African Opportunities. *Equal Ocean*, October 31, 2023. URL: <https://equalocean.com/analysis/2023103120332> (date of access: 08.10.2024).
54. H.R.2116 – Global Fragility Act. *Congress.gov.*, May, 2019. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/2116> (date of access: 05.09.2024).
55. Is China eyeing a second military base in Africa as the US struggles to maintain one in Niger? *Chatham House*, May 14, 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/03/china-eyeing-second-military-base-africa-us-struggles-maintain-one-niger> (date of access: 08.09.2024).
56. Kenya Looks Beyond China for New Sources of Development Finance. *China Global South Project*, January 20, 2020. URL: <https://chinaglobalsouth.com/2020/01/20/kenya-looks-beyond-china-for-new-sources-of-development-finance/> (date of access: 17.10.2024).

57. Kenya Vision 2030. URL: <https://vision2030.go.ke/> (date of access: 15.09.2024).
58. Kenya, U.S. & Partners Complete Central Partnership Station in Mombasa. From U.S. Naval Forces Central Command Public Affairs. *America's Navy*, January 27, 2023. URL: <https://www.navy.mil/Press-Office/News-Stories/Article/3280265/kenya-us-partners-complete-central-partnership-station-in-mombasa/> (date of access: 09.08.2024).
59. Leading trade partners of Africa from 2019 to 2021. *Statista*, June 30, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1234977/main-trade-partners-of-africa/> (date of access: 08.07.2024).
60. Let Girls Learn. *The White House, President Barack Obama, Archives*. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/letgirlslearn> (date of access: 28.10.2024).
61. Li Qiang Meets with Eritrean President Isaias Afwerki. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, September 3, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240904_11484903.html (date of access: 17.09.2024).
62. Mandela Washington Fellowship. *Young African Leaders Initiative*. URL: <https://yali.state.gov/mwf/> (date of access: 07.09.2024).
63. Migration and Migrants: Regional Dimensions and Developments. *IOM, World Migration Report*. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-3/africa> (date of access: 05.08.2024)
64. Mobilising private sector financing for climate and green growth in Africa. *New African*, May 30, 2023. URL: <https://newafricanmagazine.com/29682/> (date of access: 08.06.2024).
65. Nigerian Energy News. *NOG Energy Week*. URL: <https://www.nogenergyweek.com/media-centre/news-centre/2020/december/iocs-divestments-threat-to-nigeria-s-oil-sector-fgmittances/> (date of access: 17.08.2024).

66. Pan Sahel Initiative (PSI). *Global Security.org*. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/ops/pan-sahel.htm> (date of access: 02.08.2024).
67. Partnering for a Brighter Shared Future. Progress Report on the Belt and Road Initiative in Support of the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/progress_report_bri-sdgs_english-final.pdf (date of access: 06.10.2024).
68. Partnership for Regional East Africa Counterterrorism (PREACT). *U.S. Department of State*, February 14, 2019. URL: <https://www.state.gov/partnership-for-regional-east-africa-counterterrorism-preact/> (date of access: 14.06.2024).
69. Pentagon's own map of U. S. bases in Africa contradicts its claim of "light" footprint. *The Intercept*, February 27, 2020. URL: <https://theintercept.com/2020/02/27/africa-us-military-bases-africom/> (date of access: 13.07.2024).
70. PIDA. URL: <https://www.au-pida.org/> (date of access: 12.09.2024).
71. President of CIEF Attends the Opening Ceremony of the 2024 Joint Conference of Confucius Institutes in Africa. *Confucius Institute*, June 1, 2024. URL: <https://ci.cn/en/xwzx/kyxw/4eff6c12-66a2-4d97-b171-5c0e7673ec3a> (date of access: 18.07.2024).
72. Putin concludes BRICS summit with call for UN reform. *Africa News*, October 24, 2024. URL: <https://www.africanews.com/2024/10/24/putin-concludes-brics-summit-with-call-for-un-reform/> (date of access: 26.10.2024).
73. Ramaphosa, Biden Find Common Ground. *Voice of America*, September, 2022. URL; <https://www.voaafrica.com/a/ramaphosa-biden-find-common-ground/6751536.html> (date of access: 21.09.2024).
74. Remarks by President Biden at the U.S.-Africa Leaders Summit Closing Session on Promoting Food Security and Food Systems Resilience. *The White House*, December, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing->

- room/speeches-remarks/2022/12/15/remarks-by-president-biden-at-the-u-s-africa-leaders-summit-closing-session-on-promoting-food-security-and-food-systems-resilience/ (date of access: 19.09.2024).
75. Remarks by President Biden at the U.S.-Africa Summit Leaders Session on Partnering on the African Union's Agenda 2063. *The White House*, December, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/12/15/remarks-by-president-biden-at-the-u-s-africa-summit-leaders-session-on-partnering-on-the-african-unions-agenda-2063/> (date of access: 19.09.2024).
76. Remarks by President Cyril Ramaphosa at the Forum on China-Africa Cooperation Summit Opening Ceremony. *Department of International Relations and Cooperation of the Republic of South Africa*, September 2024. URL: <https://dirco.gov.za/remarks-by-president-cyril-ramaphosa-at-the-forum-on-china-africa-cooperation-summit-opening-ceremony-5-september-2024/> (date of access: 23.09.2024).
77. Siegle Joseph. ISIS in Africa: Implications from Syria and Iraq. Africa Center for Strategic Studies, *National Defense University*. URL: <https://africacenter.org/wp-content/uploads/2017/03/ISIS-in-Africa-Implications-from-Syria-and-Iraq-Joseph-Siegle.pdf> (date of access: 14.10.2024).
78. South Africa: DA wants ANC punished for Ramaphosa speech. *Africa News*, August 13, 2024. URL: <https://www.africanews.com/2024/07/26/south-africa-da-wants-anc-punished-for-ramaphosa-speech/> (date of access: 16.08.2024).
79. State Partnership Program. *United States Africa Command*. URL: <https://www.africom.mil/what-we-do/security-cooperation/state-partnership-program> (date of access: 17.08.2024).
80. Statista. URL: <https://www.statista.com/> (date of access: 25.09.2024).
81. Survey of Chinese Espionage in the United States Since 2000. *CSIS*, November, 2015. URL: <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies->

- program/survey-chinese-espionage-united-states-2000 (date of access: 19.09.2024).
82. Tanzania, Uganda survive as Rwanda is removed from Agoa beneficiaries list. *Tralac*, April 3, 2018. URL: <https://www.tralac.org/news/article/12904-tanzania-uganda-survive-as-rwanda-is-removed-from-agoa-beneficiaries-list.html> (date of access: 13.09.2024).
83. Terrorism intensifying across Africa, exploiting instability and conflict. *United Nations News*, November 10, 2022. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/11/1130432> (date of access: 07.09.2024).
84. Terrorism, humanitarian crises threaten stability of West Africa: UN deputy chief. *United Nations News*, June 7, 2024. URL: <https://news.un.org/en/story/2024/06/1150816> (date of access: 17.10.2024).
85. The 17 Goals: 2030 Agenda for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs of United Nations*. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (date of access: 15.09.2024).
86. The Benin Model: China's Africa Strategy in Action. *Geopolitical Monitor*, October 25, 2024. URL: <https://www.geopoliticalmonitor.com/the-benin-model-chinas-africa-strategy-in-action/> (date of access: 29.10.2024).
87. The BRICS Summit 2024: An Expanding Alternative. *The Council on Foreign Relations*, November 7, 2024. URL: <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/brics-summit-2024-expanding-alternative> (date of access: 12.11.2024).
88. The Crisis of African Democracy. Coupes are a Symptom – not the Cause – of Political Disfunction. *Foreign Affairs*, January/February, 2024. URL: <https://www.foreignaffairs.com/africa/crisis-african-democracy> (date of access: 08.09.2024).
89. The Potential and Limits of the New U.S. Strategy for Sub-Saharan Africa. *CSIS*, August, 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/potential-and-limits-new-us-strategy-sub-saharan-africa> (date of access: 12.10.2024).

90. The State of Democracy in Africa. The average level of democracy at the continental level in Africa remains relatively stable. *Global State of Democracy Initiative*. URL: <https://www.idea.int/gsod/2023/chapters/africa/> (date of access: 16.08.2024).
91. The United States and Kenya: Strategic Partners. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/the-united-states-and-kenya-strategic-partners/> (date of access: 13.08.2024).
92. The US and the Sudan Conflict: Motives and Ability to Influence Events. *Arab Center for Research and Policy Studies*, June 27, 2023. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/the-us-and-the-sudan-conflict-motives-and-ability-to-influence-events/> (date of access: 27.08.2024).
93. Trade Data Reports. *DataWeb*, The Premier Source of Free U.S. Trade & Tariff Data. URL: <https://dataweb.usitc.gov/> (04.10.2024).
94. Transforming Education in Africa. An evidence-based overview and recommendations for long-term improvements. *A Report by UNICEF and the African Union Commission*, 2021. URL: <https://www.unicef.org/media/106691/file> (date of access: 16.09.2024).
95. Transport Minister Pushes Back Against Accusations that Chinese Loans Compromise Nigeria's Sovereignty. *China Global South Project*, August 4, 2020. URL: <https://chinaglobalsouth.com/2020/08/04/transport-minister-pushes-back-against-accusations-that-chinese-loans-compromise-nigerias-sovereignty/> (date of access: 08.07.2024).
96. Travel to Kenya, Nigeria, and Senegal, November 15-20, 2021. *U.S. Department of State*, November, 2021. URL: <https://www.state.gov/secretary-travel/travel-to-kenya-nigeria-and-senegal-november-15-20-2021/> (date of access: 18.08.2024).
97. Trump's legacy in Africa and what to expect from Biden. *The Conversation*, November 25, 2020. URL: <https://theconversation.com/trumps-legacy-in-africa-and-what-to-expect-from-biden-150293> (date of access: 15.09.2024).

98. U. S. Africa Command Launches Multi-Nation Special Warfare Exercise. *U. S. Department of Defense*, May 14, 2024. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3775192/us-africa-command-launches-multi-nation-special-warfare-exercise/> (date of access: 04.10.2024).
99. U.S.-Africa: Enduring Partnership. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/u-s-africa-enduring-partnership/> (date of access: 16.09.2024).
100. United States Africa Command. *Main page*. URL: <https://www.africom.mil/> (date of access: 26.07.2024).
101. US Defense Secretary Completes First Tour Across Africa. *Voice of America*, September 27, 2023. URL: <https://www.voanews.com/a/us-defense-secretary-completes-first-tour-across-africa/7288232.html> (date of access: 13.08.2024).
102. US military completes withdrawal from Niger. *CNN*, September 16, 2024. URL: <https://edition.cnn.com/2024/09/16/politics/us-military-niger-withdrawal/index.html> (date of access: 18.09.2024).
103. US set to extend African railway project through Tanzania. *VOA*, August 29, 2024. URL: <https://www.voanews.com/a/us-set-to-extend-african-railway-project-through-tanzania-/7764561.html> (date of access: 17.10.2024).
104. US-Africa trade deal turns 25 next year: Agoa's winners, losers and what should come next. *The Conversation*, May 6, 2024. URL: <https://theconversation.com/us-africa-trade-deal-turns-25-next-year-agoas-winners-losers-and-what-should-come-next-229031> (date of access: 18.08.2024).
105. Violent Extremism in the Sahel. Center of Preventive Action, *Global Conflict Tracker*, October 23, 2024. URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/violent-extremism-sahel> (date of access: 17.10.2024).

106. What Is Africa`s Lobito Corridor? *United States Institute of Peace*, June 18, 2024. URL: <https://www.usip.org/blog/2024/06/what-africas-lobito-corridor> (date of access: 08.10.2024).
107. What Trump`s Re-election Means for Global Trade. *Oil Price*, November 7, 2024. URL: <https://oilprice.com/Finance/the-Economy/What-Trumps-Re-election-Means-for-Global-Trade.html> (date of access: 09.11.2024).
108. Xi Elevates China`s Ties with Record Number of Nations to Counter US. *Bloomberg*, January 10, 2024. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-09/xi-elevates-ties-with-record-number-of-nations-to-counter-us> (date of access: 08.10.2024).
109. Xi highlights BRICS' role in driving multipolarity, globalization ahead of Kazan Summit. *The State Council of the People`s Republic of China*, October 23, 2024. URL: https://english.www.gov.cn/news/202410/23/content_WS671827d6c6d0868f4e8ec2ee.html (date of access: 06.10.2024).
110. Xi Jinping Meets with Ethiopian Prime Minister Abiy Ahmed Ali. *Ministry of Foreign Affairs of the People`s Republic of China*, September 4, 2024. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2913_665441/2984_663984/2986_663988/202409/t20240906_11486307.html (date of access: 17.09.2024).
111. Xi Jinping Meets with President of Sierra Leone Julius Maada Bio. *Ministry of Foreign Affairs of the People`s Republic of China*, September 4, 2024. URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240905_11485556.html (date of access: 13.09.2024).
112. Xi meets Zambian president. *The State Council of the People`s Republic of China*, September 4, 2024. URL: https://english.www.gov.cn/news/202409/04/content_WS66d861b6c6d0868f4e8ea9ab.html (date of access: 13.09.2024).

113. Young African Leaders Initiative. *Main page*. URL: <https://yali.state.gov/> (date of access: 13.09.2024).

Література:

114. Волович О. Африканська політика Китаю. *Борисфен Інтел*, 2019. URL: <https://bintel.org.ua/uncategorized/afrykanska-polityka-kytauu/> (дата звернення: 19.07.2024).
115. Гамільтон К., Ольберг М. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ. Пер. з англ. Юлія Каздобіна. – К.: Наш Формат, 2023. – 416 с.
116. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах. Пер. з англ. Тарас Цимбал. – К.: Наш формат, 2020. – 448 с.
117. Гармаш А. «Один пояс, один шлях»: наскільки шовковим буде шлях для Африки? *ADASTRA*, 2019. URL: <https://adastra.org.ua/blog/odin-royas-odin-shlyah-naskilki-shovkovim-bude-shlyah-dlya-afriki> (дата звернення: 08.02.2024) (дата звернення: 07.08.2024).
118. Гвоздь В. Китай сьогодні: Підсумки Форуму китайсько-африканського співробітництва. *Strategic Group Sofia*, 2018.
119. Гіффорд Р. Китайський шлях. Подорож у майбутнє. Пер. з англ. Г. Пшеничної. – Х. : Віват. Серія «Дозвілля», 2020. – 352 с.
120. Джозеф С. Най-молодший: Що таке глобальний південь? *Project Syndicate. Друкарня*, 2023. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/dzhozef-s-nai-molodshii-sho-take-globalnii-pivden-project-syndicate-wqN0S> (дата звернення: 25.08.2024).
121. Єрґін Д. Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти. Пер. з англ. Остап Гладкий. – К. : Лабораторія, 2022. – 488 с.
122. Клінтон Г. Важкі рішення. Пер. з англ. Лесь Герасимчук – 2-ге вид. – К.: Наш формат, 2016. – 544 с.
123. Корсунський С. Протистояння США та Китаю: хто збере більше союзників та партнерів. *Дзеркало тижня*, вересень, 2021. URL:

- <https://zn.ua/international/protivostojanie-ssha-i-kitaja-kto-soberet-bolshe-sojuznikov-i-partnerov.html> (дата звернення: 09.05.2024).
124. Лікарчук Д.С. Зовнішня політика Китаю: конфлікти, перспективи, нові сценарії. *Збірник Київського національного університету культури і мистецтв серія «Регіональні студії» №25*. 2021. – С. 26-32.
125. Макмастер Г. Поля битв. Боротьба за захист вільного світу. Пер. з англ. Надія Коваль. – К.: Наш Формат, 2023. – 424 с.
126. Пермінов В., Чігіра А. Африканський вектор зовнішньої політики Китаю: традиції та сучасність. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2022. 14(1(29)). – С. 93-99.
127. Сейл Т. Е. Міцний альянс: Історія НАТО й глобального післявоєнного порядку. Пер. з англ. М. Хандога. – Харків: ВД «Фабула», 2023. – 368 с.
128. Стадвелл Дж. Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу. Пер. з англ. О. Цехановської. – 2-ге вид. – К.: Наш Формат. Серія «Історія економічних див», 2022. – 448 с.
129. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу. Пер. з англ. М. М. Климчук – Київ: Основи, 2019. – 376 с.
130. Цзіньпін С. Про державне управління в Китаї І. Пер. з кит. В.Гамяніна, Є. Гобової, Н. Кірносолової, Д. Тимченка, В. Урусова; худож.-оформлювач О. Гугалова-Мешкова. – Харків: Фоліо, 2021. – 535 с.: фото.
131. Шевченко П. Китайський континент: як Пекін посилюється в Африці. *LB.ua*, 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/06/15/560567_kitayskiy_kontinent_yak_peekin.html (дата звернення: 08.09.2024).
132. Cieślak E. Stosunki Chin i Afryki wchodzą na zaawansowany poziom. *Obserwator finansowy*, 2016. URL: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/stosunki-chin-i-afryki-wchodza-na-zaawansowany-poziom/> (date of access: 28.08.2024).

133. Kaczmarek F. Chiny jako aktor bezpieczeństwa w Afryce. *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*, 2022. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/view/32365> (date of access: 21.07.2024).
134. Mazurek J. Ekspansja gospodarcza Chin w Afryce. *Bankier*, 2006. URL: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Ekspansja-gospodarcza-Chin-w-Afryce-1410141.html> (date of access: 09.07.2024).
135. Grenson P-F. China en África: ¿Historia de amor o peligro mortal? ¿Y si fuera más complicado que eso? Comité para la abolición de las deudas ilegítimas. *CADTM*, junio 30, 2023. URL: <https://www.cadtm.org/China-en-Africa-Historia-de-amor-o-peligro-mortal-Y-si-fuera-mas-complicado-que> (date of access: 29.09.2024).
136. Isasi R. Estados Unidos, África y la Asociación para la Cooperación Atlántica. *CIPi*, marzo 1, 2024. URL: <https://www.cipi.cu/estados-unidos-africa-y-la-asociacion-para-la-cooperacion-atlantica/> (date of access: 13.09.2024).
137. Jinping X. China-Brasil: Com futuro compartilhado e amizade que supera distâncias é hora de navegarmos juntos sob velas cheias. *Folha de S. Paulo*, 16.nov.2024. URL: <https://www1.folha.uol.com.br/mundo/2024/11/china-brasil-com-futuro-compartilhado-e-amizade-que-supera-distancias-e-hora-de-navegarmos-juntos-sob-velas-cheias.shtml> (date of access: 15.09.2024).
138. Moya G-J R. China en Africa. Breve análisis de la estrategia china en el continente africano. *Iber China*. URL: https://www.iberchina.org/files/china_africa.pdf (date of access: 17.09.2024).
139. Asadu C. How Africa Is Bracing for Trump's Second Term. *Time*, November 13, 2024. URL: <https://time.com/7176018/trump-second-term-foreign-policy-africa-approach/> (date of access: 23.09.2024).
140. Auty R. Sustaining Development in Mineral Economies. The Resource Curse Thesis. London, Routledge, 1st edition, 1993. – 284 p.

141. Busingye G. Resource Conflicts in Africa. In: Kuwali, D. (eds) *The Palgrave Handbook of Sustainable Peace and Security in Africa*. Palgrave Macmillan, Cham, 2022.
142. Campbell J, Quinn N. What's Happening to Democracy in Africa? *Council on Foreign Relations*, May 26, 2021.
143. Chen W., Wu B., Guo Q. The efficiency of China's export trade with Africa and its influence mechanism. *African Development Review*, Vo. 36, Issue 2, June 2024. – P. 187-200.
144. Ditter T, Haney K, Tsai T-K, Reid C. The Military and Security Dimensions of the PRC's Africa Presence. *Changes in a Time of Global Shocks*. CAN Corporation, October 2024.
145. Gnanguenon A. US Interests and African Agendas: Africa Policy After the 2024 Elections. *America Votes 2024: The Transatlantic Impact*, Paper No. 14, September 27, 2024.
146. Habti El H. Why Africa's youth hold the key to its development potential. *World Economic Forum*, September 19, 2022. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/09/why-africa-youth-key-development-potential/> (date of access: 16.08.2024).
147. Herz H. J. Political Realism and political idealism. University of Chicago Press, 1951. – 302 p.
148. Homawoo W., Conyers S. African Agency within Confucius Institutes? Challenges to equal cultural exchange between CIs and African host countries. *Leadership and Developing Societies*, 6(1), 2024.
149. Kardon I. China's Ports in Africa. (In) Roads and Outposts Critical Infrastructure in China's Africa Strategy. *The National Bureau of Asian Research*. NBR Special Report, no. 98, 2022. – P. 17-28.
150. Kell F. Kenya's debt struggles go far deeper than Chinese loans. *Chatman House*, May 31, 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/05/kenyas-debt-struggles-go-far-deeper-chinese-loans> (date of access: 19.09.2024).

151. Kilcullen D. *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*. Oxford University Press, New York, 2020. – 336 p.
152. Koning D. R. Controlling Conflict Resources in the Democratic Republic of the Congo. *SIPRI Policy Brief*, July 2010.
153. Kuo A. M. Understanding China's Intelligence Strategy. *The Diplomat*, October 23, 2024. URL: <https://thediplomat.com/2024/10/understanding-chinas-intelligence-strategy/> (date of access: 24.10.2024).
154. Mearsheimer J. J. China's Unpeaceful Rise. *Current History*. Vol. 105. No. 690. 2006.
155. Mearsheimer J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, NY: W.W. Norton & Company. 2001. – 592 p.
156. Miller J. Trump Election Gooses Trade – Before Tariffs Hit. *Trade Data Monitor*, November 12, 2024. URL: <https://tradedatamonitor.com/datanews/trump-election-gooses-trade-before-tariffs-hit/> (date of access: 14.11.2024).
157. Moravcsik A., Legro W. J. Faux Realism. *Slate Group, LLC*. No. 125, 2001. – P. 80-82.
158. Morgenthau H., Person E. The Roots of Narcissism. *Howard Gotlieb Archival Research Center, Partisan Review* 45, no. 3, 1978. – 337-347 p.
159. Nantulya P. Research Associate, *Africa Center for Strategic Studies*. URL: <https://africacenter.org/experts/paul-nantulya/> (date of access: 14.10.2024).
160. Nartey J. L. New Pathways to Meet Africa's Challenges. *INSEAD*, August 27, 2024. URL: <https://knowledge.insead.edu/strategy/new-pathways-meet-africas-challenges> (date of access: 28.08.2024).
161. Nye J. S. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 1990. – 370 p.
162. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, Public Affairs, 2005. – 192 p.

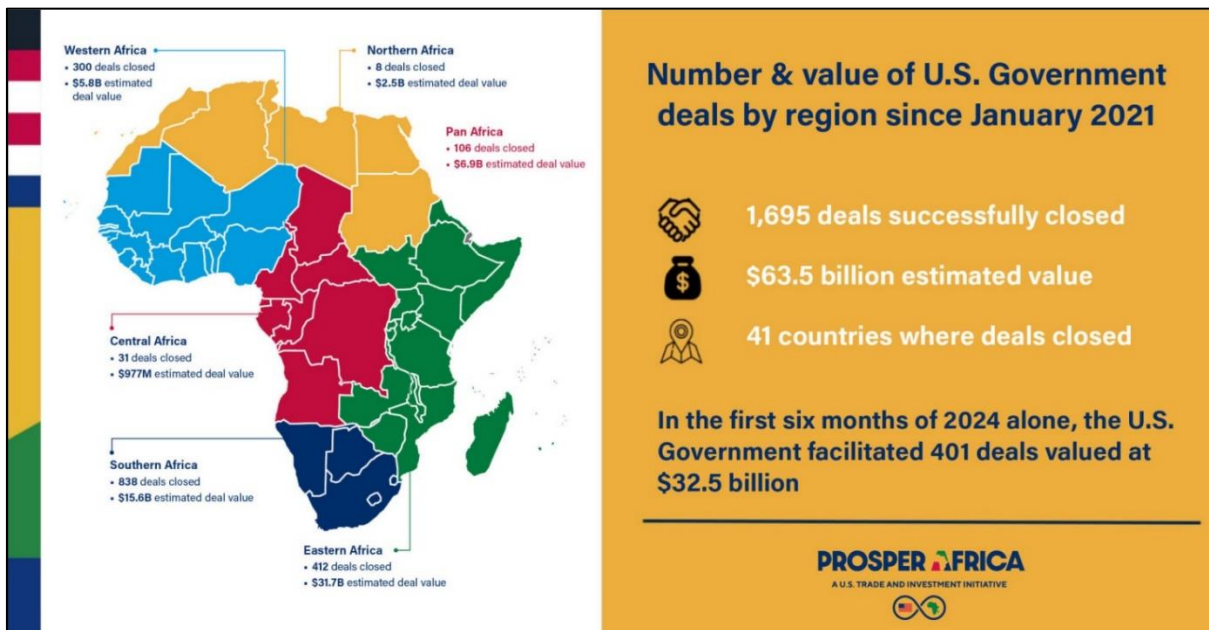
163. Oramah O. B. African Trade Report 2023. Export Manufacturing and Regional Value Chains in Africa under a New World Order. *The African Export-Import Bank*, Cairo, Egypt, June 2023. URL: https://www.femise.org/wp-content/uploads/2023/11/AFRICAN_TRADE_REPORT_2023.pdf (date of access: 07.07.2024).
164. Otele M. O., Etyang O. Why are African Countries interested in Chinese Development Finance? Evidence from contemporary Kenya. University of Nairobi, *the African Review* Vol. 46, No.1. June, 2019: 133-137 p.
165. Rice C. Democracy. Stories from the Long Road to Freedom. – New York: Twelve, 2017. – 496 p.
166. Schneidman W., Dicharry N. AGOA Forum 2024: Insights, economic benefits for Africa, and the road ahead. *Brookings*, September 5, 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/agoa-forum-2024-insights-economic-benefits-for-africa-and-the-road-ahead/> (date of access: 09.09.2024).
167. Simons B. Opinion: What Trump’s second presidential term means for Africa. *The Africa Report*, November 7, 2024. URL: <https://www.theafricareport.com/367556/opinion-what-trumps-second-presidential-term-means-for-africa/> (date of access: 08.11.2024).
168. Sun Y. China and the Rising Terrorist Threats in Africa: Time for U.S.-China Cooperation? *Brookings*, September 10, 2014. URL: <https://www.brookings.edu/articles/china-and-the-rising-terrorist-threats-in-africa-time-for-u-s-china-cooperation/> (date of access: 25.09.2024).
169. Terry K. Sino-African Migration: Challenging Narratives of African Mobility and Chinese Motives. *China Focus*, August 16, 2021. URL: <https://chinafocus.ucsd.edu/2021/08/16/sino-african-migration-challenging-narratives-of-african-mobility-and-chinese-motives/> (date of access: 18.08.2024).
170. Thorne D., Spevack B. Harbored Ambitions, How China’s Port Investments Are Strategically Reshaping the Indo-Pacific. *C4ADS*, April 17,

2018. URL: <https://c4ads.org/reports/harbored-ambitions/> (date of access: 15.09.2024).
171. Tsabora J. Fighting the 'resource wars' in the Democratic Republic of the Congo: an exploratory diagnosis of the legal and institutional problems. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. Vol. 47, No. 1, March 2014, pp. 109-128.
172. Wang T., Li J. Differentiation and recombination of extremist groups in Sahel from sociocultural perspective. *Arab World Studies* 4, pp. 98-120.
173. Xiang D. One Belt, One Road: China's Reconstruction for Global Communication and International Discourse Power. *Newsletter*, 2016 (10).
174. Yuan J., Su F., Ouyang X. China's Evolving Approach to Foreign Aid. *SIPRI Policy Paper*, No. 62, May, 2022.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кількість та обсяг вартості угод уряду США за регіонами з січня 2021 року

Джерело: New Data Shows Significant Growth in U.S.- Africa Trade and Investment Engagement. Prosper Africa, September 4, 2024. URL: <https://www.prosperafrica.gov/news/new-data-shows-significant-growth-in-u-s-africa-trade-and-investment-engagement/>

Додаток Б

Портові проєкти КНР в Африці

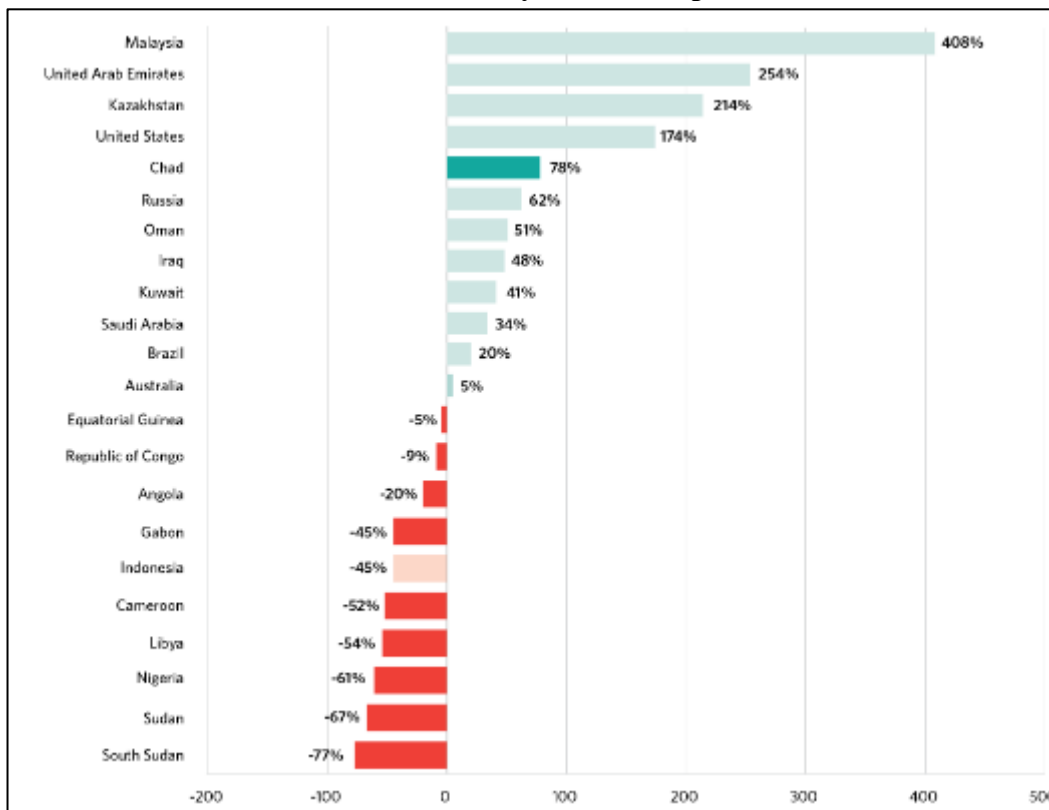
Джерело: (In)Roads and Outposts Critical Infrastructure in China's Africa Strategy. NBR Special Report, no. 98, 2022. The National Bureau of Asian Research. URL: https://www.nbr.org/wp-content/uploads/pdfs/publications/sr98_inroadsandoutposts_may2022.pdf

Експорт та імпорт Африки, сума за попередні 12 місяців, \$млрд

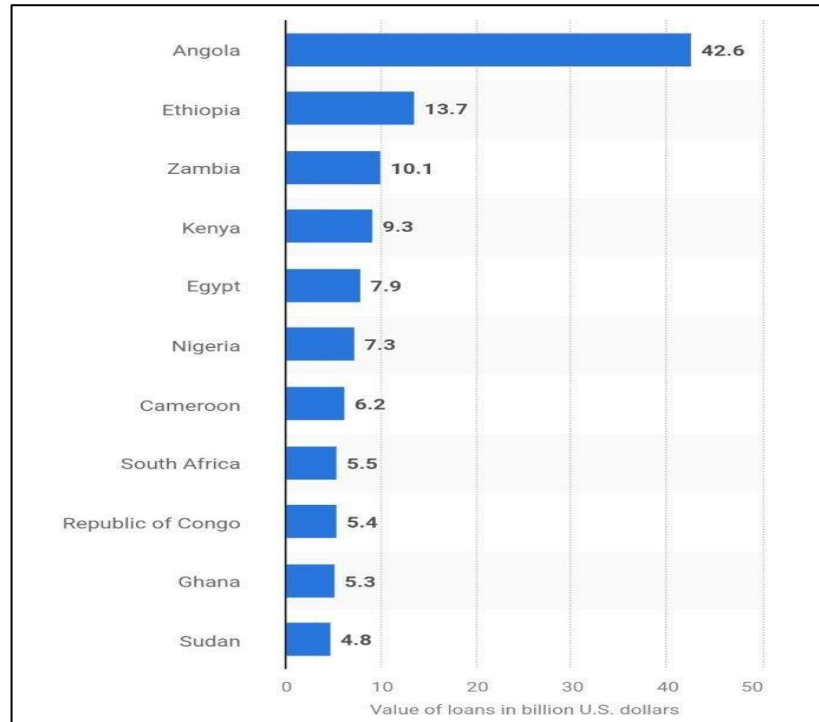
Джерело: China's plan to reshape world trade on its own terms. Financial Times, February 26, 2024. URL: <https://www.ft.com/content/c51622e1-35c6-4ff8-9559-2350bfd2a5c1>

Зростання/скорочення китайського імпорту сирої нафти від 22-х найбільших постачальників у 2019-2023 роках

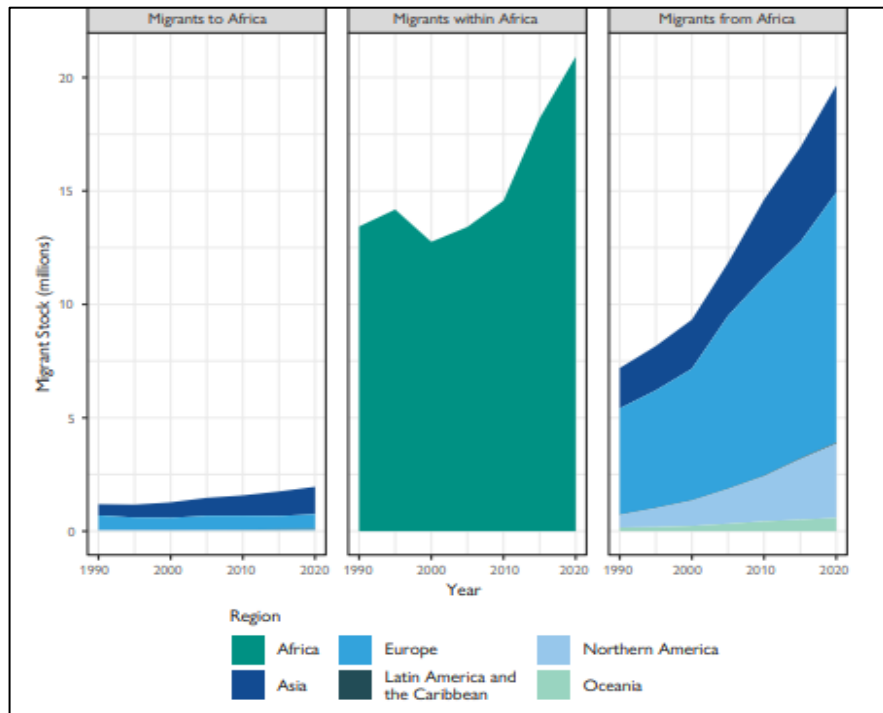
Джерело: How Is China's Economic Transition Affecting Its Relations With Africa? Carnegie Endowment for International Peace, May 30, 2024. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/05/how-is-chinas-economic-transition-affecting-its-relations-with-africa?lang=en>

Сукупна вартість китайських кредитів, наданих Африці у 2000-2020 роках, за країнами, \$млрд

Джерело: Cumulative value of Chinese loans to Africa between 2000 and 2020, by country (in billion U.S. dollars). Statista, June 30, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1222511/leading-african-countries-with-chinese-loans/>

Мігранти в Африку, в межах Африки та з Африки, 1990-2020 роки

Джерело: Migration And Migrants: Regional Dimensions And Developments. World Migration Report 2022, International Organization for Migration. URL: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-EN-CH-3.pdf>